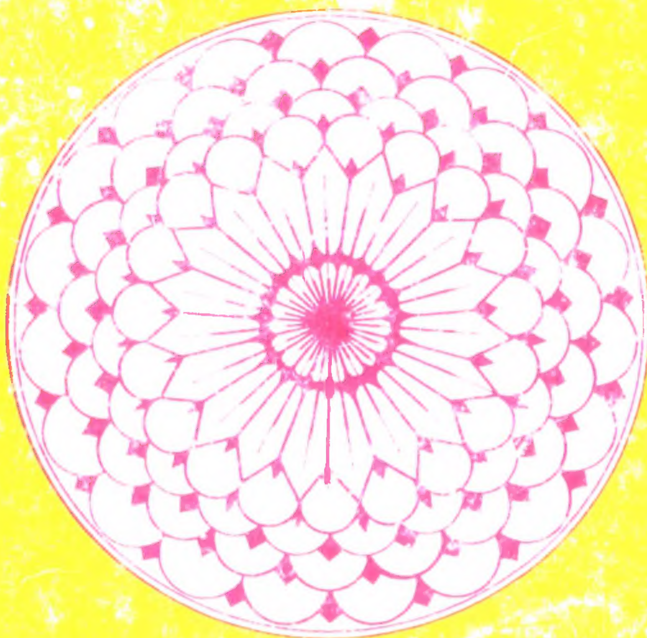
GAVSÜ'L ÂZAM ABDÜLKÂDİR GEYLÂNÎ HAZRETLERİ

Bâzü'l Eşheb

MUSAVVİR
İbrâhim-i Derûbi Bağdâdi

Emekli Kaymakam MELİH YULUĞ

Uluçınar Yayınları

Bursa Kadiri Dergahı Şerifine

Bu sâhanın sâhibi azîz büyüklerimize ithâf olunur.

hediyemizdir.

El bâzül Eşheb

11-9-1979
Salı

ULUÇINAR YAYINLARI: 5

Nâşir:
BEKİR ULUÇINAR

Dağıtım:
GEYLÂNÎ TİCÂRET

Merkez:
Çankırı Cad. YIBA Çarşısı Kat 2 No. 531
Tel: 24 36 91 ANKARA

İstişâre ve
İrtibat Bürosu:
Cağaloğlu Bâbıâli Cad. Tasvire Han No. 54
kat 1, No. 13
Tel: 28 43 65 İSTANBUL

Ayrıca isteme adresi:
P.K. 75. Kızıltoprak - Kadıköy - İstanbul.

Dizgi - Baskı:
Eskin Matbaası - İstanbul, 1976.

El bâzül Eşheb

GAVSÜL ÂZÂM ESSEYYİD EŞŞERİF EŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN HAYATI

Musavvir:

İBRÂHİMİ DERÛBİÎ BAĞDÂDÎ

Mütercim:

MELİH YULUĞ
(Emekli Kaymakam)

İSTANBUL
1976

Bu kitâbı, sebeb-i feyzîm, maddî ve mânevî ilticâgâhım, mürşîdim Ahmed Baba'nın (Ahmed Saadet Giray) ve Bağdâd'da bulunduğum 1969 senesinde bu eserin bize istinsâh edilmesine müsaade eden Burhâneddin-i Geylânî'nin rûh-ı âlâlarına ithâf ederim.

GAVSÜL ÂZÂMIN HÂK-İ PÂYİNE

Ger senin aynanda hâlik dalmasaydı hüsnüne
Nûr-ı tevhîd sende hayran kalmasaydı hüsnüne
Kâinâta tam tecelli eylemezdi ol hüdâ
Ehl-i irfân hep olurdu nice esrârda ncüdâ
Vâdii tûrda tecelli eyleyen sensin iyân
Hep nebîler hep velîler sendeki sırda nihân
Gelmeseydin âleme nûrlar saçan tevhîd ile
Hak tecelli eylemezdi tam kemâliyle bile
Tam cemâliyle görünmezdi derim ben ol celâl
Gelmeseydin âleme etmesen arz-ı cemâl
Gavsı Âzâm kim seninle bir nefes hemhâl olur
Devlet-i firdevs-i âlâdan ulu devlet bulur.

İstanbul, Lâleli - 2.9.1975

Melih Yuluğ

Seyyid Mercân Efendi Hazretlerinin nâşire hediye buyurdukları paha biçilmez lütufları: Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin cihannümâ gençlik resmidir.

11 . 2 . 1970
Bağdâd
Bekir ULUÇINAR

T A K R İ Z

Takrîz: Bizde eski edebiyâtımızın her türünden eserlerin methi için yazılan bölümüne verilen isimdi.

Bu eserde takrîz kim ve ne için?

Evvelâ eserin sâhibi ve ilhâm kaynağı Gavsül Âzama medhiye yazılamaz. Zirâ onun medhetmeye güç yetmez. Nitekim vârisi mânevîsi olduğu İki Cihân Serverini medhetmeye kimin gücü yetti ki... Onun mânevî halîfesini övmeğe gücü yetsin.

Şeyh Gâlib Dede ne güzel söyler İki Cihan Serverine:

«Hazreti Hak olunca meddâhın
Nice medheyleye seni Yahyâ.»

Onun yüce varlığından ilham alarak hazırlanan «Atiyye-i Sübhâniye»nin son sadeleştirilmiş nüshasındaki bir beyitte Hazreti Abdülkaadiri Geylânî hazretlerine:

«Kudretim yetmez seni medhetmeye mümtaz velî
Çün Habîbi Kibriyâdır medheden dâim seni.»

denilmiştir.

«Elbâzül-Eşheb»i türkçeleştiren ve açıklayanlar da bu gayretlerinden dolayı kendilerine bir öğünme payı çıkaramazlar. Zirâ hüner var olmakta değil yok olabilmektedir. En büyük isyân ve günâh bir kulun kendin-

de varlık tevehhümüdür. Bu bakımdan burada takrîz kudemânın kasd buyurduğu mânâda bir takdîr olmayıp eserin incelenmesi olacaktır. Yalnız bu vesîle ile maddî endişeleri hiçe sayarak ehlullaha sevginin müşahhas bir timsâli olan Uluçınar Yayınları'nın sahibi Bekir Uluçınar'ın bir silsile takib eden hizmetlerine bu eseri de tâb ve neşretmekle gösterdiği himmeti şükrânla yâdederek yetineceğiz.

Şimdi eserin kanımıza göre incelenmesine geçelim:

Elbâzül-Eşheb'i - Allahın Akdoğanı mânasındaki eserde giriş bölümünde görüleceği vechile sadece zâhirî mânasıyla Gavsül Âzama bu elkabın veriliş sebebi anlatılmakla yetinilmemiştir. Ona Allahın Akdoğanı denilmesindeki ledünnî esrâr incelenmiştir. Her şeyden evvel şunu belirtelim ki, Elbâzül-Eşheb, ekseriyâ muta savvifîni kirâm tarafından her devrin ancak kutbül irşâd, gavs ve kutbül-aktab olan velîlerine verilen kutsal bir elkabdır.

Giriş kısmında ayrıntılariyle izâh edildiği gibi Fahr-i Kâinata nasıl Ümmî elkabı, Hazreti Ali (K.V.) ye nasıl Aslan, Haydâr-ı Kerrâr lâkabı verilmişse Hazreti Gavsül Âzama da öyle ledünnî bir hikmetle Elbâzül-Eşheb denilmiştir.

Aslında yüce velîler, Hak Teâlânın tam ve kâmil mazharlarıdır.

Ol âyinede görünen Haktır. Esâsen nasıl vâdii Tûrda bir ağaçtan Yüce Mevlâ Kelîmullaha «enni enallah» demişse, Elbâzül-Eşheb mazharında görünen de odur. Yâni «Hû» dur.

Esâsen Abdülkaadiri Geylânî Hazretleri gibi devirlerinde irşâd ve nizam-ı âlemi birlikte mânevî görev olarak üzerlerine alan kümmelîn âlemleri muhit olur. Onlardan başka kimseye yer yoktur. Nitekim yine giriş

kısmında görüldüğü veçhile zâhirperest bir yakınına ârif bir zâtın «Sen Mevlânâyı biliyor musun?» sorusuna o hakikat-i Mevlânâdan bîhaber kişinin «öyle ise şu dağ taşlara bak» deyip de dağ ve taşların birden Mevlânâ kesilivermesinde işte bu sırra işaret vardır.

Elbâz oluş bu bakıma âlemi süflî ile hiçbir ilginin son mertebesine urûctur (yükseliştir). Eğer Elbâzül-Eşheb mâna kanatlarını olsa idi iki kanatının dahi âlemleri doldurmağa yeteceğine şübhe var mı idi?

Cibril-i Emînin, Resûlâ Kibriyânın yanında hüviyyeti asliyyesiyle görünüp iki kanadını açtıkta bu iki kanadının ancak dünyaya sığabildiği bu sözümüzün en büyük kanıtıdır.

Hazreti Mevlânâ için Molla Câminin «Peygamber değildir amma kitâb sâhibidir» ârifâne kelâmı elbet Sultânül Evlîyâ Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri için de evveliyetle vâriddir. Gavsül Âzam Hazretlerinin kutsal kitâbı ise Risâle-i Gavsiyyesidir ki «Kelîmullahlık» pâyesine erişti denilmesinde hiç bir mahzûr görmemekteyiz. Şu mânadaki, elbet kendileri nebî değildir. Amma «Kelîmullah» Hak Teâlâ ile mükâleme mazhariyetine ermişlerdir. Bundan başka da «ulemâi ümmeti keenbiyâyı beni isrâil» hadîsi şerîfinin sırrı unutulmamalıdır.

Elbâzül-Eşheb türkçeye çevrilirken sade lâfzî bir tercüme ile yetinilmeyip kutsal mânasındaki derinliklere inilmeğe çalışılmıştır. Elbâzül-Eşheb'te aslına yapılan ekler bu hikmete mübtenidir. Muhiddini İbni Arabî, Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî, Mevlânâ Celâleddini Rumî (K.S.) gibi eâzım sadece zâhirî kelâmları ile anlaşılabilecek ve irfâna susamışlara anlatılabilecek zevât-ı âliye değildir. Onların kabirleri yerlerine

geçen ârifin kalbidir. Bildiğimiz şu mezar değildir. Koca Mevlânânın aşağıdaki kutsal kelâmında bu sırra işaret ve beşaret vardır:

«Ben öldükten sonra benim mezarımı yerde aramayınız. Benim mezarım ârifin kalbidir.»

Kubbei hadrâları dile getiren şu beyitler erbâbına neler anlatmaz ki?.

KUBBE - İ HADRÂ

Bir kubbeki gök kubbe yanında bir noktadır
Onda meftûn olanlar Hakka ermiş Haktadır.

Bu kubbenin altında bir kâinat gömülü
Kokar bu hâs bahçede cennetin solmaz gülü

Mânevî kâinatın sönmez güneşidir o
Tasavvuf ocağının kutsal ateşidir o.

Gönüllerde taht kuran mânâ hükümdarıdır
Hak yolu erlerinin rehberidir yârıdır.

Kişi huzûru pîrde derin bir huzûr duyar
Onun aşkını sezer onun izine uyar.

Rûhları ilâhî aşkın bâdesini yudumlar
Ve Allaha yaklaşır birer birer adımlar.

Menâkıbı ciltlere sığmayacak kadar çok olan Hazreti Pîrin bir menkıbesini alalım.

Meşâyihi kirâmdan bir zâtı âli kaadir, vefâtı hengâmesinde çocuğuna Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerine hizmet etmesini vâsiyyet ediyor. Babasının vefâtından sonra çocuk dâimâ abdest alırken Sultânül Evliyânın ibriğini tutup onun abdest almasına yardımı itiyâd ediyor. Bir gün yine ibrikle

Gavsül Âzamın abdestini alması için su söktüğü sırada iki kapısı olan sofanın diğer kapısından Gavsül Âzamın çıktığını gören çocuk velîler sultânını takibe koyuluyor. Ancak daha öbür kapıdan bir adım atıyor ki kendisini büsbütün başka bir memlekette buluyor. Zirâ ilâhî aşkla yürüyenlerin kat ettikleri mesâfe dünya ölçülerine sığmaz. Ârif bir şâirimizin dediği gibi.

«Hatvei evvelde ol arşı muallâdan geçer.»

Çocuk görüyor ki Gavsül Âzam bir cenâze yatan ve başında altı kişi bekleşen bir odaya giriyor. Çocukla beraber yedi kişi cenâzenin başında bekledikleri bir sırada Hazreti Gavs dışarı çıkıyor, biraz sonra saçı sakalı karışmış bir adamı getirip bırakıyor. Bu bunun yerine kaaim diyor. Sonra tekrar geldiği gibi dönüyor. Çocuk da bu adamından peşinden dönüyor. Lemhai basarda göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda kendilerini o çıktıkları kapıdan geçince Bağdâdda buluyorlar. Ancak çocuk dâimâ düşüncelidir. Hep o gördüğü yerleri cenâzeyi, sonra Gavsül Âzamın getirdiği pejmürde kılıklı adamı düşünüyor. Esrârı ilâhiye kendisine küşâde olan Gavsül Âzam çocuğun düşünceli tavrına karşı «Ne takılıp düşünüyorsun, böyle işlere karışma» diyor. Çocuk da: «Ya Pîrim işte elimde değil o gördüğüm acaip durum bir türlü aklımdan çıkmıyor» deyince, Sultânül Ulemâ cevâben:

— O gittiğimiz yer İran ile Afganistan arasında Nihavent adındaki kasaba idi. Orada mânevî teşkilâttan olan Yedilerin reisi ölmüştü. Yatan cenâze onun idi. Bir nazarda imâna eriştirdiğim bir kâfiri getirip onlara reis yaptım. Sonra bıraktım geldim, buyuruyor.

Azîz okuyucu bunda şaşacak bir şey yoktur. Gavsül Âzam gibi zevâtı âliye bir nazar atıp buyurdukta kâfiri ehli imân yapar.

«Kâfire kılsa nazar mazhârı imân olur.»

Kâfir iken ehli imân olan, bilâhare velâyet mertebesine eren bu İsevî'nin, İsevî kolunu kurmuş olması muhtemeldir. Bu husûsta birçok rivâyet mevcuttur. Bâzılarına göre İsevî kolunu vücûda getiren velî bu zâttır. Bâzılarına göre ise anlatacağımız kıssada ismi geçen zât İsevî tarîkatını kurmuştur.

Allahü âlem bissevab — Doğrusunu elbet Yüce Allah bilir.

Şeyhi Ekber (K.S.) hazretlerine bir gün, bir papazın vakitsiz üzüm yetiştirdiği haber veriliyor. Hazreti Muhaddini İbni Arabî kendini belli etmeksizin papaza giderek bir salkım üzüm istiyor. Papaz getiriyor. Şeyhül Ekber keşfen anlıyor ki bu papaz riyâzâtı sâyesinde istidrâc sâhibi olmuştur. Cennet çitlerinden dışarı sarkan üzümlerden alıp getirmektedir. Hemen mânada yüce Şeyh o üzümleri tekrar çitten Cennet bahçelerine itiyor ve tekrar bir salkım üzüm daha istiyor. Bu defa papaz elbet getiremiyor. Bu işi karşısındaki zâtın yani Muhiddini Arabî hazretlerinin yaptığını anlayarak ellerine kapanıyor.

Şeyhi Ekber (K.S.) hazretleri:

— Ya papaz bunun ötesini de başarmak mümkündür. Ancak Cennet Muhammed ümmetine mahsustur. Bu iş istdrâcla değil kerâmetle olur. «Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah» dersen ötesindeki fevkalâdelikler de mümkündür deyip İsevîyi İslâmla müşerref kılıyor.

Bunda anlaşılması gereken çok derin bir hikmet vardır. Bir hıristiyan mertebei İsâya kadar irtika etse «Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah» diyen bir müslüman onun tepesinden bakar.

Elbâzül-Eşhebin hakaikine ait kısmı inceledikten sonra türkçeye çevirip şerhini yaptığımız İbrâhimi Derûbî Hazretlerinin Elbâzül-Eşheb mânasındaki eserinin kronolojik tahliline de bir göz atalım.

Elbâzül-Eşhebin Irakta istinsâhını yaptıran Uluçınar yayınları sâhibi sayın Bekir Uluçınar'ın istinsâh ettirdiği nüsha arapça büyük sahife olarak 81 sahifedir. Sahifeler hem enli hem çok uzun olup bir sayfası normal 2,5 sayfadır. Gayet güzel ve temiz kâğıtlara yazılmıştır. Bu konuda bahsi mahsûsunda çok ayrıntılı izahat vardır. Eserin önemli bir husûsiyeti şimdiye kadar Sultânül Ulemâ Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri hakkında yazılmış eserlerin hiç birisinde bulunmayan tafsilâtı ihtiva etmesidir.

Hazreti Gavs hakkında gerek mütekaddimûn ve müteehhirûnun gerek muasırlarının düşünceleri yer aldıktan başka ayrı bir kitâbın mevzuunu teşkil edecek kıymette evlâdına vesâyâsı da yer almıştır. Kaadiri tarîkatının dağılışı, hülefâsına verilen hilâfet icâzetnâmesine dahi ayrıca yer verilmiştir. Gavsül Âzam hakkında yazılan hiç bir kitapta topluca görülmeyen Sultânül Ulemânın musannifâtı, kendileri hakkındaki telîfât ve tercüme edilmiş âsâr Elbâzül-Eşhebte mevcuttur. Bu eser bütün bu özellikleri ve onlara eklenen mânevî yönleri ile gücümüz nisbetinde tasavvuf teşnekânının istifâdelerine arz olunmuştur. Eseri kaleme alırken Yüce Gavs'ın rûhaniyetine sığınarak bu azîm görevi yerine getirmeğe çalıştık. Umarız ki ileride daha derin tetkikat yapacaklara tecrübe-i kalemiyyemiz bir nâçiz mehâz olur.

Ya Gavsül Âzam... Senin büyüklüğünün âşıkları kolay kolay mâsivâ girdâbına düşmezler. Senin yüce

cenâhlarının gölgesine sığınanlar en emin penâhı bulmuşlardır.

«Bâtılın sehbâi iğfâlile beyhûş olmayız
Biz ne hasnâ çehreler simin bedenler görmüşüz.»

Senin aşk şarabına kananları hiç bir pınar susuzluğunu gideremez..

«Biz o meyden kılmışız humlar tehikim nûş edüp
Bir kadehte vamuku ferhat beyhûş oldular.»

Bu eseri kaleme alanların tek meziyeti ehlullah sevgisidir. Sana olan sonsuz aşkıdır. O sonsuz bağlılığımız sebebine yüce şefaatını esirgeme.

Himmet bizim âinemiz olur hizmette.

Erdoğan Yücetin

ÖNSÖZ

Elbâzül-Eşheb yâni Yüce Allahın Akdoğanı adındaki eser de, âlemi İslâmda Sultânül Evliyâ, Gavsül Âzam, Gavsül - Samedânî namları ile anılan Kaadirî tarîkatının pîri Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) hazretlerinin kutsal eserlerinden biridir.

Kendileri Hicrî 470, Milâdî 1077 yılında Hazer denizinin güneyinde Geylân eyâletinin Nif köyünde dünyaya gelmişlerdir. Bu Sultânül Evliyâ baba tarafından Hazreti Hasan (R.A.) a, ana tarafından da Hz. Hüseyin (R.A.) a müntesibtir. Elbet takdir buyurulur ki nesebi bu suretle Hazreti Ali (K.V.) ye müntehi olan Gavsül Âzam eriştiği bir çok yüce pâyeler gibi Seyyidlik ve Şerîflik pâyelerine de erişmiş bulunuyor. Validei mükerremeleri sultân sülâlesinden olan Abdullah el Sevme kerîmesi Fâtımâ, pederi muhteremleri ise Muhiddin Ebû Muhammed İbni Ebû Sâlih Zengi Dost'tur. Gavsül Âzam hakkında asırdan asıra intikal eden ve kıyamete kadar mübârek namını tebcil eyleyecek olan pek çok kerâmât söylenmiştir ve söylenecektir de...

Kendileri itikadımızca sayısı her devirde bir, iki, nihayet üçü geçmeyen en yüce mertebedeki velîlerdendir. Bu ehlullah bilindiği veçhile Kutbül İrşâd, Gavs ve

Kutbül Aktâb olup bâzı devirlerde bu üç mânevî görevin de bir tek zâtı âli kaadire tevcîh buyurulduğu vakidir. Nitekim işte Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri de bu üç yüce makamı birden takabbül eden evliyâ-i izâmdandır. Menâkıb ve silsileleri torunları Ebû Nâsır Sâlih tarafından kaleme alınmıştır. 49 çocukları olup 11 tanesi babalarının yolunda yürüyerek mânevî makamlara vasıl olmuşlardır ki, isimleri şöyledir: Abdullah, Abdülvahhâb, Abdürrezzak, Yahya, Muhammed, Abdurrahmân, Abdülcebbâr, İsâ, Mûsâ, Vâsıf, Abdülazîz'dir.

Hazreti Gavs, Hicretin 561, Milâdî 1166 yılında Bağdâd'da beka âlemini teşrif etmişlerdir. Zâten «Kable mûtu ente mûtu — Ölmeden önce ölmek» sırrına mazhâr olan bu yüce velî için zâhiîr bir ölüm bahse konu değildir. Kendileri fark âleminden başlayıp cem makamına, oradan da ikinci fark olan fark-ı sâniye erip irşâd görevini hayatları boyunca yerine getirmişlerdir. Zâhirî yaşayışlarında Cemâleddin Uşâkî'nin şu beyitindeki esrâr tecelli etmiştir.

«Fark-ı cem'e cem'i ferk-ı sâniye ir görmiyen,
Makbûliyetle olan merdûda olmaz âşinâ.»

Esseyyid Eşşeyh Hazreti Abdülkaadiri Geylânî (K. S.) Kelîmullahın yüce sırrına mazhârdır. Her bir velî bir nebînin mazharında kabul edildiğine göre Gavsül Âzama da Mûsâ Aleyhisselâm meşrebinde demekte isabet vardır. Nasıl ki vâdii Tûrda Kelîmullah, âlemlerin yaratıcısı ile binbir kelâm etmişse Hazreti Gavsül Âzam Heykeli Semedânî de Ebed Sultânı olan Hâlikiyle mükâleme de bulunmuştur. Nitekim Risâle-i Gavsiye namındaki eserleri bu sırrı izhâr buyurmaktadır. Vâkıâ «Lenterâni»nin hakikî anlamını idrâk edemiyen âvamı nâs Mûsâ Aleyhisselâmın didârdan uzak kaldığına hük-

medebilirse de ilmi ledünne göre de bunun böyle olmadığı aşikârdır. Zirâ bir ağaçtan bile «Enni enallah — Ben Allahım» diyen Hâliki Kâinâtın onun kalb gözünden uzak olması mümkünâttan değildir. «Göremezsin» de «görürsün» zâhirdir. «Lenterâni»nin mânası aslında «sen, sen oldukça beni göremezsin» demek olup senlik ortadan kalktıntan sonra «Hû»dan başka varlığın kalmıyacağı meydandadır. Bunu Hz. Ali (K.V.) nin «Ben görmediğim rabbe ibâdet etmem» kelâmı kibarı teyîd ettiği gibi «Men kâne fîha zihi âma fehüve fil âhireti âma — Bu dünyada âma olan âhirette de âmadır» hadîsi açıklamaktadır. Ârif bir şâirimiz bu sırrı şu beyitle dile getirmiştir.

«Dünyada görmeyen hiç görmez âhirette,
Aç gözünü ona bak bu kavli mustafadır.»

Gavsül Âzamın:

«Kâmil doğarmış ehli hak, doğmazdan evvel ânesi»

sözüne madak olarak ş uiki menkıbesini anlatmadan geçemiyeceğiz.

Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri çocukluklarında sığır güderlermiş. Bir gün sığır güttüğü bir sırada hatîften şöyle bir seda duymuş: «Yâ Abdülkaadir, sen bu iş için yaratılmadın..

Bu korku ile sevgili annesinin yanına gelen Gavs durumu ona anlattığında, ârif hâtun hikmeti anlamış, bütün gayretini sevgili oğlunun üzerine vererek onun zâhirî ve bâtınî terbiyesine elinden geldiği kadar gayret göstermiştir. Nitekim zevcinin vefâtından sonra kalan parayı iki oğlu arasında taksim edip, Abdülkaadiri Geylânî Hazretlerinin hissesine düşen altınları hırkasının içine dikerek Bağdâd'a tahsîle göndermiştir.

Hak Teâlânın hikmetine bakın ki, Gavsül Âzamın Bağdâd'a gittiği kervanı durdurup soyan şâkiler herkesin üzerinde ne varsa yağma ettikten sonra Abdülkaadiri Geylânî Hazretlerine de «senin neyin var çocuk» diye sorduklarında, Gavsül Âzam «hırkamın içinde dikili 40 altın var» demiştir. Kervandaki nice büyük insanların mallarını saklamak için türlü yalanlar söylediklerini düşünen eşkiyalar önce bu söze inanmak istemiyerek durumu reislerine söylemişlerdir. Reisleri, yüce velî Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin yanına vararak durumu bir de ondan bizzat tahkîk etmek istemiş, «evet işte hırkamın şurasında şu kadar altın var» cevâbını aldıktan sonra hayrette kalan eşkiyâ reisi:

— Herkes malını sakladığı hâlde biz bu altınları belki de bulamıyacakken onları senin söyleyip bize göstermene şaştım. Bunu niçin yaptın? diye sormuştur.

Sultânül Evliyânın cevâbı o kadar ihtişamlıdır ki, biraz ibret nazarıyla bakanlar için buna hayran olmamak ve bundan gerekli dersi almamak mümkün değildir. Bakın Hazreti Gavs ne cevâb vermiştir:

— Ben evden ayrılırken annem bana «şartlar ne olursa olsun doğruyu söylemekten vazgeçme» diye tenbîh etti. Ben de ona dâimâ doğruyu söyliyeceğime ve yalan söylemiyeceğime dâir söz vermiştim.

O ânda hidâyet nasîb olan eşkiyâ reisi adamlarına dönerek:

— Biz dünyaya gelmeden rûhlarımız halkedildiğinde, elest bezminde Yaratıcımızın «Elestü birabbiküm — Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» hitabına, «Beli — Evet»diyerek söz vermiştik. Bu ahdimizde onun emirlerini yapıp yasak ettiği şeylerden kaçmak da vardı. Biz bu ahdi tutmadık, şu küçük çocuğa bakın. Annesine verdiği bir sözü, belki hayatı pahasına bile

olmasına rağmen tutmakta ısrar ediyor. Biz ise kâinâtı halkeden Rabbimize verdiğimiz ahdi ne çabuk unutuverdik. Bundan sonra tövbe ettim. Ben bir daha bu kötü işlere aslâ yanaşmıyacağım. Kendinize başka bir baş arayın. Bundan sonra ben sizin reisiniz değilim, diyerek o kutsal çocuğun peşine takılmak istiyor.

O ânda hepsi hakkında: «Ve lâkin innallahe yehdi men yeşâ» sırrı tecelli ettiğinden eşkiyâ tâifesinin hepsi birden tövbe ve istiğfar ederek reislerine: «Dünyevî işlerde reisimizdin, bundan sonra da doğru yolda seni takip edeceğiz» diyerek tümü Gavsül Âzam hazretlerinin peşine takıldılar.

İşte Gavsül Âzam hazretlerine gerçek derviş diyemesek dahi, (zirâ derviş olabilmek çok büyük mânevî pâyedir.) zahirî mânada ilk iktidâ edenler bu kırk şâkidir.

Ey lzîz okuyucularımız. Gördünüz ya günahları ne kadar büyük olsa bu bir süre yolunu şaşıran şâkilerin rûhları Ebed Sultânına elest bezminde vermiş oldukları vaadi, ahdi unutmamış

«Aşinâlıkta ezeldendir Sezâi yâr ile
Bu talep kanden gelür rüyet mukaddem olmasa»

sırrı tecelli etmiş olur.

Yüce velîlerden birisinin silk-i irşâdına girmek isteyen bilâhare devrin kutbül-aktabı olan bir zâtı âli kaadir; günâhlarından bahsederek yüce mürşîdine «Beni bilmem kabul buyuracak mısınız?» dediğinde; insân-i kâmil olan mürşîdi: «Günâhın Mûsâ'nınkinden de mi büyük» diye sormuşlardır.

«Olasın menzilim kimse Sezâi eylemez idrâk
Olasın seyyiâtı çünkü ebrârü sevâb oldu.»

Önsöze burada son verirken yüce Sultânül Evliyâ-ya şu niyâzda bulunmayı vecîbe addediyoruz:

«Sen ve senin gibi Hâlikin ekmel ve ethem maz-hârı olan velîlerin mücrîme âtıfeti hasletleri gereğidir. Sizler kapınıza gelen âsileri dahi boş çevirmezsiniz. Hazreti Mevlânâ'nın buyurduğu gibi: Bizim dergâ-hımız ümitsizlik dergâhı değildir.

Ya Gavsül Âzam hazretleri: Hiç bir kul yoktur ki benim himmetimden müstağni olsun buyurmuşsun. Bizler buna bütün varlığımızla inanarak yüce rahme-tinden şefaat niyâz ediyoruz. Seninle sana sığınanız.»

Hatîce Dürrüşahvar Uluçınar

TAB'I VE NÂŞİR OLARAK ELBÂZUL-EŞHEB'İN ASIL ARABÇA METNİNDEN İSTİNSÂH İLE TAB'I VE NEŞRİNE KADAR GEÇEN SAFAHAT

Elbâzül-Eşheb, llahın Akdoğanı adlı eserin Arabça nüshasından istinsahı aşağıda anlatacağımız şekilde 1969 yılında yapıldığı hâlde, bu eserin şerhli bir şekilde tab'ı ve neşri ancak bugün yâni 1976 yılında, aradan bunca yıl geçtikten sonra nâsib olmuştur. Levhi ezelde teşebbüs ve niyetimin kuvveden fiile çıkması demek ki bugün müyesser olacakmış. Bu vesile ile «Kaside-i Bürde»nin bir beytini hatırladım:

Tekvinühü ezeliyyün lâzemâne leh
Ve lâkin mükevvenehü filvakti vel an

Yüce Allah ezelde her şeyin oluşunu takdir etmiştir. Bunun zamanı yoktur. Ancak hepsinin zuhûrunun bir vakti merhûnu vardır. Ol vakit gelmeden hiç bir şey zuhûr etmez. Bundan şu netice çıkar ki, demek Elbâzül-Eşheb'in tab'ı ve neşrinin vakti merhûnu bugün imiş.

Her şeyde olduğu gibi elbette bunda da Cenâb-ı Hakk (Azze ve Celle) ın binbir hikmeti vardır. Unutulmasın ki Hakkın binbir hikmetinden birini bilen ârif olur.

1969 yılında Bağdâdda üç dört gün Gavsül Âzamın türbei saadetlerini ziyaret niyetiyle mâaile Irak'a gittim.

Malûmdur ki; her velînin senenin muayyen bir günü kabri şerîflerinin ziyâret günüdür. Hazreti Mevlânâ, Hacı Bektaşi Velî'nin ziyâret günleri gibi...

Elbet Gavsül Âzamın da bir ziyâret günü olmalı idi. Ancak oranın halkı bugün hangi gün olduğunu bilmiyordu. Gavsül Âzama içten bağlılığımın tecellîyâtından olarak o gün, bize âyan olmuş; ziyâretimi o güne rastlatmıştım. Demek yüce velî lûtfedip o gün için fakîri dâvet eylemişti. Esâsen her velîye hayatta ve mematlarında ziyârete gidenler hep dâvetlidirler. Gitmek nâsib olmayan bedbahtlar «Ben gitmek istemedim» derlerse de aslında onları sokmazlar da farkında değildirler.

«Gelenler dâsitanı evliyâya dâvetlidirler hep.»

Orada gördüğüm tecelliyât icâbı fazla kalmaklığım gerekti. Dört - beş gün için geldiğim Bağdâdda bu suretle yedi ay onbeş gün kalmam takdiri ilâhî gereği imiş meğer...

Esasen hemen ilâve edelim ki kâinatta cereyan eden hâdisâtın hiçbiri tesâdüf eseri olmayıp bu takdiri ilâhî gereğidir (tensibtir.)

«Bir fâilin measeridir cümle hâdisât,
Ne iktizâ-i çarh ne hükmü zamânedir.»

Ziya Paşa

Bu kadar uzunca süre kalmaklığım gerekince beraberimde getirdiğim eşimin İstanbul'a dönmesi zárûrî oldu. Evvelce ikimizin pasaportu müşterekti. Irak Konsolosluğumuza giderek pasaportlarımızı ayırttım. Eşime; Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerine son ziyâreti benimle beraber yapmasını salik verdiğimde, sıcaklar tahammül edilemiyecek du-

rumda olduğundan oturduğumuz evden Yüce Gavsın rûhuna Fâtiha okuyup rûhaniyetinden istimdât ile iktifâ etti. Sıhhî durumunu da ısrarla ileri sürdüğünden nâçar muvafakat ettim. O gün akşam 8.45 te kendisini Bağdâd - Haydarpaşa tariki ile gönderdim. Ertesi günü misâfir bulunduğum Bağdâd Kan Bankası Müdürü Ekrem Behçet Ârifün-nakşibendînin evinde oturup, saat akşam 18.00 de çay içmekte iken telefon çaldı. Otobüs terminalinden bir misâfirimizin olduğu ve acele olarak terminalden almamız gerektiği tenbihleniyordu. Doktor Ekrem Beyin kardeşi Mehmed Bey misâfiri almak üzere arabası ile gitti. Biraz sonra refikam çıkageldi. Demek aldırmamızı istedikleri misâfir geri dönen eşim imiş. Kendisine dönüş sebebini sorduğumda ilk kontrolun yapıldığı Musul güzergâhına trenle vardıklarında pasaportta ufak bir yanlışlık bulunup refikamı trenden indirdiklerini verdiği cevaplardan anladım.

O sıra eşim, İstanbula Musullu yolcularını geçirmekte olan bir doktorla karşılaşıyor. İyi Türkçe bilen bu doktorun himmetiyle Musuldan Bağdâd'a kalkmakta olan bir otobüse yetiştiriliyor. Bağdâd'a geldiğinin ertesi günü pasaporttaki eksik gideriliyor. Meğer pasaporta Bağdâd'a giriş tarihinin yazılması unutulmuş. Tekrar Hazreti Gavs'ın türbe-i saadetini eşim ile birlikte ziyâret ediyoruz. Kalben Gavsül Âzama hayatından ziyâde bağlı olan eşimin oturduğu evden onun türbe-i saadetlerine vedâ eylemesi Pîrimizce uygun görülmemiş olacak ki, ufak bir zâhirî sebeb icâd edilip, Musul'a kadar gidip İstanbula müteveccihen yol alırken geri çevrilerek türbede tâzîm ve ziyâret imkânı lûtf buyurulmuştur. Nizâmı âlemin kendilerine mevdû bulunduğu kutbül - aktab olan insan-ı kâmiller için bunlar tabiî tasarrufâttandır. Bu gördüğümüz maddî

âlemin mânevî tasarrufâtı icâbı üç yüce vasıf vardır: Kutbül irşâd, Gavs, Kutbül aktab. Bu üç mânevî görev bâzen bir zâtı âli kaadirde toplanır ki o yüce velî insan-ı kâmil olur.

Kim olduysa Hakk'a vâsıl
O oldu insan-ı kâmil.

İşte Gavsül Âzam tasarrufâtı âlem ellerinde olan kendisine «kün» emri lûtf buyurulan yüce velî idi. Bu sultânül evliyâ refikamın bizzat türbe-i muazzamalarında hazır bulunmasını irâde buyurmuştu. Ziyâret hitam bulmuştu ki, genç bir delikanlı «faddal» diyerek omuzuma ilişti. Ve dergâh postnişînine takdîm etmek üzere o muallâ mevkiin çavuşu tarafından dâvet edildiğimi söyledi. Bunu câna minnet bilerek derhal icâbet ettim. Sohbetten sonra bana bir torba şekerle iki yeşil örtü hediye ettiler. Teâmül o imiş ki adak kabul buyurulursa bu yeşil örtü hediye olarak ihsân buyurulurmuş. Bence çok kıymetli olan bu hediyeden daha büyük bir lûtf vardı ki Gavsül Âzamın hüsnü nazarları ile o ânda derhâl şu ârifâne beyti hatırladım:

O rütbe bigarazdır intisâbı ülfetim yâra
Tâleb etmek değil eltâfını hattâ hayâl etmem.

Postnişîne nakdî teberruâtta bulunmak istedimse de kabul etmeyerek bana cevaben: «Bizde para çok» dediler. Onlarla beraber sanki benim dilimden Hazreti Gavsül Âzam şu hikmeti işâret buyurmakta idi:

«Sûretâ Allah diyeni gördüler olmuş fakir
Sandılar onlar fakirdir kendilerdir ağniyâ

Kenz lâ yefnâyı bilmez kandedir illâ fakir
Âb-ı hayvanı bu zulmü görmeyenler sandı ma.»
Bilâhare refikama dönerek, «Haydi kızım yolun açık olsun,» dediler.

Erbabı bâsirete şunu arzedelim ki: Zâhirde bu zevâtı muhterem onun gidip geri döndüğünden, hattâ yolculuğundan habersizdirler.

Hakikat ehlinin nişânı olmadığına göre kimde ne olduğu da elbet belli olmaz.

«Nişâniyle olur herbiri zâhir
Hakikat ehlinin olmaz nişânı.»

Gavsül Âzamın ziyâret vecibeleri yerine getirildikten, eşimi sâlimen İstanbula müteveccihen yolcu ettikten sonra uzunca bir süre daha Bağdâd'da kaldım. Bu fırsatı ganîmet bilerek Kerbelâ, Basra, Kûfe, Necef ve Samerrâ'yı ziyâret ettim.

Samerrâda bulunduğum sürece orada geçmiş olan çok önemli bir hâdiseyi arzetmeden geçemeyeceğim. 55 - 60 yaşlarında Türk asıllı Müderris Monla Tahânın akrabası olan bir zâtla tanışmıştım. Bu zâtla tanışmam da oğlunun rahatsızlığı vesîlesiyle evini ziyârette vuku bulmuştur. Çok mükrim olan bu zâtı âli kaadirin her türlü ikram ve misâfirperverliğine mazhâr ve şâhit oldum. Yine böyle ikram buyurduğu bir yemek esnâsında çok dikkate şayân bir hâl ile karşılaştım. Yemek sırasında büyük bir Kur'ân-ı Kerîmi açmış bir elindeki uzunca bir çubukla sanki birilerini kovarak nizama koyuyor veya değneğini sallayarak ürkütüyor gibi idi. Pür dikkat kesilerek hep onu izledim. Elim yemeğe gitmiyordu. Kendisinin beni tekrar yemeğe dâvet etmesi üzerine:

— Sen bana bu salladığın değneğin esrârını anlatmadıkça bir lokma bile yemeğinden almam, dedim.

Cevâben:

Yememde ısrar etti, ısrar ettim, tekrar cevâben:

— Bir şartla söylerim, dedi ve devâm etti: Irak'a nakl-i hâne edip burada kalırsan...

Çarnâçar bu cidden mânidâr ve hikmet dolu olayı öğrenmek için biraz da lâtife tarzında «Pek iyi» dedim.

Bu ârif zât bana muttasıl değnek sallamasındaki esrârı anlattı. Okurlarımızın bu konuyu iyice anlayabilmesi için istidraten şunu arzedeyim:

Resûlü Kibriyânın mübârek merkadlerinde din kardeşlerimiz tâzîm ve ziyâret vazîfesini yaparlarken gayet tabiî sıralar hâlinde kabr-i şerîfi çevrelemektedirler. Arkadakiler bir ân evvel ziyâret için hücum ettiklerinde orada görevli kimseler ellerindeki çubukla hepsini sıra ve nizama korlar. İşte yemek sırasında uzunca değneği sallayan bu azîz ev sahibim orada vazifeli eşhâstan imiş ve bu vazîfeyi kilometrelerle uzaktan yapmaktaymış. Bu gizli hikmete muttali olduktan sonra şöyle düşündüm: Mutasavvıfîni kirâmca kabul buyurulduğu üzere ehlüllah için fâni insanları birbirinden ayıran mesâfe mefhumu bahse konu değildir. Kimde ne olduğu bilinmediğine göre ev sahibim olan bu zât mesâfeler ötesinden rûhanî kudretle Resûlü Kibriyânın merkadi mübâreklerinin intizamını temin edebilecek gönül erlerindendir. Nitekim orada salladığı çubuk kilometreler ötesinde müessir olmaktadır. Şübhe edilemez ki bütün bunlar kurbu ferâiz ve kurbu nevâfildeki hikmetin esrârıdır. «Ben sevdiğim kulumun eli, ayağı, gözü, kulağı olurum buyuran Hüdâ-yı Lemyezel'in sonsuz kudret ve esrârının nişânesidir. Evliyaullah denilen Allah dostları için Yüce Allah ben o kullarımın gözü, kulağı olurum buyurursa hiç onlara hâil tasavvur olunabilir mi?

Elbet o yüce velîler her şeyi mesâfe kaydından âri olarak görür ve işitirler. Onların Hüdâ-yı Lemyezel ayak ve elleri olursa hangi güç onlara galib gelebilir. Onlar «Hatvei evvelde arşı muallâdan geçmez olurlar mı?» Tayyı mekân bu zevâtı âli kaadir için nedir ki?

Nitekim ev sahibimin mübârek elindeki çubuk yukarıdaki esrârı ilâhiyye ile Samerrâ'dan bir ânda Medine-i Münevvereye yetişmekte, erişmektedir. İşte Bağdâd ve havalisi Gavsül Âzamın kutsal rûhaniyetile bu gibi gönül erleri yetiştirmiştir.

Samerrâ kazasında 33 gün kaldım. Mâna âleminde büyük bir kapı gördüm. Bilâhare te'yid buyurulduğu vechile Elbâzül Eşheb'in istinsâhında yardımcı olacak bir zât ile tanıştım. Bu muhterem zât, Gavsül Âzamın torunlarından Burhaneddin Geylânîdir. Zât-ı âlileri bir çok zâhirî mühim görevlerde bulunmuş; naiblik, kadılık, milletvekilliği yapmıştır. Osmanlıcayı çok iyi bilen bu zât, ceddi pâkini imtisâlen «Tahallakû biahlâkillah» sırrına mazhâr bir zâttı. O kadar âlicenâb, misâfirperver ve müşfikti ki, mezayasını tavsîften kalemler âcizdir. Kendileri cismi zâhirîsi itibariyle fâni olmuş rûhaniyetleriyle mülkü bekâya irtihâl ve irtikâ buyurmuştur. Hâlen Bakanlık da yapmış olan teyzezâdesi Yûsufu Geylânî hayattadır.

Burhaneddini Geylânî'nin rehberliğinde Gavsül Âzamın mektebe (kütüphâne) sini tetkik fırsatını buldum. Takdiri ilâhî üzere o kadar yüce eserler arasında Elbâzül-Eşheb'i tetkik ettim. Burhaneddin Beyin tavassutları ile Hüsameddin Şahin ve Kâtip Genç isimli iki talebeye Elbâzül-Eşheb'in arabça metnini istinsâh ettirdim. Yed'imizde bulunan el yazması nüshâ bu sûretle meydana çıktı. Haddi zâtında maksûdum ne kitâb, ne eş'ar ne negamattı (nağmelerdir). Hepsi «Hû» dan bir nişâne olduğu için mergûbumdur. Hacı Bayramı Veî (K.S.) Hazretlerinin buyurduğu gibi:

«Benim maksûdum âlemde değildir lâkin illâhu
Bu benim derdime dermân değildir lâkin illâhu

Değildir huri ve gılmân ne cennet köşk ne de rıdvân
Bu benim gönlüme sultân değildir lâkin illâhu.»

Elbâzül-Eşhebi istinsâh ettirmeğe çalıştığım günlerde Rafidan Bank Genel Müfettişi olan Şehâbeddin El-Bekr Bey ile de tanışmak bahtiyarlığına erdim. Kendileri de ayrıca Sultânül Evliyânın mektebelerini gezmekliğimde bana tavassut buyurdukları gibi Abdülkaadiri Geylânî Hazretlerinin cihân kıymet altın yazma şecerelerini gösterdiler. O şecere ki Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin Seyyid olduğundan şüphe eden gafillere en müskit (en susturucu) bir cevâb teşkil eder. Üzüntü ile beyân edeyim ki bu zât 1975 de bir uçak kazasında bekâ mülküne rıhlet eylemiştir. Mevlâ ganî ganî rahmet eylesin. Aslında katre, ummâna ermiştir.

Haddi zâtında ehli irfân indinde ölüm o Yüce Varlığın mazhârını bu zuhûr âleminden çekmesidir. Ne sen ne ben varız. Ne ölüm ne hayat var. Hepsi o, hepsi «Hû»dur. O mazhâr çekiliverince arada ne sen kalırsın, ne ben. Bunu ancak ledün ilmine yâni tasavvufa âsinâ olanlar anlar.

«Tasavvuf ateşi aşk ile suzân olmağa derler
Tasavvuf gönül tahtında sultân olmağa derler

Tasavvuf Hak'ta suzân olmağa derler
Tasavvuf cümle âlem cismine cân olmağa derler.»

Ve ayrıca

«Bidâyette tasavvuf sofîi bicân olmağa derler
Nihayette gönül tahtında sultân olmağa derler.»

Bağdâd'da kaldığım sırada meşâyihi Kaadir'yeden Nakîbzâde Refik Efendi ile şerefyâb oldum. O civarda yâni Hz. Pîrin dergâhı civarında dükkânı bulunan bu çok muhterem zâtın Cum'a namazını edâdan sonra bir çok bedevîler, ellerini öpmeden ayrılmamayı itiyad

edinmişlerdi. Dükkânın önünde ona tâzîm vazîfesini ifâ etmek üzere halk sıraya girerdi.

İstanbula avdetime az bir zaman kala bir ikindi namazı garip bir hâl oldu. Refik Efendi Hazretlerinin yanında Afganistan meşâhiri fukahasından Seyyid Mercân Hazretleri bulunuyordu' Bu zât câmi ile Gavsül Âzamın türbelerinin tam hizasında namazlarını edâyı itiyad edinmişlerdi. Hiçbir zamân bu hizayı tecâvüz ettikleri görülmezdi İkindi namâzını edâyı müteakip bu zât Seyyid Refik'e dönerek, arabça bir şeyler söyledi. Refik Efendi tercüme ederek bana dönüp, «Ne zamân İstanbula döneceğimi» sordu. Cevâben: «Cum'a günü» dedim. Refik Efendi o ünlü fakihe durumu intikal ettirince, Seyyid Mercân Hazretleri türbe-i muazzama ile câmii şerîf arasındaki mahfele yâni B ağdâd eşrâfının Cum'a namazlarını edâ ettikleri tarafa başını çevirdi. Uzun bir süre tefekküre daldıktan sonra, Refik Efendiye bir şeyler söyledi. Refik Efendi bu mânevî işâreti alınca bana: «Yarın aynı saatte burada buluşalım,» dedi.

Ertesi günü aşağıdaki şiirin müşahhas timsali olan bu zât ile buluştum.

«Sevme gayriyi gönül aşkına bir yâr yetişir
Deli divâneye bir dilberi didâr yetişir

Secde-i vechullah ise maksûdun ey dil
Kıblegâh etmeğe bir Kâbe-i didâr yetişir.»

Namâzı müteakip sohbetimiz sırasında bir resim göstererek, «Bu resim Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin gençlik resmidir. Neşredeceğiniz esere bu resmi ilâve edeceksiniz» buyurdu. Şayânı dikkattir ki zâhirde bu zâtı âli kaadir benim kitâb yayınlayacağımı bilmiyorlardı. İşte şimdi Elbâzül-Eş-

heb'e koyduğum resim, bu resimdir. Böylece Türkiyemizde Hazreti Pîr Heykel-i Samedânînin bu resmi ilk defa yayınlanmaktadır.

Ertesi günü trenle İstanbula hareket ettim.

O günden bugüne nice zamân geçti. Cenâb-ı Hakkın tevfiki refik olarak Elbâzül-Eşheb'in şerhli tercümesinin tab'ı neşri bugün mümkün olabildi. «Mükevvenühü fil vakti vel an» sırrı demek bugün tezâhür edecekmiş.

Elbet Gavsül Âzamın esrârı, kemâliyle kelimelere, kalem ve ifadeye sığmaz. Ancak sığabildiği nisbetle ifade ettik. Onun yüce esrârına vâkıf olmanın ilmi ledünde ayrı bir tariki vardır ki o tarik seyrü sülûk erbâbının mâlûmu olduğu gibi, ayrıntılariyle Necmeddini Kübrâ (K.S.) Hazretlerinin usûli âşeresinde anlatılmıştır. Burada Hüsn ü Aşkın ölümsüz şâiri Şeyh Galib Dedenin şu beytini zikredelim.

«Esrârı aşk fâş değildir Hüdâ bilir
Bu râzı bi vukufu zebân söylerim sana.»

«Aşkın esrârı fâş değildir. Onu ancak Yüce Allah bilir. Bu esrârı sana lisanı aracı yapmadan anlatırım» demektir.

Ya Gavsül Âzam!

«Badez vefât türbeti mâ der zemin mecû» diye başlayan Mevlânânın, benim kabrim ârifin kalbidir esrârına gönülden imân ederek, yüce eserinden birini daha milyonlarca sevenlerinin ittilâına arzediyorum.

Onun sevgi ve muhabbetini gönlünde himmet bilenlere mutluluklar dilerim.

Allah (C.C.) ın selâmı üzerinize olsun. Âmin.

Bekir ULUÇINAR

VELÂYETİN, KUR'AN-I KERİM VE AHADİS-İ ŞERİFEDEKİ MESNETLERİ

Elbâzül-Eşheb lâkabına şerefbahş Esseyyid, Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında bunca tecelliyât elbet bâzı nakl-i edilleye müstenittir. Esasen bu eltâf-ı ilâhiye sadece Gavsül Âzama da mahsus olmayıp bütün evliyaullah hakkında alâ merâtibihim ihsân buyurulmuştur. Ma'lûmdur ki velâyet dediğimiz lutuf ilâhî bir nûrdur. Nübüvvet nûrundan bir parçadır.

«Veleşraktü'l - arze binûri rabbiha» âyet-i kerimesinde bu sırra temâs buyurulmuştur. Meâli şerifleri, inâyet-i Hak Teâlâ Azze ve Cellenin izniyle o ibâdın kalbine doğar, demektir.

Bir hadîs-i şerîfte herhangi bir velîyi o velîden bir günâ keramât sadır olmadan da tanıtabilecek bâzı alâmât ve evsâf-ı cemîlenin bulunduğuna işaret edilmiştir.

Hadîs-i şerîfin meâli şöyledir: «Velîler o kimselerdir ki, onları görenlerde derhal Hak Teâlâyı zikretmek arzusu doğar. Mübârek esmâ-i ilâhiyye ile enis olurlar» mânasınadır. Bu konudaki şu kelâm-ı kibâr da aynı hakikati başka bir üslûbla ifade buyurmaktadır:

«Evliyaullah hakkında kötü söz söylemekten seni ve herkesi muhafaza buyursun.» anlamına gelir.

Buraya kadar zikrettiğimiz âyet-i kerîme, ahadîs-i şerîfe, kelâm-ı kibarın cümlesi evliyaullahın kadr ü kıymetini, onların ef'âlinin hak idüğünü kesin bir şekilde anlatır. Unutulmasın ki dinen herkese hüsn ü zanla memuruz. Kimseden şüpheye ve kötü zanna hakkımız olmadığı Kur'ân-ı Kerîmde beyan buyurulmuştur. Hâl böyle iken bâzı gaafillerin mertebeleri iktizâsı sırlarına eremedikleri evliyaullahı neuzubillâh tekfire cür'et eyledikleri görülmüştür.

Aşağıya dercettiğimiz bir âyet-i kerîmenin batınî tefsîri buna cür'et edenlerin ne azîm isyân ve dalâlette olduklarını göstermektedir.

Âyet-i celîlenin zâhirî mânası:

«Ey imân edenler, birbiriniz hakkında fena zanda bulunmayınız. Zira bâzı kötü zanlar isyân ve günâh olur» meâl-i şerîfindedir. Ancak «bâzı zanlar isyân ve günâh olur» lâfz-ı celîli ile evliyaullaha vaki olan itale-i lisanın (dil uzatmanın) günâh-ı kebâirden olduğuna işaret vardır. Bu hadîs-i şerîfte Kur'ân-ı Kerîmde hiç bir sûre, âyet ve hattâ harf yoktur ki batınî mânaları da bulunmasın, buyurulmuştur.

İşte bu âyet-i kerîmede de bahse konu olan bu yüce batınî mânadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Kur'ân-ı Azimüşşanın batınî tefsîri ilm-i ledün erbâbının yetki ve yeteneği dahilinde bir iştir. Zira (Elif, lâm, mim), (Tâ, hâ), (Yâ, sin) ve emsâli işarât yüce Allah kelâmının zahirî mânasını bilenlerce, hattâ müfessirlerce çözülebilecek ilâhî nükteler değildir. O kanaattayız ki bu işaretler her devrin insan-ı kâmiline verilmiş birer şifredir. Onları ancak o yüce velîler halledebilir. Şüphe yoktur ki her devrin insan-ı kâmili,

kutbü'l - irşâd, gavs ve kutbü'l - aktablık vasıflarını yüce şahsında taşıyan Abdülkaadir Geylânî Hazretleri de her sırrın kendisine küşâde olduğu bir velîdir.

Bu nevi ledünnîyâta ait Kur'ân-ı Kerîm tefsîrleri gayet tabiî zahirî ilmin âlimlerine has bir mârifet olmayıp maarif-i ilâhiyedendir. Sırası gelmişken bu nevi zâhir müfessirlerine şu mısrâı tekrarlamadan geçemeyeceğiz:

«Yok özge ilmini inkârımız bu ilme cahildir,»

Mânası: Bu zâtların diğer bilgilerine bir itirazımız olmasa bile bu ilmin cahili olduklarına şüphe yoktur. İlm-i ledün âşıklarını tatmin edecek bu nevi tefsîrler pek azdır. Bunları ancak ehlullah yazdığı için bunu da tabiî görmek gerekir. Bu nevi ilâhî esrâra ait tefsîr için Hazreti Muhiddin Arabî, ve onun mânevî evlâdı ve vâris-i mânevîsi Şeyh-i Kebîr Sadreddini Konevî Hazretlerinin Kur'ân-ı Kerîmı tefsîrlerine başvurmalıdır. Nitekim şimdi dercedeceğimiz âyet-i kerîmede de bu sırra işâret vardır.

Nazm-ı celîli «Hak olan şeye bâtıl libâsını giydirmeyiniz» demekle evliyaullahın hak olan keramât ve vasıflarını inkâr etmeyin ihtar-ı celîli mevcuttur.

Bâzı zâhirperest biçâreler güya bir şey söylediklerini sanarak «Velî mazi ve istikbâlden haber verirmiş, hiç bu olacak iş mi» diyorlar.. Bu sûretle de evliyaullaha itale-i lisanda bulunmak fazihasından çekinmiyorlar.

Bu sûretle maazallah «Men ezali veliyyen ve fekad azentehü biharb» hadîs-i kudsîsinde bahis buyurulan kah-ı ilâhiye kesb-i istihkak ediyorlar. Anlayamıyorlar ki evliyaullah ve hattâ onların sohbetlerine müdâvim

olan irfân sahipleri beşerî sıfatları melekiyyet sıfatına tebdil etmişlerdir. Eliyazübillâh bu gibi sapıkların evliyâullaha dil uzatmaları şeamet getirir.

Fâtihatü'l - Ulûmda bâzı âriflerden nakil buyurulmuştur ki «Eğer bir kimse sıddıkîn ve mukarribîn ile ünsiyyet ve alâka kuramamışsa son demlerinde, son nefeslerini verirken imânsız gitmelerinden korkulur.» Evliyâullahın bülent pâyeleri hakkında mutasavvıfîn-i kirâmın müşterek kanaatları şudur ki velîlerin keramâtına dil uzatmakla nebîlerin mucizâtını inkâr arasında pek büyük fark yoktur. Evliyâullah hazerâtına sevgi, muhabbet nasıl sonsuz saadeti bulmuş ise düşmanlık husumet getirir. İki Cihan Serverinin de teyid buyurduğu şu hikmet gerçek mü'minlerin, imân-ı tahkikî erbâbının düsturu olmalıdır:

«Bir sâlikin mürşidine hizmeti nâfile ibâdâttan efdâldir.»

Bir gün Resûl-i Kibriyâ seferde iken Hazreti Sıddık ve Hazreti Ömer (R. A.) in oruçlu olduğunu müşahede buyurmuş, bu nâfile orucu ile sâim olan yüce ashab-ı kirâma Resûl-i Kibriyâ şu hikmetlere müstenit olmak üzere oruçlarını bozmalarını emretmiştir. Sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

1 — Evvelâ seferdesiniz. Vücûdunuza oruç sebebiyle ârız olabilecek zaaf cihad-ı asgarı güçleştirir. Resûl-i Kibriyâ bu sözlerile cihada, Allah yolunda mücahedeye verilen önemi anlatmışlardır.

Sonra demişlerdir ki:

2 — Benim hizmetimi görmektesiniz. Sâim olursanız belki lâyıkiyle göremezsiniz. Başka iki şahsı daha cenk sahasından çekip bu işle tavzif gerekecek.

Resûlullah Efendimiz bu kelâmları ile de mürşide hizmetin nâfile ibâdâttan efdâl olduğuna işaret buyurmuşlardır. Söylemeğ lüzum yoktur ki buradaki mürşid, âlemlere irşâd menbaı olan Resûl-i Kibriyâdır. Müridâni ise Hazreti Ebûbekir ve Hazreti Ömer radıyallahü anhümdür.

İşte kendilerine hizmet nâfile ibâdâttan efdâl tutulan evliyâullah vasıfları yukarıdan beri birer vesile ile zikredilen yüce Allah dostlarıdır. Onların en yüce mevkiinde bulunanlardan birisi de Elbâzül-Eşheb lâkabı ile tevkif edilen Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî Hazretleridir. Onun yüce keramâtı nasıl nübüvvet mucizâtının bir cüz'ü sayılmasın ki, Risâle-i Gavsiyyelerinde görüldüğü vechile Kelimullaha vaki ilâhî sohbet kendilerine de nasib olmuştur. Len terâniden terâni sırrı bu yüce velide zâhir olmuştur. Yukarıda bir vesile ile ehlullahın beşerî sıfatlardan tecerrüdle melekiyyet sıfatını iktisâb ettiklerini arzetmiştik. Elbâzül-Eşheb (Allahın Yüce Doğanı) olan Gavsül Âzamın yüce kanatları cihanı muhit olduğu gibi kendisine ilticâ eden bendegânını daima bir sıyânet meleği gibi o yüce kanatların altında hıfz buyurmuşlardırve buyurmaktadırlar. Burada Cebrâil (A.S.) denilen ulu melek'e Gavsül Âzam da meleklik sırrı itibariyle yoldaştır denirse hakikatin tâ kendisi ifade edilmiş olur.

Bir gün Resûl-i Kibriya Hazreti Cibril'e:

— Asıl hüviyyetin ile bana görün, dediğinde öyle azîm bir kuş şeklinde tecelli eylemiştir ki heybeti cihanı saran bu mümtaz meleğin yalnız iki kanadı cihana sığabilmiş, cihan diğer kanatlarını istiâb edememiştir. Mükevvenât ve maddî âlemler işte böyledir. İstiâb hadleri sınırlıdır. Ancak mâna âlemleridir ki sonsuz ve sınırsızdır.

Bir hadîs-i şerifte beyân buyurulmuştur ki: «Beni yer, gök istiâb etmedi, ancak mü'min kulumun kalbine sığabildim.»

Halbuki Hüdânın sonsuzluğu ve Halifetullah olan insanın o sınırsızlığa liyakati anlatılmıştır. Hüdâ-yı Kerîmin sınırsızlığı beyân buyurulan şu âyet-i celîledeki haşmete bakın:

«Maşrık, mağrib Allahındır. Nereye dönerseniz yüce Allahın vechi oradadır. Allah bilgili (alîm) ve geniştir.»

İşte böyle yüce bir İlâh-ı Mutlak ancak mü'min kulunun kalbine girebileceğini ifade buyurmaktadır.

Evet öyledir. O mü'min kuldan maksut insan-ı kâmil olan velî câmi'-i mazharü'l-esmâdır. Bundaki esbâb şudur ki «nefahtü fihi min ruhi» mazhariyyeti ancak insana verilmiştir. İşte o nefha aslile birleştiği zaman bütün mükevvinatın almadığı kudret-i ilâhiyye onda mündemiç olur. Hazreti Ali (K.V.) nin «Ve inneke tahsebü cirmün sagirün ve fike intave'l-âlemü ekber» sırrı burada görülür. Meâl-i şerifî «Sen kendini küçük bir şey sanıyorsun amma âlem-i ekber sende dürülmüş, gizlenmiştir. Evliyaullahın hakikatını bilmek idrak-i ukûlün fevkindedir.

«Külli mâ hatere fi bâlik. Allahü Teâlâ min verâi zâlik». Meâl-i şerifi: Aklına ne gelir ise Allahü Teâlâ onun fevkinde olduğu gibi ona âyine olan nebî ve velîlerde aklın idrâkinin fevkindedir. Bâzı mutasavvıfîn-i kirâm Kur'ân-ı Kerîm ve ahadîs-i Nebevîyyeden istinbât-ı ahkâm edip (hükümler çıkartıp) evliyâullah hazerâtını üç yüce kısma ayırmıştır. Birisi avâm ve havas için ma'lûm olanlar, diğer bir taife-i âliyye ise yalnız havas için bilinenler, üçüncü bir taife ise bilcümle

mahlûkat-ı ilâhiyyeden (yüce Allahın yarattıklarından) gizlenmiş olanlardır.

«İnsan odur ki sırrını ins ü melek bilmezler» mısrâındaki esrâr bu nevi ehlullah içindir. Bunlar o derece gizlenmiştir ki, hafaza meleklerinin ilimlerinden bile pünhandırlar. Bu taifeye dahil olan evliyâullah merkad-i mübareklerinde lika-i ebedle bakidirler. Mutasavvıfîn-i kirâmdan bâzılarının asârından aldığım şu yukarıdaki cümleler şöyle bir hükümle sonuçlanmaktadır.

«Elâ en evliyâullahe lâhavfün aleyhim ve lâhüm yahzenûn» âyet-i celîlesinin maksudu bu üçüncü taife-i aliyyeyi teşkil eden ehlullahtır.

Not: Naçizâne kanımızca yukarıdaki âyet-i celîle sade bu nevi evliyaullah için olmayıp bütün velîler hakkında şeref varid olsa gerekir. Zira bütün Allah dostları korkudan muarrâdır. Onların hepsi için hayat-ı fâni bir oyundur. Bu âlem-i fenâdan beka âlemine geçmek onlar için, evet, yüce Mevlâya can verenler hayat-ı cavidanî bulurlar.

Vermeyen canın sana bulmaz hayatı cavidan,
Zindei câvid ona derler ki kurbandır sana.

Anlamı: Sana, senin yoluna can vermeyenler, ebedî hayat bulmazlar. Hayat-ı câvidaniye mazhar olanlar ancak senin kurbanların arasından çıkabilir, demektir.

Evliyâullah işte bu ilâhî esrârın muşahhas timsalidirler. Kanımızca hiç bir kimsenin ma'lûmu olmayan evliyaullah diğer velîlerden mertebece daha yüksek demek değildirler. Bu ayrı bir tecellidir o kadar. O nevi mektûm olan evliyaullahın özel bir durumları vardır.

Yoksa mestûr olmayan nice nice kümmelîn (kâmiller) vardır ki ilâhî emirle kendilerini ıyân kılmışlardır. Yine nice kutbü'l - aktâb vardır ki havas ve avamın ma'lûmlarıdır. Hattâ kutbü'l - irşâd, gavs mertebesindeki hazretler dahi böyledir. Bir çok velîler havas ve avamın ma'lûmudur. Bir Şâh-ı Nakşîbend Hazretleri, bir Gavsü'l - Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.), bir Mevlânâ, bir Hacı Bayram-ı Velî, bir Eşrefoğlu Rûmî hazeratı sıyt ü şöhretleri ile âlemlere ma'lûm olmuştur. Havas ve avam onların velî olduğunu bilir. Elbet bu onlar için bir nakise olamaz. Kerametleri dilden dile, nesilden nesile söylenmiştir ve kıyamete dek söylenecektir de... Hele, hele Eşrefoğlu Rûmî hazretlerinin İsâ meşreb hüviyyeti onu setre imkân bırakmamıştır. Bu sebepledir ki o yüce velî ma'şûk-ı ezelîsi olan Hak Teâlâya naz mertebesinde şu ârifâne beyti söylemiştir:

«Beni düşürdün bu halkın diline».

Hepsinden sarf-ı nazar Hazreti Şeyh-i Ekber ünlü eseri Fusûsü'l - Hikem başlangıcında aynen şöyle buyuruyor:

«Bu kitabı bizzat Resûl-i Ekrem bana verdi. Bütün mü'minlere bundaki hakikatları açıklamaklığımı emir buyurdu» demişlerdir ki, velâyetlerinin bizzat hüdâ-yi Lemyezel ve Resûlü tarafından açıklandığına şüphe bırakır mı?

Öyle anlaşılıyor ki bâzı tasavvufî asârda görülen üçüncü taife herkesten mestûr olan evliyaullah Hazreti Veysel Karanî ve emsali üveysi meşreb Allah dostlarıdır. Nitekim bir gün Resûl-i Kibriyâ ashab-ı kirâmına:

— Hak Teâlâ nezdinde mevki-i bülendi müsellem

olduğu hâlde kimsenin bilmediği bir velî var, tanıyor musunuz? diye sual buyurmuşlar. Ashab-ı güzîn:

— Yâ Resûlallah içimizde böyle birisi olduğunu bilemiyoruz, dediklerinde, İki Cihan Serveri:

— Sizin meçhulünüz olsa bile vardır. Bu zât Veysel Karanî Hazretleridir, demiştir.

İşte bilcümle yaratılmışlardan hattâ melâike-i hafazanın da bilemediği velî bu zât-ı akdestir. Evliyaullah hakkındaki üç taifeye tefrik keyfiyyetini böyle anlamakta isâbet derkârdır. Allahü âlem bissevab (Doğrusunu Hak Teâlâ bilir).

Bütün velîlerin müşterek terennümleri şu beytin mazmununda mündemiçtir:

«İsterim lutfun gibi, kahrın da pâyân olmasun,
Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasun.»

Her velî, yüce Allaha: «Kahrın da hoş, lutfun da hoş» der. Yukarıya aldığım beytin derin hikmet ve güzelliğinde bir beyte rastlanılamaz dersem mübalâğa etmemiş olurum. Meâl-i şerîfi şudur:

«Ya Rabbi lutfun gibi kahrın da sonsuz olsun., yâ ki o kahra herkes tahammül gösteremeyip seni sevmek bana nsip olsun» anlamındadır. Ne pâkîze bir beyit ki bu ancak ehlullahın fem-i mubareklerine yaraşır. Esâsen hidâyet olmadan Cenab-ı Melikü'l - kaadire vusûl nasıl bir emr-i asîr (güç bir iş) ise yine mahza Hak Teâlâ Azze ve Cellenin inâyeti olmadıkça yüce velîlerine erişmek de o rütbe düşvâr (güç) olur.

Ancak tevfik-i Rabbanî ile kabil-i vusûldür. Unutulmamak gerekir ki Elbâzü'l - Eşhebin geniş ve nûrlu kanatları altında ihticâb aşkı ile mümkündür. Her şey-

den evvel şu âyet-i kerîmenin sırrı o şahısta tecelli etmelidir ki, ehlullahın sohbetine ersin.

Resûl-i Kibriyâya dahi Zât-ı Ahadiyyet şöyle buyurmuşlardır:

«Lâ tehdi men ahbebte ve lâkin innallahe yehdi men yeşae.»

Meâli: «Sen sevdiğine hidâyet edemezsin. Ancak Allahü Teâlâ sevdiğine, istediğine hidâyet eder.»

Mutasavvıfîn-i kirâmın cümlesinin ağızlarından düşrümedikleri «Areftüllahi billâh» meâli: «Allahü Teâlâyı yine Rabbimle bildim» mübarek kelâmlarının, maksudu da işte budur. Esâsen güç olan evliyâullaha vusûldür (ermektir). «Anın ile anı gör» mısrâi bu yüce hikmet ve hakikati dile getirmektedir.

İmdi evliyâullaha vâsıl olanlar ezel bezminde Hakka ermesi takdir ve ihsân buyurulanlardır. Gülşenî tarikatının pîri naz mertebesinde şöyle buyurmaktadır:

«Varlığın mahveyledin verdin Sezâiye fenâ,
Ve beka zâtınla anı çünkü ifnâ eyledin.»

Meâli: «Benim varlığımı ey ma'şûkam olan Ebed Sultânı, sen ifnâ ettin, beni müflis ve fânilerden kıldın. Onun için lutfet bu âşığını zâtınla bâki kıl,» demektir. Fenâfillah mertebesinden sonra gelen bekabillah pâyesi bu sırdan gelmektedir. Hazreti Şahı Nakşîbendin daima beyân buyurdukları:

— Biz bir alay müflisleriz. İhsân kapına geldik.» mübârek kelâmı fenafillah mertebesini ne rânâ ifade buyurmaktadır. Hüner fenâ makamından bekaya irtika (yükselme) ve sonra makam-ı abdiyyette (kulluk makamında) karar kılmaktır. Gayret-i ilâhiyye daima

evliyaullahı libâsı iltibas ile izhâr, avam ve havassın câlib-i ihtirası olan ahval ile taayyün ve âşikâr eder. Tâ ki onlar ol yüce Allah dostlarını tanıyıp hem bezm-i visâl olsunlar. Şüphe yok ki bu mazhariyyet herkese nasib olmaz.

«Sâyü lerzişle değil bu, sana Hakkın ihsânı.»

Meâli: Bu lutuf, gayret ve çalışmalarla olmaz, kisbî değil vehbîdir.» Bu sırrı ancak ârifler anlar.

«Ârife bu söz âyân illâ avamdan gizlidir.»

Mısrâı da bu meâldedir. Burada bir hadîs-i şerîf her şeyi âyân beyan açıklar:

«Evliyâi tahtı kabai lâ yaarefehüm gayri.»

Meâli şerîfleri: «Benim velîlerim, benim cübbemin altında gizlenmiştir.» beyânları «öyle saklarım» demektir. Hadîs-i şerîfin bu yolda tefsîri gerekeceğine bütün mutasavvifîn-i kirâm icmâen kaildirler. Şu kadar ki Cenâb-ı Hak bir velîsini berâyi irşâd (onu irşâd için) bir kimseye bildirmek ister ise o kimsenin nazarından o velînin beşerî vücûdunu tây ve tecrid eder (kaldırıp ayırır).

İşte bu yolla velîsini izhâr eder. Yoksa evliyâ taifesini anlamak, tanımak kolay işlerden değildir. Onlar ashab-ı kehf gibi avamın gözlerinden nihân olup onlara mârifet kolay değildir.

Bâzı mutasavvıfîn-i kirâm evliyaullahı araisi haclegâhı kurb-ı ilâhî kabul ederler. (Yâni evliyâullah yakınlık haclesine - gelin odasına gelen gelinlerdir) farz ederler. nasıl bir (arus) gelin mahreminden başkasına gösterilemez ise evliyâullahı da müsaade olma-

dan Yüce Mevlâya yakın ve mahrem olanlardan gayrısı göremez.

Yalnız unutulmamak gerekir ki hadîs-i şerîfte zikr buyurulan «Benim velîlerim cübbemin altındadır» dikmeti bütün evliyâullaha şâmil değildir. Zaman icabı bâzı velîler mânevî görevleri icabı bunu açıklarlar. Hattâ bu açıklamayı hayatları pahasına da olsa yapmağa mecburdurlar. Buna en güzel iki örnek verelim: Birincisi Hazret-i Şeyh-i Ekber'dir. Bir çok firak-ı dâlle sapık taifelerin İslâm dinini aslî saffetinden ayırdıkları sırada gönderilen bu yüce velî akıllara durgunluk veren kıymet ve hacımda eserleriyle bu memuriyyet-i mânevîyyeyi yerine getirmiştir. Hem de üstad İsmâil Fennî Efendinin buyurdukları gibi, zâhirî hayatlarını tehlikeye koyarak. Zâten Füsûsü'l - Hikem başlangıcında kendileri «Bu eseri bana bizzat Resûl-i Kibriyâ tevdi buyurup halka sür'atle açıklamaklığımı emir buyurmuşlardır» demiştir.

Hazret-i Muhiddini Arabî'nin hayatını tetkik edersek bu görevi ne şekilde kavî bir inançla yerine getirdiklerini müşahede eyleriz.

Öyle sanıyoruz ki hadîs-i şerîfte bahis buyurulan mestûr ve mektûm evliyâullah daha çok üveysî meşreb velîler arasından çıkmıştır. Esâsen üveysîlik bir cisimde zâhir tecelliyâttan ziyade rûhaniyyetten feyiz almak demek olduğuna göre bunun izahı çok kolaylaşır. O mektûm (gizlenmiş) velîlerin başında üveysîler önderi Hazreti Üveysül Karanî gelir. Nitekim Resûlü Kibriyâ ashabına:

— Hak Teâlâ indinde pâyesi çok yüce fakat insanlarca tanınmayan bir velî var bilir misiniz? diye sual buyurdukta bütün ashab-ı kirâm:

— Aramızda böyle bir velî yoktur, demişler. Cenâb-ı Risâletpenah:

— Hayır vardır. Çobanlıkla geçinen Hazreti Üveysül Karanî buyurmuşlar ve ilâveten «O öyle bir zâttır ki saçlarının kılları kesretince (çokluğunca) ümmetime şefaat edebilir» demişlerdir.

Bunun yanında yukarıda da işaret ettiğimiz gibi velîlik alâmetleri aşikâr pek çok ehlullah vardır. Bunlar aslâ mertebece dûn velîler değil, zamanının ya kutbü'l - irşâdı, ya gavs veya kutbü'l - aktabıdır. Meselâ bir Mevlânâ Celâleddini Rûmî Hazretlerini, bir Hazret-i Şâh-ı Nakşîbendi, bir Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî'yi, bir Hacı Bayramı Velîyi düşünelim. Bunların velâyeti, halk arasında yaygındır ve daima kıyâmete kadar yaygın olarak devam edecektir. Bir çok hükümdârânın dahi Hacı Bayram-ı Velî ve emsâlinin müritliğile övünmeleri bile velâyetlerinin ne rütbe yaygın olduğuna delîldir. Esâsen biraz dide-i ibretle gören bâsar değil bâsîret gözü açık olanlar bir velînin nezdinde olduklarını anlar.

Eliyaullaha rastladığınızda alâmâtı şudur ki, o zevat-ı âli kaadir efendilerimizi gördüklerinde gönüllerine zikrullah gelip cümle mâsiva nazarlarından silinir.

Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri de bu gizli olmayan evliyâullahtandır. Her velî bir nebnin meşreb-i âlisinde olmakla bu zât-ı akdes İsâ meşrebdir. Hakikati galibtir. Tıpkı Niyazi Mısrî Hazretleri gibi, Eşrefoğlu Rûmî (K.S.) bu mazhariyyetini bildiklerinden ezelî ma'şûkası Ebed Sultânına naz mertebesinde söylediğini evvelce arzetmiştik.

Her velî ayrı bir tecelliye mazhardır. Bunların her bir velî için ayrı ayrı mazhariyyetlerin gereğidir. Nasıl ki Elbâzül - Eşheb tecellisinde görünen Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri de Hak Teâlâ ile görüşmek mazhariyyetine ermekle Kelîmullah olan Hazret-i Musa mazhariyyetinde olduğu gibi... Kıyâmete kadar da evliyâullah bu ayrı ayrı tecelliyâtla görüneceklerdir.

Sırr-ı kader budur. «Zâlike takdirün azîzü'l - âlîm» - Azîz ve âlîm olan Hak Teâlânın takdiri böyledir. Nitekim son devirlerin bir insan-ı kâmili matlûbinden bir müridinin hakikat mertebesinde cezbe hâlindeki tecelliyâtına bakarak:

— Bu devirlerde Eşrefoğlu Rûmîlik ancak bu kadar ve böyle olur buyurmuşlardır.

Kanımızca sırr-ı vahdeti, mânevî görevi icabı açıklayan iki velîden biri olan Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânînin Risâle-i Gavsiyelerini dide-i bâsiretle mütalea buyuranlar Elbâzül Eşhebin ne yüce ve derin gizlilikleri gözler önüne serdiğini anlarlar. Şöyle bir Risâle-i Gavsiye hakaikine göz atalım. Velîlerin bu yüce kelîmullahı bakın ne esrârı hasbel-vazife dile getiriyor:

Muselâ Gavsül Âzâmın ilâhî mükâlemesinde sırrına şeref veren şu hitab-ı izzet neler anlatmıyor ki:

«Ya Gavsül Âzâm insanın cisminde, kalbinde, nefsinde, rûh ve işitmesinde, el ve gözünde hülâsa insanlığında bir kelime ile bütün beşerî sıfatların tümünde zâhir olan benim, o yoktur, illâki ben varım. Ve benden gayrısı da yoktur.»

Bu hitab-ı izzeti duyan daha doğrusu duyabilen

kulaklar neden dolayı iblisin Âdeme secde etmemesi sonucu merdûd ve matrûd olduğu sırrını anlamış olurlar.

Bir çok defalar tekrar ettiğimiz aşağıdaki beyit bu yönden bir tekrar değil tekrîr olduğuna kaniiz.

Secdegâh etti cemâli âdemi rûz-ı ezel,
Kendüye takrîb için Hak böyle erkân eyledi.

Sırrı da bu suretle aşikâr olur. Yine yüce Gavsa Cenab-ı Hakkın şu satırlara dercettiğimiz hitab-ı izzetinden aşkın bile âşık ile ma'şûk arasında bir hicâb olabileceğine işaret vardır:

«Muhabbet âşık ile ma'şûk arasında bir hicâbtır (bir perdedir) ancak âşık sevgide fâni olduğu zaman mahbuba vâsıl olmuş olur» buyurulmaktadır.

«Kaldırıla ortadan bu san ü ben»

mısraındaki gizlilik, başka tarz bir ibâre ile gönüllere hüdanın esrârını fâş kılmaktadır.

Yine yüce velînin sırrına, Hüdâyi Leınyezelin söylediği şu kelâmın yüceliğine bakın:

«Eğer insanoğlu vefâtından sonraki hâlini bilmiş olsaydı, dünyanın arzulanacak bir şey olmadığını anlardı ve bana yarabbi (imteni, imteni - beni öldür, beni öldür) derdi.» buyuruyor. Bütün insaniyetin (ehlullah hariç) titrediği ölüm muamması nasıl vuzûha kavuşmuş bulunuyor. Bundan alınacak ne büyük ibret dersleri vardır. Bu konuda Makber ve Ölüm adlı iki şaheser veren bizim yüce ve derin şâirimiz Abdülhak Hâmid bakın ne diyor:

«Tehalük etmez idik belki biz mehâlikten,
Eğer hakîkata olsa hayâlimiz makrûn.»

Anlamı: Eğer biz ölümün ne olduğunu bilse idik, tehlikelerden ürkmezdik. Bizi ürkütüp titreten, ölüm değildir, meçhuldür. Eğer onun hakîkatını bilsek ortada korku kalmaz, diyor.

«Akide rehber iken bir cihan-ı fâniye
Ölüm deyince ölür fâniyân haşiyetten.»

Anlamı: İnsanoğlu için ölüm bir sır gibi durdukça ve bu fâni dünyaya rehber ölüm oldukça insanlar ölüm denilince korkudan ölürler, demektir.

Eğer mü'min kardeşlerimiz yüce velî Abdülkaadir Geylânî'nin esrâr dolu asârına vukûf peydâ ederlerse ölümden korkmazlar. Belki, «imteni, imteni» niyâzında bulunurlar.

Bu konuya burada son verirken şu satırlarla Gavsül Âzâma duyduğumuz minnet ve şükrânı özetleyelim.

İşte Elbâzül - Eşheb sûretinde âriflerin hicabsız gözlerine âyân ve mütecelli olan Gavsül Âzam böyle Velîler Sultânıdır. Allahın bu Yüce Akdoğanını tam kemâliyle müşahede herkesin kârı değildir. Bizim âşık ve mutasavvıf şâirimiz ne güzel söylemiştir:

«Aşk efsâne ü efsûn değildir,
Aşk kârı her dûn değildir.»

Yüce Rabbimizden niyazımız:

Elbâzül - Eşheb'in siyânet (koruyucu) kanatları altından onu sevenleri dûr etmemesidir. Şefaatından bizleri mahrum kılmamasıdır.

GİRİŞ

İbrâhimî Derûbî hazretlerinin güçlü kalemlerinin mahsulü olan «Elbâzül-eşheb»e girmeden önce Gavsül Âzama lâkabı (elkabı) olan bu ismin tevcîhi sebebi hakkında düşüncelerimizi arzedelim, bundan da önce özet olarak Elbâzül-eşheb'in lugavî tahlilini yapmada fayda vardır. Bâz: (köken olarak) aslında fârisî bir kelimedir ve o kökenden gelmektedir, doğan kuşu mânâsını ifâde eder. Eşheb: Beyaz anlamınadır. Böyle oluca «Elbâzül-eşheb» Allahın Akdoğanı olarak türkçe ye çevirisinde (tercemesinde) fayda vardır. Bu lugavî tahlîl mânâ âleminde bizi şu sonuca da sürükler daha doğrusu mânevî bir ipucu verir. Bâz: Birçok lügatlarda aynı zamanda kuşları avlamak için kullanılan aracı kuş demektir. Tıpkı avcıların diğer keklikleri saydetmek (avlamak) için bir kafes derûnunda taşıdıkları keklik gibi zâhirdeki bu görüntü bir anda müfekkeremizi istidat erbâbı müridânı irşât halkasına celb eyleyen evliyâullahın halkasına aldıkları matlûbîni hatırlatır. Malûmdur ki irşâda mezûn gerçek mürşidler tıpkı bir mıknâtısın demir parçalarını çekişi gibi istediklerini zorla cezbederler. Bir gün yüce bir velînin irşâd halkasına kendisini kabul istirhâmında bulunan bir tâlib: O mürşîdi kâmilin huzûruna gelir. Silki (terbiyesine) irşâdına alınmasını ister. Mürşîdi kâmil cevâben kendisine istihâreye yatıp ertesi günü göreceği rüyâyı ken-

disine anlattıktan sonra bir karar verebileceğini söyler. O tâlib kişi gittikten sonra mürşîdin kendisini zorla cezbettiği bir hak âşığı insanı kâmile:

— Yâ hazret! Sen bana bu tâlib gibi istihâreye yatmaklığımı tenbih etmedin, korkarım ki beni silk-i (terbiyene) irşâdına almamış olasın der.

Mürşîdi kâmil şu ilâhî esrar dolu cevâbı verir:

— Hayır, bilâkis sen çoktan irşâd halkasına dahil oldun. Zorla mânevî bir cezbe ile geldin, getirtildin. Aslında istihâre tâlibler içindir. Matlûblar için böyle şeylere gerek yoktur onlar zorla getirilirler tıpkı mıknâtısın demiri çekmesi gibi der.

Ey okuyucum devrinin ferîdi (en büyüğü) olan tek İnsânı Kâmili bulunan Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) böyle nice nice tâlib ve matlûbları cezbeden bir irşâd sultânı idi.

Şimdi tekrar Gavsül Âzama «Elbâzül-eşheb» denilmesinin zâhirî ve bâtını sebeplerini inceliyelim: Elbet Abdülkaadiri Geylânı hazretlerine «Bâzül-eşheb» Allahü Teâlânın Beyaz Doğanı denilmesinin zâhirî olandan başka ledünnî bir sebebi vardır. Nitekim vârisi mânevîsi oldukları Resûlü Kibriyaya «Ümmî» lakabının izâfesi dahi ilâhî bir hikmete müsteniddir. Ârif bir şâirin hikmet dolu şu beyti bunu açıklamaktadır:

O'na ümmi lâkab olmak mahzâ
Olduğundan dürrür - ümmül eşyâ.

Filhakika bütün ulûmu bâtına ve zâhirenin menbâı olan İki Cihan Selrverine «Ümmî» lâkabı verilmesi kendilerinin bütün mükevvenâtın vâlidi (ana) oluşları sebebi hilkat ve kâinat bulunuşundandır.

Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) ye de «Elbâzül-eşheb» denilmesinin ilâhî derinliklerine inmek gerekir. Vâkıa zâhirde 4'üncü Murad Han hazretleri-

nin Bağdat'ı fethi sırasında yakını ve cengâverlerinden birine Gavsı Samedânînin ak bir doğan şeklinde temessül edip kaleyi feth için düşmanın zayıf noktasına işâret buyurması o sûretle kalenin fethi müyesser oluşu yüce Gavsa bu ismin verilmesine sebep olmuştur. Ayrıca Gavsül Âzama (K.S.) Şeyhinin (Er Dabbas'ın) otururlar iken bir doğan kuşunun gelerek vaktiyle eşkiyâlar tarafından alınan vâlidei mükerremelerinin başörtüsünü getirip şeyhi mübâreklerine verişi de yüce velîye Allahın Doğanı denilmesinin bir sebebini teşkil eder. Lâkin kendilerine «Elbâzül-eşheb» denilmesi bu zâhirî sebeplerden daha derin Rabbânî hikmete müsteniddir, bunda hiç şüphe yoktur. Kanaatımızca bu sır İbrâhimi Derûbîce de malûmdur. Seyrisülûk erbâbının ittifakla yüce ve eşsiz mertebesine kâil oldukları Gavsül Âzam (Heykeli Nûrânî) devrinin «İnsânı Kâmil»i idi. Yâni Kutbül İrşâd, Gavsiyyet, Kutbulaktablık manevî görevlerinin hepsi onda toplanmıştı. İşte «Elbâzül-eşheb» lâkabının (elkab) izâfesi ve kökenlerini burada bulmak gerekir. Bâzı İlâhî hakikatları memûriyeti mânevîsi gereği nefsinde cemeden Gülşenî tarikatının pîri Sezaî Gülşenî hazretlerinin önce ele alacağımız bir şiiri «Elbâzül-eşheb» izâfesi sırrını anlatır. O da varlık libâsını İlâhî aşkla yırtan her devrin İnsanı Kâmiline Bâz ve Serbüz isimlerinin verilmesi esbâbını da çok sarih bir sûrette açıklamaktadır. Tıpkı «Elbâzül-eşheb» gibi.

«Çâk eden varlık kıbasın aşk ile serbâz olur
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.

Sanma ey âşık niyâzın olmaya gâyet pezîr
Gâyeti her bir niyâzın bilmişem ki nâz olur.

Kaydı unsurda kalanlar âlemi esfeldedir
Kim halâs olduysa andan âsümân pervâz olur

Bâşü canından geçip her kimki aşkla yoğ ola
Zümrei uşşâk içinde cümleden mümtâz olur.

Bu esrârı ilâhîyeyi ifâde buyuran nazmlardan şu sonuçlar çıkar:

Unsur kaydında olanlar avâmdır ve Esfel âlemine mensubturlar.

Mutasavvıfîni kirâma göre mürgü lâhût (Lâhût âlemine mensup bir kuş olmadan) unsûriyet kaydından kurtulunamaz.

Ancak kuşlar da büyüklük ve küçüklük derecelerine göre güçleri nispetinde tûti-i dilrüba, bülbülü şeydâ, doğan, v.s. olurlar. Doğan olmak yâni serbâz olmak (mânâ âleminin Serbâzı olmak) her sülûk erbâbının kârı değildir.

Değil her câna yahu
Belki her cânâna da vermezler.

O Kutbül irşâd Gavs, Kutbülaktâbın gibi eimmei sofiyeye mahsustur. Nitekim:

«Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur»

mısrâı bu sırrı mâtuftur. Yâni Serbâz: Elbâzül-eşheb olmak değme velîyullahın bile kârı değildir. Zirâ seyri illallah nâmütenahidir (sonsuz olur). Bu kısa tahlil sofiyye ıstılâhında Gavsül Âzama «Bâzüleşheb» denilmesinin mânâ derinliklerindeki sırrını da çözer. Bu muâmmâ yüce bir sırdır.

Bu sırrı evliyaullah içinde mücmel bir şekilde yalnız Hazreti Sezâi'nin çözmesi elbet bir tesâdüf eseri değildir. Cenâbı Hak Azze ve Celle'nin tam ve ekmel mazharı olan her velî (Allah dostu) bir ilâhî tecelliyi ifşâ eder, nitekim Şeyh Ekber (K.S.) de Füsûs ve Fütûhâ-

tında Resûlü Kibriyâdan aldığı emirle başka bir sırrı İlâhîyi açıklamıştır. Hz. Sezâi Gülşenî ise bu gibi gizliliklerin ifşâsına memûr ve mezûn bir Ehlullahtır. Şu satırları yazarken Gavsül Âzamın ruhâniyeti ile Sezâi Gülşenî (K.S.) ünün ruhâniyeti ummânı vahdette hem bezmi visâl olur gibidir. Bu sözleri bizim nâçiz lisânımızdan söyleyenler de onlardır. Şu anda bir cezbeye tutulan her âşık hiç şüphesiz **«Yitirdim benliği benlik bana Hak benliğimdendir»** der.

Gülşenî hazretlerindeki Hüdânın ilim mazharı o kadar haşmetle şâşâapaştır ki) uzun ve sonu gelmez zaman içinde yalnız «O» dinlenecektir. Nitekim şarkın ulûmunu çalıp kendinde yapmacık bir ilim tevehhüm eden garbın en yüce filozof ve bilginleri dahi Gülşenî hazretlerinin esrârından bir nebzesini alarak allâme taslaklığı yapmıştır. Ne kadar üzülsek yeridir ki biz şarkın vefâsız ve kendini bilmez evlâdı bu yüce nasîbimizden bile bihâberiz (habersiz). Son asrın en büyük Garp filozoflarından Bergson (intüvisyon) nazariyesini Hazreti Gülşenîden hem de derinliklerine vâkıf olmadan almıştır.

Hüviyyet sırrına mahrem gönüldür,
Anın için cümleden âlem gönüldür

Bilinir ilm ile her şeyin aslı
Bilinmez noktai mübhem gönüldür.

Ne hikmettir ki Henri Bergson'a, İnsanlar metafizik hakikatları ancak sezişle anlarlar akılla anlayamazlar dedirtmiştir. San'ata ilimden üstün yer verdirmiştir. Şimdi nasıl hem Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî hem Gülşenî'nin femm-i mübâreklerinden şu beyti okumazsınız:

Pîr önünde okuyan bi harf aşkın nâmesin
Bizebân lâl (konuşamaz) eyledi cümle cihân allâmesin.

Mekteb-i irfân içinde dersi vahdetten alan
Okudu bilgi nedir, bu kesretin hengâmesin.

Kısaca hazreti Sezâinin tuyûru mâneviyye hakkındaki ifşâatına bir göz attıktan sonra mârûzâtımızın bir yerinde gösterip ve ilmî etüd sonucu serbâzın «Elbâzül-eşheb» olduğunu kanıtlayacağız. Hemen ilâve edelim ki, Rızâ Tevfik'in dediği gibi eş'ârül Gülşenî de öyle mânâ hazîneleri gizlidir ki bu pâkize eş'ârın bir benzerini garp, hattâ şarkta bile bulmak mümkün değildir. Çârı unsurla mukayyed olmamak için yâ tûti-i hakikat gû, ya bülbülü şeydâ yahut aşk göklerinin serbâzı olmak gerektiğini dile getiren beyitler aşağıdadır:

Bu Sezâi bâzedip şevk ile bâli himmetin
Âşiyânı kutbe kondurdu gönül hammâmesin.

Yine:

Geç ey bülbül bu hâristanda durma
Dikensiz güllü bir gülzâr olurmuş.

Ve dahi;

Gülüstânı lâmekâna azmeden cân bülbülü
Arzûsü gâlibâ biçârenin vahdet gülü.

Yine:

Bu ten ankâi zâtın lâlesidir
Gönül vahdet yemidir,dânesidir.

Sezâi gördü dildârın ezelden
Anunçün tâ ebed divânesidir.

Ayrıca hazretin topluca ve seçilmiş eş'ârından bâzı parçalarını da aşağıya almaktayız ki, bir yerde görmediğim bu seçmeleri toplarken gönül gâşy olmaktadır. Elbet bütün bu mânevî füyüzât Gavsül Âzamın yüce ruhâniyetinin lutfu ihsânıdır. Şu ânda hûşû ile Gavsül Âzam Abdülkadir Geylânî hazretlerine gönlümden şu nağmeler yükseliyor:

Velîler Şâhı Abdülkaadir Geylânî hazretlerine:

Sen ki hârâ bir nazâr kılsan erir de sû olur
Âşıki didârının çeşminde yaşlar cû olur

Gavsülâzam kim senin aşkınla mest olmuşsa gel
Lâ demez her bir nefeste fikri illâ hû olur.

*
**

Bunca esrâr söylenir mi olmasa sevgin senin
Dilde pünhân (gizlilik) olmasa sevgin bu nâçiz bendenin

Lâl (susmak) olan diller mübârek Gavs adınla yâ velî
Açulup nutka gelip kalkar hicâbı didenin.

Gavsül Âzamın elkabı şerifesinden olan «Elbâzül-eşhebin sofiyye istılâhındaki mânâi bülendini incelerken yüce velînin rûhâniyyetinin telkin ettiği vecd ile yazdığımız nâçiz mısraları sunmuş, orada arzettiğimiz gibi lâl dilleri açan Gavsın yüce kudretine şükranımızı belirtmiştik. Bu konuda en derin hakaiki dile getiren Sezâi Gülşenî hazretlerinin nâşenide eş'ârı bu vesile ile derleyeceğimizi de vaad etmiştik. Şimdi bu vesile ile dillerden düşmemesi gereken ebyâtı sunuyoruz:

Rüya ve akla uyma seni dâma uğratır
Gel mişezârı aşka girüp sende şiri ol.

*
**

Ey Sezâi hîlei ağyardan havf eylemem
Yâr ile çok etmişim peymân peymân üstüne.

Anlamı: Ey Sezai, düşman ve ağyârın hilelerinden hiç pervam yoktur. Zira yâr ile yemin yemin üzerine söyleşip ahdettim demektir.

Gel cihetsiz âlemi dilde olan seyrânı gör
Cümle eşyada hüviyyet veçhidir iden zuhur.

Anlamı: Gel cihetsiz şu gönül âleminde olan cünbüş ve seyrânı gör. Gafil olma bütün eşyada gözüken O'dur. Yâni hüvviyyet sırrıdır, demektir.

Şimdi aşağıya dercettiğimiz beyit zâhirde ehlullahın alçak gönüllülük gereği kendilerini acz içre imiş gibi gösterip ondan gafil olan zâhir perestleri tasvir eder.

Katrei acz içre ârif cilve eyler zâhidâ
Katresi destinde pinhan mevç uran ummânı gör.

Anlamı: Ey sofu zâhit, yanılıp da ehlullahı âciz sanma, biraz gözünü aç. O âciz katresinde heybetle dalgalanan ummânı gör.

Nefhai ruhul kudüstür sureti insanı gör
Hakkı isbat eyleyen ol hücceti bürhanı gör.

Anlamı: Ruhulkudüsün üflemesi olan insan sûretini gör. Hak Teâlâyı isbat eden velîlerin simâlarındaki Hüdânın varlığının canlı hüccetini temâşâ et demektir.

Vesilelerle arzettiğimiz gibi «Elbâzül-eşheb» elkabı şerîfesinin sırrını en güzel ifâde buyuran şüphesiz ki Hazreti Sezâi'dir. Ancak mutasavvifîni kirâmın tümü de birer nebze olsun hâki esfelden halâs olma yolunun ancak «bâz» hüviyyetini iktisâb etmekle mümkün olabileceğine işaret buyurmuşlardır. İmkân ve hacmî-

miz nisbetinde bu bahislere de ilişeceğiz. Bu yüce Hak şuerâsı arasında şairlerin dâhilerinden birisi vardır ki burada ona yer vermeden geçemedik. Vâkıâ bu yüce şairimiz mevzu olarak batahsis «bâz»ı incelemiş değildir. Ancak Gavsül Âzamın diyarı irşâdı olan Bağdatla ilgisi ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî'nin ceddi mânevîleri ehli beyti dile getirmedeki kudreti yönünden tâzimle yâd edilmesi gerekir ki işte buracıkta onu yerine getiriyoruz. Bu dâhi şairimiz soğuk taş odalarda yanma sırrına ermiştir.

Böyle yandı Fuzulî soğuk taş odalarda.

Okurlarımız elbet anladılar, bu yüce ozan Fuzulîmizdir. Bakın Şahı Velâyet haklarında ne içtenlikle meth ü senâda bulunuyor. Şahı Velâyet Hazreti Ali (K.V.) ün acısını gönülden duyanların ancak halâs bulacağına işaret ediyor. (Şahı Velâyetin methi hakkında):

Kahrdan ikrah edenler lutfa olmaz müstahak
Müstaidi derd olanlar kabili dermân olur.

Mihnete sabreyleyen rahat tapar çün Yusûfa
Saltanat bahtının evvel pâyesi zindan olur.

Ger riza olsa kazaya müşkil olmaz hiç hâl
Ârife sabreyleyen her müşkil ki var asân olur.

Yüz meşakkat çekse kâmı dil tapar encâmı kâr
Her kimin âlemde mevlâsı şehi merdân olur.

Seyyidüşşüheda Hazreti Hüseyin hakkındaki mersiyesi ise şu güzide ebyâtı ihtivâ etmektedir:

Mahı muharrem oldu meserret haramdır,
Matem bugün şeriata bir ihtirâmdır

Tecdidi mâtemi şühedâ nef'isiz değil
Gaflet serayı dehirde tenbihi âmdır.

Kavgası ger belâi hazini sehil sanma kim
Naksı vefai dehre delili tâmdır.
Şâd olmasun bu vâkıadan şâd olan gönül
Bir dem belâü gussâdan azad olan gönül.

Bugün konuşulan lisâna çevirisini dinleyenler Fuzulînin ne derin lirik bir şâir olduğunu Kerbelâ vak'asını nasıl içten duyduğunu öğrenirler:

«Muharrem ayı geldi, bu ayda gönül ehli olanlar için meserret sevinç haramdır. Bugün teessür duymak her şeyden önce şeriata saygı göstermek demektir. Şehitler matemini bu vesile ile tazelemek, faydasız sanma bu dehr denilen dünya gaflet sarayının içyüzünü sana anlatır ki bu keyfiyet herkes için bir nevi uykudan uyanmaktır. Kerbelâ kavgasının hüznünü duymak kolay değildir. İbret gözünü açarsan bu dehrin vefasızlığının bir delilidir» demektir.

Koca Fuzulî yine Hazreti Hüseyinin şehadeti bâbında bakın ne söylüyor:

Şâd olmasın bu vâkıadan şâd olan gönül,
Bir dem belâi gussadan azad olan gönül.

Anlamı: Kerbelâ vak'ai hazininden keder yerine sevinç duyan gönüller dilerim ki bir ân gamdan kurtulmasın.

Fuzulî vefası olmayan çarha Kerbelâ vak'ası dolayısı ile nasıl levm ediyor:

Bir rahm kılmadın ciğeri kan olanlara
Gurbette ruzigârı perişan olanlara

Ya şahı Kerbelâ ne revâ bunca gâm sana.
Derdi demademi elemü dem bedem sana.

Ey vefasız zaman, kasdın nedir ki ciğeri kan olan-

lara hiç merhamet etmedin. Gurbet diyârında ıalii, ruzigârı perişan olanlara hiç acımadın. Ey Kefbelâ şahı Hazreti Hüseyin senin gibi bir vücudu akdese bu kadar gam ne gerek? Bu kadar artan, her an fazlalaşan elem sana lâyık mi demektir.

Bu hazin ve içten, aynı zamanda Fuzulî'nin lirik dehâsını aksettiren eş'âr bize şu beyti hatırlattı.

Her kimde aşk galip ise kurbu hazrete
Ol rütbe denlü anda belâdır füzûnter

(Ziya Paşa)

Elbet Cenabı Hakkı çok sevenler bu fânide belâ ü derde müsab olurlar. Hazreti Hüseyin (R.A.) ın menkıbesi bu sırrın tecelliyâtındandır.

Yâd et Fuzulî âli aba halin eyle ah
Kim ber ki ah ile yakılur harmanı günah.

Ey Fuzulî ehli beytin ahvalini yâd edüp ah eyle, bil ki günah harmanı ancak ah ateşi ile yanar, yok olur, mânâsınadır.

Hemen itiraf edelim ki Gavsül Âzamın diyarı Bağdatta yaşayan Fuzulî kadar ehli beytin ıztırabını içtenlikle duyan lirik şair cihanda da azdır. Onun dili ile bütün ehli beyti sevenler şöyle feryat edecektir:

«Devri felek içirdi sana kâse kâse kan
Ey neş'ei harareti berki belâ Hüseyn.

Elbâzül-eşheb'i tasavvufî anlamı ile bilen ve bu lâkabın Gavsül Âzama tevcihi sırrına agâh olan Hazreti Sezaâinin yanında Hüsnü Aşk şairi Galib Dede ve Bağdadî Fuzulî'ye de yer verdiğimiz gibi imkân nisbetinde diğer ehlullahtan da mısralar almağa çalışacağız. Zira ileride hüviyyeti asliyyesine değineceğimiz Şeyh Galib:

Çün evveli ma halaktı ol nûr
Sanii Hüda desem de mâzur.

diyen bir velî olduğu gibi Fuzulî de Niyazi Mısrî gibi hılkatin aşkla vücud bulduğuna kani âriflerdendir. Bu giriş kısmımızı okuyanlar Hazreti Sezâinin «Elbâzül-eşheb» sırrına vâkıf olduğuna nereden kani oldun derlerse aşağıdaki iki beyti dikkatle okumalarını öğütlerim:

Tâiri kuds ol çalış ey gül hasen
Nûr iken esfelde kalmak pes neden.

Mürgidil pervâz edüp etmez karar
Şahı bâzı aşk aluptur lânesin.

Ey gül yüzlü güzel! Kutsal kuş ol, mânâ göklerine yücel. Sen bir nûr iken şu süflî yerde kalmak niye?

Gönül kuşu boyuna konacak bir yer bulamayarak dolaşır durur, daim kararsızdır. Meğer ki aşk — şahbâzı – yuvasını almış, demektir.

Şahbâz, serbâz kelimelerinin Elbâza delâletinde hiç şüphe var mı? Nitekim bir kelâmı kibârda Gavsül Âzam bizzat kendileri bu sırrı teyid etmiş ve açıklamışlardır:

Bir gün Hazreti Geylânî'ye Hallâcı Mansur hakkında bir sual irat edildikte Gavsül Âzam şu cevabı vermişlerdir:

«O bir ârifti. Akıl kuşu bedenden çıkıp pervâz edip melâik saflarına geçtikten sonra «reyte rabbi» sırrına eremeyip yere düşmüş, hayretten hayrete giriftâr olup serhoş ve müstağrak olmuştur. Ağzından çıkanı kimse anlamamış vehme düşmüştür» buyurmuşlardır.

Hüner Elbâzül-eşheb olmaktadır. Bu yüce kelâmın

«Çâk eden varlık kıbasın aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.»

kelâmının başka bir tarzda ifadesi değil de nedir?

Hemen ilâve edelim ki seyrü sülûkta sâfiye makamında olmak hattâ her velînin bile nasibi değildir. Her devirde bunlar bir, iki, nihayet üç zâtı âli kadirdir. Kutbülirşâd, Gavs, Kutbülaktâb. Bazen bu makamat bir devirde bir tek zâtta birleşir ki o zât Gavsül Âzam gibi İnsanı Kâmil olur. Burada aklımıza gelen şu mısraı söyleyelim:

Sâyü lerzişle değil bu sana Hakkın ihsanı

Okurlarımız derinliğine tahlilini yaptığımız bu konuda Hazreti Sezâinin «Elbâzül-eşheb» lâkabının Gavsül Âzama verilişindeki ilâhî sırrı çok güzel anlasalar gerektir, ancak yüce şairimiz Fuzulî'nin «bâz» kelimesi yönünden belki bir özel tahlili olmadığını ileri süreceklerdir. Hemen cevap verelim:

Fuzûlî, lâkab ve isim olarak «Bâzül-eşheb»le derinliğine meşgul olmamıştır amma, o lâkabın, ismin müsemmâsı ile candan ünsiyyet peydâ etmiştir. Sadece müsemmâ olan Abdülkaadir Geylânî hazretlerine değil, onun caddi pâki olan Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyn'e ve ehli beyte bağlılığını, aşkını kanıtlamıştır. Unutulmasa gerektir ki Yüce Gavs pederleri tarafından Hazreti Hasan ve validei mükerremeleri tarafından ise şehidi Kerbelâ Hazreti Hüseyn'e müntesibtir. Başta Hazreti Ali (K.V.) ile ehli beytin nesli necibidir. Sonra Fuzulî:

«Bensiz çeküp ahlar figânlar»

diyecek kadar «ben» lâfzının künhüne inmiş yâni:

«Benlik ona yaraşır ez gayrı Hak fenâdır.»

diyen mutasavvıf ve âriflerin silkine katılmıştır.

O değil midir ki mecaz sûretinde aşkı hakikîyi şu beyitler ile diler getirmiştir:

Her gören aybetti âbı didei giryânımı
Eyledim tahkik görmüş kimse yok cânânımı

diyebilmiştir.

Anlamı: Gafiller benim aşkla perişan hâlimi görüp ayıplıyorlar amma hiç biri de tahkik ettim cânânımı görmemiş diyor.

Yine:

Ey Fuzulî câna yetmiştim gönülden şükrü kim
Bağladım bir dilbere kurtardım andan cânımı

diyor.

Yüce Mevlânâ aynı mahiyette şöyle demiyor mu idi: Câna, senin akılları hayrette koyan hüsnüne doktor nasıl devâ bulsun. O doktora bir nazar atfedecek olsan billâhi ol tabibe de tedavi için ayrı bir doktor gerekecek.

Fuzulîye ehli tasavvufun tarih boyunca bu derece önem vermiş olması dâhi bir şair olmasından değil, gönül eri bir ârif de olmasındandır. Onun hikmet dolu mısralarını inceleyenler mecaz güzeri altında arzetmek istediği aşkın aşkı hakikî olduğunu anlamakta bir güçlük çekmez.

Kad enarel aşku lil uşşakı minhacel hüda
Sâliki rahı hakikat aşkı eyler iktida

Aşktır ol neşei kâmil kim andandır müdam
Meyde teşviri hararet neydc te'siri seda

Eylemez halvet sarayı sırrı vahdet mahremi
Âşıkı maşuktan, maşuku âşıktan cüda

Aşk kilti çekti hattı harf vücudu âşıka
Kim ola sâlik Hak isbatında nefyi maida.

Ey Fuzulî intihasız zevk buldun aşktan
Böyledir her iş ki Hak adile kılsan iptida.

Anlamı: Hazreti aşk âşıklar için doğru yolu muhabbet şahrâhında çizmiştir. Hakikat yolcusu aşkı ancak kendisine rehber edinir. O kâmil neş'e aşktır ki, meyde yaygın olan hararet, neydeki tesir aşktandır. Vahdet sırrının mahremi halvet sarayda âşıkı maşuktan, maşuku âşıktan fark etmez. Aşk kalemi âşıkı vücuduna öyle bir hat çekti ki onunla âşık için Hüdâdan gayrısı yok oldu. Ey Fuzulî sen aşktan sonsuz bir zevk buldun. Cenabı Hakkın adı ile başlayan her şey işte böyle olur demektir.

Bu satırlarda yine başka bir velînin söylediği şu manzum hakikati sezmemek mümkün mü?

Kalbi Mecnunu yararsan hazreti Leylâ çıkar
Zahidâ sen sanma Mecnun başka Leylâ başkadır.
Yenişehirli Avni Bey

Hazreti Leylâ yerine Hazreti Mevlâ da denebilir. Esasen maksudu hakikî de budur. Yine Fuzulî'nin:

Ey Fuzulî çıksa can, çıkmam tariki aşktan
Rehgüzârı ehli aşk üzre kılın medfen bana.

Anlamı: Canım çıksa da aşk yolundan çıkmam, mezarımı âşıkların gelip geçtiği yerde yapın, demektir.

Şu beyitler lirik rübai ve âşıkâne eş'ârın emsaline az rastlanır nümuneleri olduğu gibi, ârifâne ebyatın da bulunmaz örneklerini teşkil eder.

Demiş her goncaya âşıklığım razın saba derler
El ağzın tutmak olmaz korkarım ey gül sana derler

Esirü derdü aşk ve mesti camı şevki çok amma
Biziz meşhur olan Leyil sana Mecnun bana derler

Koca Fuzulî ne kadar haklıdır.. Hakikî Mecnun ve Leylâyı bulmak pek güçtür. Ayrıca yüce ve ârif şairin:

Perde çek aybına zulmet gibi halkın daim
Ger dilersen ki nasib ola sana âbı hayat.

Ve:

Aşkı derdinin devası kabili derman değil,
Ter ki cân derler bu derdin muteber dermanına.

Anlamı: Aşk derdinin devası yoktur. Onun muteber dermanı terki cândır, demektir.

Bizim bu mutasavvıf şairimizin gayesi sadece mecazî aşk olmayıp, aşkı hakikîdir de... Leylâ Mecnun kıssasındaki bazı beyitler bunun canlı misalidir. Anlaşılmaktadır ki bu kıssa vesilesile aşkı mecâzîden hakikîye geçişin yollarını anlatmaktadır.

Tutsam talebi hakikata râhı mecâz
Efsane behanesile arzetsem râz

Leyli sebebile vasfın etsem ağaz
Mecnun dilile etsem izharı niyâz

mısraları bu hakikatleri ifade etmektedir. Leylâ sebebiyle hakikî aşk ve Ebed Sultanının hüsnünü dile getirdiği gibi, Mecnun diliyle de hüsnü ezelîye olan aşkı anlatmaktadır. Bu konuda öyle güzel örnekler vermiştir ki hilkat durdukça bu eserler güzelliklerinden bir şey kaybetmeyecektir. Örneğin:

Tedbir ile aşk zevk vermez
Tedbir diyarı aşka girmez

Aşk ile riya değil muvafık
Rüsvay gerek hemişe âşık.

Yine:

Fezayı aşkı çün gördüm salahı akıldan durem
Beni rüsva görüp aybetme ey nasıh ki mazurem

Temerrüd akıl fermanından etsem dostlar billâh
Beni reyimle sanman aşk sultanına memurem.

Yine sureta Leylâ ile Mecnuna dair söylenen şu beyitlerin hakikatta vahdeti vücud sırrına delâlet ettiğine şüphe var mıdır. Tıpkı Muhiddin İbni Arabî (K. S.) u gibi Fuzulî de bütün mükevvenâtın hakikatta zıllî birer vücuttan ibaret olduğuna yâni madum bulunduğuna şüphe yoktur.

Bizde ikilik nişanı yoktur,
Birbirinin özge canı yoktur,

Sanma ki ol oldur ve benim ben
Bir canla zindedir iki ten.

Anlamı: Bizde yâni hüsnün senbolü Leylâ ile âşıklık timsali Kaysda —Mecnun— ayrılık, gayrılık yoktur. İkilik bahse konu değildir. Onların dili ile Fuzulî şöyle demektedir: «Bizim ayrı varlık ve canımız yoktur, zannetmeyin ki ben benim o da odur. Biz bir canda hayat bulan iki teniz.»

Tasavvuf esrarını dile getiren şu beyitleri ve anlamını yazdığımızda Fuzulî'nin ne rütbe dil ehli ârif bir zât olduğu da anlaşılır.

Mecnun dedi ey bütü periveş
Hâşâ ki zaife urma âteş.

Yakmağa beni yeter hayalin
Yoktur bana takatı visalin

Ol günkü gözümde var idi nur
Gözden yüzünü kaçırdın ey hur

Aşk etti binai vaslı muhkem
Manide beni seninle hemdem

Ref oldu bu itibarı sûret
Hâşâ ki olam şikârı sûret

Canım gideliberi zamandır
Cismimdeki şimdi özge cândır.

Anlamı: Ey periye benzeyen güzel, benim gibi zaif kulunu ateşlere salma. Beni yakmağa zaten hayâlin yeter. Visaline ise takat getiremem. Vaktile ben beşer mertebesinde iken, gözlerimde seni bu dünya gözlerile görecek ışık vardı. O zaman ey huri benden kaçtın. Şimdi ise aşkımız vuslat binasını öyle sağlam bir hâle soktu ki artık ben sen, sen ben olduk. Bu suret itibarı ortadan kalktı, o hicab ref oldu. Hâşâ ki bundan sonra sûretin avı olayım. Beni ziruh görüyorsun amma bu görüş aldatıcıdır. Canım gideli epey zaman olmuştur. Şimdi cisminde başka bir can vardır. (Yâni nefahtü fihi min ruhi, aslına, katre deryaya kavuşmuştur).

Fuzulî bundan sonra mutasavvıfîni kirâmın vahdeti vücut bâbında söyledikleri en yüce sırrı açıklamaktadır.

Ger ben ben isem nesin sen ey yâr
Ver sen sen isen neyim meni zar?

Anlamı: Ey yâr, eğer ben, ben isem ya sen nesin? Yok sen, sen isen ben neyim? demektir ki, bu derya dururken katranın nâçiz varlığından bahse gerek olmadığına işarettir.

Muhiddin İbni Arabî (K.S.) ilâhî bir cezbe hâlinde katrası olduğu ummanla her ân beraberlik neşvesile:

Zatı Hakka: «Sen sen isen ben neyim? Ben bensem ya sen nesin» demiştir ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Fuzulî Şeyh Ekberin bu yüce kelâmlarını nazım hâline getirmiştir denebilir. Bir nevi şirki hafîyi ortadan kaldırmak demek olan bu yüce telâkki şarkta kütübü semâviyyeden gelmiş garp mütfekkirlerince de zaman zaman esrârına vâkıf olunmayarak benimsenmiştir.

Ezcümle Hint felsefesinde de bu konuya çok geniş yer verilmiştir: Meselâ vahdet sırrını kocasından öğrenmek isteyen Hint mistiklerinden Maitrigie'ye kocası:

— Ya aziz zevcem! Eğer Allah ve kul diye iki varlık olsa idi, birbirlerini görmeleri gerekirdi amma yegâne varlık olan Hüdânın varlığından başkası yoktur. Böyle olunca iki mevcudiyet yok ki biri diğerini görsün demiştir.

İşte Fuzûlî «Elbâzül-eşheb» kelimesinin kronolojik tahlilini yapmamış olsa dahi ol lâkab ve ismin müsemmâsına ve şanlı ceddi pâkine karşı duyduğu sonsuz sevgisi ile bu mebhasta hakkı olan yeri almıştır. Onun eş'ârı şiirin lâyemut (ölmez) âbideleri olduğu gibi tasavvufî esrârın da derin akislerini ihtiva eder. Mutasavvıfîni kirâmın bu bâbtaki gayenin esmâ olmayıp müsemmâ olduğuna dair işâretleri de bu sözümüzün ayrı bir bürhânıdır.

Bil müsemmâdır gözüm tâlimi esmâdan garaz mısrâındaki telmih de buna matûftur. Koca Fuzûlî bakın ilâhî esrâra ait daha nice cevherlerle bu hakikati tarsin ediyor:

Biz cihân mâmuresin mânide vîrân bilmişez
Âfiyet gencin bu vîrân içte pinhân bilmişez

Ger özün dâna bilir taklit ile sûret perest
Âlemi tahkikte biz anı nâdan bilmişez.

Fenâ mertebesinin yüceliğine de şu mısralarla işaret etmektedir:

Ya Rab, beni et fenâya mülhak
Kim rahı fenâ imiş rehi Hak.

Anlamı: Ya Rabbi, beni hüviyyeti asliyende fâni kıl, fenâya erişenlerden et. Fenâ yolunun Hak yolu olduğunu bu suretle anlat demektir.

Âşık ve dâhi şairin ebcet okurken ilmi ledünne vasıl olan Mecnuna o mertebede ne yüce pâye verdiğine aşağıdaki beyitler canlı şahittir. Seyri sülûkun bir devresinde insan «ve lekad kerremnâ beni âdem» sırrına agâh olur. İşte mecâz yolu sonunda Mecnunu bu mertebeye ulaştırmıştır.

Leylânın ağzından anasına vasiyyet mahiyyetinde söylediği şu sözlerin derinliğine bakın. Leylâ anasına şunu diyor: Bensiz kalıp ah ü figân ederek sahralara düştüğün zaman Mecnuna rastlarsan o mecâz yoluyla hakikî aşkı yâni Cenabı Hakka varan o Allah dostunun eteğine sarıl, ben mücrim için, o velînin duasını iste demektedir.

Bensiz çeküp âhlar, figânlar
Sahralara düştüğün zamanlar

Düşse yolun yâr olan diyâra
Arzı gamım eyle ol nigâre.

Dâmanını tut rizasın iste,
Men mücrim için duasın iste.

Aşkın ister mecâz ister hakikîsinin müptelâsı olan gönüller aklı meâşın fermanını dinlemezler, akla isyan ederler. Çünkü onlar bilirler ki:

«Bu aklü fikr ile mevlâ bulunmaz.»

Aşağıdaki beyit bunu dile getiriyor:

Temerrüd akl fermanından etsem dostlar billâh
Beni reyimle sanman aşk sultanına memurem.

Anlamı: Aklın fermanına karşı gelsem de beni mâzur görün. Zirâ ben reyimle hareket etmiyorum. Aşk Sultanına me'murum, demektir.

Bazı kaba sofuların Hazreti Sezâînin ikazına rağmen aşkı mecâzîyi kötülemeleri, dalâletin tâ kendisidir: Mecnun Leylâ diyerek Mevlâyı bulmuştur. Onlar bu hakikattan gafildirler.

İsmail Fennî Efendi üstadımız (Vahdeti Vücud ve Muhiddini Arabî) namındaki âbide eserinde aynen Necmeddini Kübra (K.S.) nün usulü âşeresine dayanarak şöyle buyuruyor.

Cenabı Hakka varacak yollar enfasın adedince çok ise de iki esas yol vardır:

1 — Zühd yolu,

2 — Aşk yolu.

1 — Zühd yolu ile vasılı Hak olanlar akalli kalildir. Belki on binde birdir.

2 — Aşk yolu ile Hakka varanlar ise sayılamayacak kadar fazladır, demektir. Yâni aşk yolu ile varanların iptidası zühd tarikindekilerin intihasına muadildir. Onların bidayeti, zühd erbabının nihayetidir. Unutulmasın her şey mazharı esmâül hüsnadır. Her yerde, her şeyde mütecelli odur. Aşkı Leylâdan garaz cezbi Hüdâdır. Kalbi Mecnunu açtıkta Hazreti Leylâ çıkmaktadır. Zühd erbabına bunu anlatmak hayli güç oluyor:

Hazreti Sezâî'nin cihan değer mısralarını incelerken «Elbâzül-eşheb»in (Allahın Ak Doğanı) lâkabının serbâz ve şahbâza tekabül ettiğini arzetmiştik. Serbâz tuyûrun başı demek olduğu gibi şahbâz da iri bir cins beyaz doğan'a verilen addır. Nitekim Mevlevî tarikatı-

nın ikinci pîri dâhi şair Galib Dede —Şeyh Galib— Hüsnü Aşk nâmındaki ölümsüz eserinde sık sık «şehbaz» Beyaz Doğan'dan bahis buyurmaktadır. Gavsül Âzama bu mübarek lâkabın verilmesi hem varlık libasını çâk etmesindendir, hem de evliyaullahın eazımı kutbulaktab bulunmasındandır. Diğer Allah dostu velîlere bu lâkab yerine bülbülü bağirfan, tûtii mucizegû derlerse de aslâ Kutbülirşâd, Gavs, Kutbülaktabtan gayrısına «Şehbâz» —Bâzüleşheb— denmez. Sofiye edebiyatında teamül budur. Sâye-i keremülgavs ile bu tahlillerde isabet ettiğimiz Hazreti Sezâî'den ayrı Hüsnü Aşk mübdiince de teyid olunmaktadır. Hüsnü Aşkın kırkıncı sayfasında bir vesile getirilip «Şehbâz» ile «Kebk» yâni Ak doğanla keklik ayırt edilmiştir.

İkisi de gerçi kim nazarbâz
Amma biri kebk biri şehbâz.

Tuyûru mâneviyeden olan bir tür kuşun bazen kebk, bazen tûti, bazen doğan oluşları mertebelerine işaret içindir. Esasen nasıl Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnunu efsâne vesilesile râzı —esrâr— arz için yazılmışsa:

(Leyli dilile vasfın etsem ağâz
Mecnun dilile etsem izhârı niyâz.)

Hüsnü Aşk da temsilî bir mecâzî aşkta aşkı ezelîyi dile getirmek için kaleme alınmıştır. Oradaki eşhasın hepsi temsilîdir. İsmet, gayret v.s. gibi.

İşte bu esrârı ilâhîye ile dolu eserde Şehbâz —Elbâzüleşheb— benzerliğini görmek erbabı idrâk için pek kolaydır. Esasen ârifâne bir beytin ifadesi veçhile Şeyh Galip sanki bu şaheseri meydana getirmek için dünyaya gelmiştir. Onda zuhuru esrârı hafiyye - gizli sırların zuhuru yer almıştır. Aşağıdaki beyit sanki:

«Birdir dedi âşinai vahdet,
Mevci ehadiyyet, Ahmediyyet.»

hakikatini anlatmak için kaleme alınmıştır.

Anlamı: Vahdet, birlik sırrına eren ârif bilir ki, Cenabı Hakkın ahediyyet - birlik dalgası ile Habibi Ekreminin Hakikati Muhammediyye tesmiye edilen Ahmediyyet mevci aynıdır. Bu sırra Muhaddini Arabî (K. S.) Hazreti Musa ile Hazreti Harun arasındaki bir muhavereyi (Kur'ân-ı Azîmüşşândaki aslını aynen muhafaza) ederken mertebi hakikattaki tefsirinde şöyle temas buyurmaktadır:

Musa (A.S.) binbir kelâm için vadü Tûra giderken Harun (A.S.) a kendisine ve Hak Teâlâ Azze ve Celleye iman edenlerin tekrar putperestliğe dönmemeleri hususunda müteyakkız bulunmasını tenbih etmiştir. Hz. Musa döndüğünde kavminin yine dalâlete sapıp altın buzağıya taptığını gördükte: Hazreti Harunun sakalından tutarak bu hâle niçin fırsat verdiğini makamı tevbihte söylemiştir. Kur'ân-ı Kerîmin zâhirî mânâsı budur. Batınî mânâda Kur'ân-ı Kerîmi tefsir buyuran Şeyh Ekber şöyle diyorlar:

Musa (A.S.) Haruna:

— Ne telâş ediyorsun. Haddi zâtında bu altın buzağıya tapanlar dahi o buzağıdaki mecali-i ilâhîyeden olmakla Allahü Teâlâdan gayrısına tapmış olmazlar. O mazharda da taptıkları yine Haktan başkası değildir. Elbette zâhirî mânâdan bu çıkmamaktadır. Ancak unutmamalı ki Fahri Kâinat «Kur'ân-ı Kerîmde hiç bir kelime ve hattâ harf yoktur ki zâhirî mânâsı yanında bir de bâtınî mânâsı olmasın» buyurmuşlardır. Hazreti Muhiddin keşif ehli evliyaullahtan olup onun Kur'ân-ı Kerîm tefsiri keşfe müstenit olup zâhir ulemasınınkine benzemez. Esasen Allah kelâmını ilmi le-

dün esrârı ile tefsir buyuran zevât ancak bir kaç velîdir. Şeyh Ekber ve mânevî evlâdları Şeyhi Kebîr hazeratı gibi bu bâtınî tefsîri İsmail Fennî üstadımız Hazreti Muhiddine atfen şöyle izah buyuruyor:

Fussu Harunda izah buyurulmuştur. Hak Sübhâne ve Teâlâ, buzağıya tapanların üzerine Musa (A. S.) taslit ettiği gibi Harunu dahi taslit eder ki tâ ki Hak Teâlâya her surette ibadet edilmiş olsun. Bunun içindir ki envaı âlemden bir nevi kalmadı ki ana ibadet edilmemiş olsun. Maksat buzağı dahi her şey gibi mecalii ilâhîyeden birisidir. O ibadette hakikat mertebesinde Hak Teâlâya ibadettir.

Şeş cihetten işiten enni hitabın şüphesiz
Bicihet seyretti Hakkı Kâbeden büthâneden.

nazmının anlamı budur. Yoksa bazı biçarelerin sandığı gibi Hazreti Şeyhin kasdi kaba putperestliği teşvik değildir. Şeyh Ekberin şanı, mertebesi bu misillü iftiralardan çok yücedir, hiç bir iftira onun yüce pâyesine erişmez. Hacı Bektaşı Veli hazretlerinin buyurdukları gibi «O öyle bir deryadır ki değme lâşe onu telvis edemez».

Esasen şeriat mertebesinde vechi hassa tapmak küfürdür. Yüce ârif ve şair Şeyh Galib (K.S.) vahdet bâbında şöyle buyuruyor:

Bir hükmü kazayına muvafık,
Hüsn oldu cemâli aşka âşık

Bin can ile hüsnü âlem ârâ
Çün oldu o Yusûfa Züleyhâ.

Mâşuk olacakken oldu âşık
Azra olacakken oldu vamuk.

Yine:

Kim aşk hüsündür hüsün aşk
Sen rahı galattan eyledin meşk.

Anlamı: Aslında âşık, mâşuk birdir, aşk hüsün, hüsün ise aşktır. Sen yanlış yoldasın demektir.

Nitekim hüsün mâşuk olacak iken âşık, azra olacak iken vamuk olmuştur. Bu ebyat bir tek hakikatı açıklıyor: Âşıkla mâşuk aynı zülcelâlin muhtelif tecellileridir, tektir ve birbirinin aynıdır. Hazreti Ali (K.V.) aşağıdaki şiiri ile bu hakikati ne güzel ifade ediyor:

Devâüke fîke ve mâ testir
Vedâüke minke ve lâ tebsır

Ve tahsebü inneke cirmün sağirün
Ve fîke inte ve'l-âlemül ekber

Anlamı: Senin devân sendedir amma bilmezsin, hastalığın da yine sendendir. Amma anlayamazsın. Kendini küçük bir şey sanırsın, bilmezsin ki ekber âlem sende gizlidir, demektir.

Hazreti Mevlânâ bu bâbta bakın neler buyuruyor:

«Kevnü mekânda bir nurdan başka vücut yoktur. O nur zuhurun envâı ile zâhir olmuştur. Aynı nurun tenevvüü işte âlem budur. Bundan başkası vehmü gururdur.

Yine:

Gâh güneş, gâh deniz olursun, gâh kaf dağı, gâh anka olursun. Aslında sen ne o , ne de busun.

Aynı mevzuda Kalâidül Cevahir'de mezkûr olduğu gibi Seyyidi Ahmedi Rüfâi hazretleri şöyle buyuruyor:

«Bir makama vasıl oldum ki, kalbime âsi olsam, Allaha âsi olurdum.»

Hazreti Mevlânâ'nın yukarıdaki «gâh anka olursun» beyanı gâh Elbâzül-eşheb olursun'u da kapsar. Hepsi Odur. Hûdur. İşte Gavsül Âzama verilen «Elbâzül-eşheb» lâkabı şerifinin sırrı da budur.

Hazreti Muhiddin Arabî bu vahdet sırrını aşağıdaki mübarek kelâmları ile ne güzel dile getiriyor:

«Kavmi Nuh büyük mekrü hile ettiler. Zira Allaha dâvet, dâvet olunana mekirdir. Zira dâvet olunan bidayeti emirde —işin evvelinde— Allahı gaib etmedi ki sonradan bulmuş olsun; ondan cüda olmadı, ayrılmadı ki cüda olsun» buyuruyor. İşte hakikî tevhid budur.

Vadii vahdet hakikatta makamı aşktır,
Kim müşahhas olmaz ol vadide sultandan geda.

Anlamı: Hakikî vahdet birlik makamı, makamı aşktır. Orada bayla geda birbirinden cüda olmadı (ayrılmadı) demektir.

Haddi zâtında mağribi anka, elbâzüleşheb (Allahın Doğanı) olan da «Hüve»dir. Nûru ahadiyyet Mevlânânın tâbiriyle gâh kâf, gâh deniz, gâh ankâ, gâh elbâz olur. Bu konuda büyük mutasavvıfların ve ehli dil şairlerin teyidlerini arza devam edeceğiz. Hüsnü Aşktaki şu mısrâlar sûrete takılanlar için visâlin mümkün olamayacağını ne güzel anlatır.»

Yazık sana ey civân yazık
Olursun ol şivekârâ âşık.

Zâtüssuvere varırsın elbet
Eyler seni mübtelâyı mihnet.

Bu anlamı ile Galib Dede zâtüssuvere varmanın mihnete dûçâr olmakla bir olduğuna işaret ediyor aynı mahiyette Fuzûlînin de bir şiiri vardır:

Delili cehildir aşk ehline sûret perest olmak.
Kki âkil iftirakı mümkün ile ittisal etmez.

Anlamı: Aşk ehli için bir sûrete tapmak cehaletinin delilidir. Akıllı kimse daima firkatta kalır, onu mümkünle birleştirmez demektir. Koca Mevlânâ bakın ne buyuruyor:

«Ey tasavvuru evham ve idraki aklîden balater ve ziyadeden ziyade zâtı ecellü âlâ. Sen sûretsiz olduğun halde bu kadar sûretlerle tecelli ettiğine hem muvahhid, hem de müşebbih mütehayyirdir.»

Anlamı: Ey her türlü tasavvur ve aklın idrâkinden yüce olan zâtı ecellü âlâ (Cenabı Hak). Sen kendin sûretsiz olduğun hâlde bunca sûrette görünmüş olmana hem muvahhid, hem müşebbih (hem teşbih hem tenzih eden) hayrettedir demektir. Bu hususta şu aşağıdaki beyitler nice hakâiki ifâde etmektedir:

Demişsin görmedi kimse beni bu âlem içinde,
Nedir ya bunca yüzden yine seyrân olduğun canâ

Mekânlardan münezzehtir senin zâtı şerifin çün
Nedir yâ bunca yüzden yine seyrân olduğun canâ

Mekânlardan münezzehtir senin zâtı şerifin çün
Nedir ya kalbi mahzunumda virân olduğun canâ.

Anlamı: Beni bu âlemde kimseler görmedi demişsin. Ya bunca yüzden seyrân olman, nedir? Mekânlardan münezzehim diyorsun ya kalbimde misafir olduğuna ne dersin, mânâsınadır.

Bütün vahdeti vücûda taallûk eden bu kutsal kelâmlar karşısında mertebeleri yönünden hazmedemebâzı zâhirperestlerin durumlarına biraz ilişelim:

Avâmü nâsın tasavvufa akıl erdirmeleri mümkün olmadığından onlara düşen görev tasavvuf ve vahdeti vücûd akaidinden bahsedildiği zaman vahdeti vücûd havassa evliyâ ve ehli sülûka mahsus bir itikattır. Anın hakikatını anlamak zevk ve keşif işidir, demektir. Haklarında hayırlı olan da budur.

Mâlûm olduğu veçhile:

«Hak tecelli eyledi Mûsâ için
«Ne Aristo ne Ebû Ali ibni Sînâ için.

Hikmeti unutulmamalıdır. Yoksa bu avâmü nâsın zümrei etkiyâ ve evliyâya dil uzatmaları pek hatırnâktır (tehlikelidir).

«Men ezali veliyyen ve fekad azentühü bi harp»

Hadîsi kudsîsinin gereği olan kahrı ilâhîyi üzerlerine çekmektir. Bir çok defalar, bir çok vesilelerle tekrar ettiğimiz gibi mânâi münifi: «Benim velîme eziyet edene şüphesiz ben ilânı harb etmişimdir» anlamınadır.

Şirki hafîye mübtelâ bu inkârcılara karşı şu şiir ne güzel bir cevap teşkil eder. Onlar, evliyâullahı münkir olanlar nice ibâdât ve tâaatta bulunsalar hafî olan şirklerinden halâs olamazlar.

Seni inkâr eden kâfir nice yapsa ibâdâtı
Çü dergâhı Muhammedde hebadır cümle tââtı

Senin münkirlerin bulmaz necât ümmidi bir yerde
Sorar Allah o küffâra hisâbın rûzu mahşerde.

Gavsül Âzam Eşşeyh ve Esseyyid Hazreti Abdül-

kaadir Geylânî'nin şu mübârek kelâmlarından alınacak çok ders vardır. Hazreti Elbâzül-eşheb bakın ne buyuruyor:

«Hiç bir kul yoktur ki benim himmetime ihtiyacı olmasın.» İşte ehlullah budur ve onlara öyle hürmet gerekir. Şirki celî erbâbına olduğu gibi şirki hafî erbâbı içinde şu âyeti celîlenin terhib edici mânâsını bir ân bile hatırdan çıkarmamalıyız. Evliyaullaha öyle hürmet etmeliyiz.

«Ve lâ yuhaffefü anhümül azab.»

Meâli şerifi: Onlardan asla azab tahfif olunmaz —azabları azalmaz— demektir. Bu şirki hafî erbâbı Allahın intikamı aziz olduğunu bir ân hatırdan dûr tutmamalıdır. Vahdeti vücûdu dile getiren şu kutsal sözlerdeki haşmete bakın:

Sen sinede nihân olduğun hâlde ben bundan gafil imişim. Gözde gören sen iken ben bundan dahi gaflette imişim. Yaşadığım müddetçe cihanda senin nişanını ara. Bütün cihan sen imişsin de ben gâfil imişim.

Ey lâi mekânım seni ben çok aradım çok,
Sinemde nihân olducağın tâ bilinince.

Şarkın bir çok benâm şuerası çâkı esfelden kurtulmanın varlık libasının yırtılması ile kabil olduğunu belirtmişlerdir. Malûmdur ki mutasavvıfîni kirâm indinde en büyük dua «Allah vücûdu zâhirîni yok etsin» duasıdır. Bunu ancak ehli bilir. Mânâ semâlarında tayerân eden aktâba; mağribi anka, anka, şehbâz ve konumuzda olduğu gibi Elbâzül-eşheb izâfe edildiği tasavvuf literatüründe çok görülür. Muttasıl bahsettiği şerabın bizce hakikat şerabı olması pek mümkün olan

Ömer Hayyam da bu anka mevzuuna çok ârif ve hakîmâne bir şekilde temas etmiştir. Bir rübâisinde şöyle der:

Dünya sıytü şöhretini bırakıp, ne futa, ne atlas, ne de sof'a rağbet etmeyen insan mutludur. O kutlu kişi anka gibi her iki dünyadan fâriğ olmuştur. Bizler gibi harabelerde baykuş olmamıştır. Yine bir rübâisinde şöyle diyor:

«Tûs beldesinde bir kalenin burcu üstüne konmuş cesametli bir kuş gördüm. Keykâvus'un kellesi pençeleri arasında idi. O kelleye bakıp bakıp şöyle diyordu:

— Yazıklar olsun. Hani senin kapında vaktile çalınan çanların uğultusu, hani tırampetlerinin sesi.»

İnsan bu rübâiyi okuyunca Hazreti Gavs'ın ahfâdına gerekli saygıyı göstermeyen gâfil hükümdar kellelerini Elbâzül-eşheb'in pençesinde görür gibi olup o haşmetli manzarayı ibretle seyrediyor. Elbâzüleşheb'in ihtişâmında idrâksiz kafalara âleme geliş sebebimizi anlatan yücelik görüyor. Bu vesile ile Hayyam'dan da çok mânidar bir kaç rübâi alıyoruz. Zâhirperest ulema hakkında bakın ne diyor:

Onlar ki fazîlette, bilgide ummândılar
Mecliste çerağ olup, kemâl ile yandılar

Yitirdiler yolları bu karanlık gecede
Bir masal söylediler uykuya yaslandılar

«İlâhî esrârı ne sen bilirsin ne de ben
Bu muammalı kelimeyi ne sen okursun ne de ben

Bizim senin ve benim dedikodularımız ancak perdenin arkasındadır
Perde inince ne sen kalırsın ne de ben?

Her ne kadar renk ve rayiham güzel, yanağım lâle gibi yine dilrüba, selvi gibi matbu ve rânâ ise de benim şeklimi yapan nakkaş beni bu arza niçin nakşii tersim eylemiş bu anlaşılamadı.

Burada mecâzî aşkın kıymeti anlaşılıyor. Ham sofulara yazıklar olsun. Bir türlü «Nakkaş göründü nakş içinde» deki sırrı anlayamadılar. Başka bir rübaide:

Mecâzî aşkın revnakı olmaz, yarı sönmüş ateş gibi şaşaası yoktur. Âşık olan kimse aylar ve yıllarca, gece, gündüz ne yer, ne içer, ne de uykusu vardır.»

Burada aşkı mecâzî erbâbı kötülenmek gibi istenirse de bu itablar âşıkı sadık olmayanlara tevcih edilmiştir.

Bende Mecnundan fuzun âşıklık istidadı var
Âşıkı sadık menem Mecnunun ancak adı var.

Ey derviş libâsı sûriyi (sûret elbisesini) sırtından çıkar, onun alâyişine (süsüne) kendini kaptırma. Git şu eski kilimi sırtına al. O fakr kiliminin altındadır ki ancak saltanat sürebilirsin.

Ey ehliyetli kimse canım sana fedâ olsun. Böyle bir kimsenin kademine baş koysam da caizdir. Gerçek cehennem nedir bilir misin? Dünya da cehennem denilen şey ehliyetsiz kimselerle muaşirettir.

Not: Hayyam'ın bir çok temayülâtında şarkın mutasavvıf veya hakîm şairlerinin fikirleri görünür, bu rübâide Sadi'nin bir beytine nazîre olarak yazılmıştır.

Dünyada meşhur olmayan, ne futo, ne atlas, ne sof'a girmeyen kimse ne kadar mes'uttur. O kimse anka gibi her iki dünyadan fâriğ olmuş, bizim gibi harabelerde baykuş olmamıştır.

Bu desti (toprak ibrik) vaktiyle benim gibi biçâre bir âşıkmış. O da bir zamanlar bir güzelin zenciri zül-

füne mukayyet ve giriftârmış. şimdi o destinin boynunda gördüğün bir kulp vaktiyle bir dilberin boynuna atılmış bir kol imiş.

Buradaki ince edebî san'at Hayyam'a hastır. Hemen hemen Hayyam hiç bir rübâisinde bu zirveye erişememiştir. Aşkı mecâzîye verilen bu önem bilvesile arzettiğimiz Hazreti Muhiddin Arabî (K.S.) ün Füsûsül-Hikemin'deki fussu Harundaki şu hikmet ve esrâr dolu sözleri hatırlattı. Hüdâi lemyezel esmâül hüsnâsı olan bu âlemdeki her bir mazhardan tecelli ile mahcupları ol tecelli ile tesellâ eylemiştir.

Veçhi dilberden cemâlinle tecellâ eyledin,
Ehli aşkı ol tecelliyle tesellâ eyledin
Aşk ile maşûku âşık ismin izhâr eyleyüp
Mânide hüsnün gerüsünden temâşâ eyledin.

Anlamı: Dilberin güzel yüzünden cemâlinle görünerek aşk ehlini onunla teselli ettin. Maşûk ve âşık ismi şerifini izhâr buyurarak mânide kendi hüsnünü seyreyledin, demektir.

Onun altında bütün ezkiya zebûndurlar. Mağdûr ve menkûbdur. Sürahi ile kadehin arasındaki dostluğa bakınız ki dudak dudağa öpüştükleri hâlde yine aralarına kan düşmüş.

Not: Bazı kimseler bu rübâiyi Bayezidi Bestamî hazretlerine atfederler. Yine bazıları bu rübâide şaraptan bahsedildiği için Bayezidi Bestamî hazretlerine yakıştırmayıp Ömer Hayyama maletmekte isabet görürler. Bizce her şeyden evvel şaraptan maksudun bildiğimiz şarap mı yoksa hakikat iksîri mi olduğunun anlaşılması gerekir. «Vesakahüm rabbühüm şaraben tahûrâ» âyeti kerimesi bunun iksîr-i hakikat olduğunu teyid etmektedir. Ona göre yakışıp yakışmadığı konusunda bir hükme varmak mümkün olabilir. Bu rübâide sürahinin ağzının kadehin kenarına dokunuşun-

dan ve içindeki kırmızı şarabın bardağa akışından kinaye ve âtıf mevcuttur. Rübâi bizce şarab iksîri hakikat olarak kabul edildikte Hazreti Bayezidi Bestamî'ye atfında hiç bir mahzur yoktur. Esasen bu yüce velîye göre âlem denilen zıllî vücut bugün de yoktur. El'an kemakândır. Var olan yalnız «Hû»dur. Ne Belkis, ne İblis vardır. Dağlar taşlar bile hakikat mertebesinde ademi aslî üzeredir. Ve mel Belkisü mel İblistir. Her şey Onun cemâl ve celâl sıfatlarının tecelliyatından ibârettir. Hazreti Elbâzül-eşheb olan da odur. Cibrili Eminde kâinata sığmayan kanatları ile onun bir tecellisidir. Yeter ki onu görecek dide olsun. Her zerrenin «Enelhak» sedasını işitebilecek kulak bizde bulunabilsin.

Bir yudum şarap Keykâvus'un saltanatına tercih olunur, seher vakti bir rindin ettiği feryadı âşıkane zâhidlerin dualarına tercih olunur.

Ey gönül bir takım malûl, müptelâ adamların visalini isteme. Bir takım meşgul adamların muhabbeti ile meşgul olma. Dervişlerin kapı eşiği etrafında dolaş. Belki o zaman bir kaç makbul adamın hüsnü kabulüne nâil olmuş olursun.

Yazık o gönüle ki ona yanıklık yoktur. Yazık o gönüle ki bir güzelin muhabbetile müptelâ değildir. Senin aşksız geçireceğin günden daha boş geçirilmiş bir zaman tasavvur edilemez.

Ruh âleminde insan müteyakkız olmalıdır. Göz, dil ve kulak yerlerinde oldukları sürece insan, gözsüz, dilsiz ve kulaksız görünmelidir.

Not: Bunu da Ömer Hayyama yakıştırmayanlar vardır. Niyazi Mısrî hazretlerinin:

Göz, kulak, dil kapıların bağla muhkem bir zaman
Olakim Haktan yana gönlüden ola fethi bâb

şiirini andırmaktadır.

Giriş kısmımızı baştan itibaren dikkatle takip eden okurlarımız kitabın aslındaki sebeplerle yetinmeksizin Gavsül Âzam Esseyyid, Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî hazretlerine «bâz» lâkabı verilmesinin derinliklerine indiğimizi esmâ ile müsemmâ arasındaki iltisakı arzetmeğe çalıştığımızı hatırlarlar. Bu ismin kendilerine verilişi ilmi ledün esrârı ile ilgilidir. Esasen isim sofîye istılâhında lâfız değil alîm ve kaadir gibi bir sıfattır. Bu gibi elkab aslında Hüdânın tecelli eylediği mazahirin sıfatlarıdır. Meselâ «Ümmî» lâkamı Resûlü Kibriyaya âlemlerin valid ve sebebi olduğu için verildiği gibi Hazreti Ali (K.V.) ye Aslan sıfatının izafesi de böyledir. İşte varlık kıbasını çâk eden devrinin Kutbülaktâbı Gavsül Âzama Allahın Doğanı sıfatı da böyle verilmiştir. Bu konuda Hazreti Sezâi, Galib Dede, Fuzûlî, Feridettini Attar, Hayym, emsali urefayı işhad eden satırlarımız bunu sübût mertebesine vardırdığı gibi Hazreti Muhaddini Arabî, Hazreti Mevlânâ, Molla Câmi ve emsalinden aldığımız örnekler de görüşümüzü teyid etmiştir. Bu yüce zevâtın hepsi bu noktada birdir. Esasen «Elbâzüleşheb»e bu ismi bütün haşmetile izâfede bu imanımızın rolü olacaktır. Her veli bu görüşümüzde bize ışık tutar dersek mubalâğa etmemiş oluruz. Zarif bir şairimizin dediği gibi:

Dört kitabın dediği bir sözdür anlarsan
Aşk ile baki kalan bir yüzdür anlarsan.

Filhakika öyledir de ehlullah ayrı tarzı beyanlarla da bir sırrı açıklasa vüsûl noktaları birdir. Yeter ki anlayacak idrâke sahib olalım. Şimdiye kadar ki maruzatımızla Hazreti Sezâinin varlık kıbasını çâk eden «Serbâz» ile «Elbâzüleşheb»i ifade buyurduğunu Elbâ-

züleşheb müsemması Abdülkaadir Geylânî hazretlerine ve yüce cedlerine duyduğu tâzim hissiyle Fuzûlî yüce sultana sonsuz sevgisini dile getirdiğini, vahdet esrârının eşsiz haznedârı Şeyhi Ekberin derin hikmetleriyle bu bâbta nice nice esrârı fâş ettiğini anlatmıştık. Hakikatta her bir veli zâtı bahtın ekmel ve etem mazharı olmakla Yüce Gavs «Elbâz» şeklinde de temessül etse görünen hep «Hû»dur.

Niyaziden görünen ol ben ancak kad ile sanım.

Bunda taaccüb edecek ne var? Yüce bir velî şöyle buyurmuştu:

— Bir ağaçtan «enni enallah» diyen Mevlâ neden bir insan mazharından âyân olmasın? Ne de olsa ben bir insanım. Bir ağaç parçası değilim demek tevazuunda bulunmuştu.

Deyüp enni enallah bir şecerden hazreti Mevlâ
Tecelli sırrını izhar eder dost.

İşte hakikat budur.

Yukarılardan bir vesile ile tuyûru mâneviyyeden ve onların mânevî derecâtından bahsedip «Elbâzül-eşheb» lâkabının ancak devirlerin insanı kâmiline verildiğine işaret etmiştik.

Feridettin Attar'ın «Mantıküttayr»ında buna ait nice telmihler vardır. Manzum çevirisinden alacağım beyitlerle bu dâvayı kanıtlayabiliriz sanırım.

Mantıküttayr'da Simruğ denilen Elbâzül-eşheb'e tekabül eden bir anka ve hümadan söz edilir:

Bir gece Çin şehri üstünden meğer
Nagehân simruğ geçti ve geçer.

Bir kanadı Çine düştü kim ulu
Sad hezaran türlü nakışla dolu

Eylediler ol katından bikarar
Her biri bir türlü nakşı ihtiyar.

Biri güneşe taptı bu sözi
Aya taptı birisi yıldızı.

N o t : Her bir kavim simruğun bin bir nakışlı kanadının her bir rengini kendine tanrı yaptı. Amma o kanadın sahibi simruğu gören olmadı.

Büyük mutasavvıf şairimiz Hazreti Sezâi'nin bizce esrârına vakıf olmayan mukallidi Henri Bergson külliyi idrak babında bakın ne diyor:

İlme çok fazla güvenmeyin, ilmin metafizik hakikatları hâl edeceğini hayâl dahi etmeyin. Karanlık içre akan bir nehir düşünün. Bu nehir karanlıklar içinde akıyor. Her ilim bu nehrin aktığı sahanın bir kısmı ile meşgul olduğu ijçin umumî akış istikametini tâyin edememekitedir. Amma okuduğunuz bir san'at eseri size öyle bir heyecan kasırgası verir ki derhal ruhunuzda çakan bu şimşek nehrin umumî istikametini size aydınlatıverir. İşte metafizik hakikata böyle erişilir.

Bu satırlarda mesleki celili sofîyede sülûk erbâbının pek iyi bildiği cezbe ve sekir hâllerinin akıl yolu ile bir izahı yok mudur? Tabiî keşif ve mânevî sekrin hakikati bu garp mütefekkirinin meçhulüdür. Tekrar edelim, zirâ:

Hak tecelli eyledi Mûsâ için
Ne Aristo ne Ebu Sina için

Ol kuşun yüz bin kanadı var
Bir kanat nakşa tapan kâfirdir

Mümin olan kuş birliğine inanır
Kâfir ol kuşu nakışı sanır

Bir kanada nice hayran kalasız
Kuşu iste kim, kanat ç;ok bulasız.

Elbâzüleşheb olan Cenabı Hakkın Ak Doğanı Hazreti Abdülkaadir'i bâz şeklinde görenler dahi onu gerçek ihtişâmı ile elbet görememişlerdir. Zirâ Elbâzül-eşheb'in kanatlarını dahi bu maddî âlem ihata edemez. Nerede kaldı ki Elbâzül-eşheb bu dünyaya sığmış olsun.

Bir gün Hazreti Mevlânâ'yı gerçek hüviyyeti ile bilen bir müridi gönüller sultanı ile zâhiren dostluk eden birisine:

— Ya efendi hazretleri! Siz Mevlânâyı tanır mısınız? diye sorar. O zât cevaben:

— Bu nasıl söz? Her gün Mevlânâ ile konuşup ahbablık etmekteyim, der.

O zaman sahih mi diye soran irfân gözü açık mürid o zâtla beraber şöyle bir gezintiye çıkarlar. Mürid zâhirperest zâta:

— Sen Mevlânâ'yı tanırım demiştin. Şimdi bak şu dağ ve ovalara, diye işaret ettikte her taraf Hazreti Mevlânâ kesilir.

İşte böyledir. Bu gibi zevât o kadar eşyayı muhittir ki başkasına yer yoktur.

Yine devrin insanı kâmili olan bir zâtı âli kadir, kendisini işaretle:

— Kalbimin dört fussundan biri kâinatı içine almağa kâfidir. Üç fussu boş kalır, buyurmuştur.

Bu konu ile ilgili bir hadîsi şerif Mantıkuttayr'da şöyle anlatılmaktadır: Bir gün Resulü Kibriya Cebrail (A.S.) a şöyle dedi:

• — Ya kardeşim Cebrail! Seni kanatlarınla ferişte-lik sûretinde göreyim, der. Cebrail (A.S.):

— Katlanamazsın ya Resulallah, ayrıca ben bu

dünyalara sığmazam, der. Resulllahın ısrarı üzerine Cebrail (A.S.) Hazreti Peygambere:

— Yum gözlerini, deyip mübarek gözlerini açtırdıkta Efendimiz (S.A.V.) görürler ki Cebrail (A.S.) ın ancak iki kanadı dünyaya sığabilmiş. Cebrail (A.S.) yine eski sûretine bürünüp Hazreti Resulü bağrına basar. Görün kim, Cenabı Hak Azze ve Celle böyle ulu bir meleği Resulü Kibriyaya kullukla görevlendirdi.

Not: Burada Resulü Kibriyanın Cebrailin asıl hüviyetile görünmesine dayanamadığı gibi bir anlam çıkarmak kanımızca elbet yersizdir. Hakikati Muhammediyye demek olan Nûru Muhammed bundan münezzehtir. Ancak bu kıssada seyrü sülûk erbâbının makamâtına işaret vardır. Bir çok erbâbı sülûk beşeriyet gereği fenâfillah tecelliyatına, tecellii berkiye ilk tecelliyatta dayanamadıklarından onlara vaki tecelliler hep mürşidlerinin mazharında zâhir olur. İşte yapılan âtıf budur.

Yine Mantıkuttayr'ın Dasitanı Leylâ ve Mecnun adlı kısmında:

Âşık olmayan kişinin canı yok,
Küfrü çoktur illâ hiç imanı yok.

denilmekte, Hüdhüd kuşu târif edilirken de, bu kuşu Simruğ denilen tuyûru mânevîyyenin padişahına müridleri götürecek rehber olarak kabul eylemektedir:

Kuşlara hüdhüd meğer rehber ola
Kim bu kuşlar yürüyeler ol yola.

Not: Burada mürşidi kâmilin halkai irşâdına dahil etmek istediği aşkı ilâhî taliplerini kendine celp için kullandığı eski müridânına işaret vardır.

Ayrıca Mantıkuttayr'ı mütalâa eyleyenler defaat-

la tebarüz ettirdiğimiz gibi tuyûru mâneviye şeklinde temessül eden erbâbı sülûkun derecâtına da işaret vardır.

Hüdhüd denilen mürid rehberi bakın kendisini nasıl tanıtmaktadır:

Âlemi baştan başa gezdim kamu

Hatırıma, nakışı yazdım kamu
Çün Süleyman ile eyledim sefer

Yokturur ben görmediğim berrü bahr
Kim tarikat ehline server benim

Yine şu güzel kıt'anın nesre çevrilmiş derin mânasına bakın:

Korkmayın bir gönül için aslan dağ keçisi oluverir. Korkak bir gönül karşısında ceylân bir kaplan gibidir. Eğer korkmaz isen denizler önünde bir ova gibi tehlikesiz, dümdüz uzanıp gider. Korkarsan her dalgasında bir timsah vardır zannedersin.

Yüce mutasavvıf gönüller fâtihi İkbal «Doğan» hakkında bakın neler dile getiriyor:

Onun kudretli kalemi ile Doğan kuşlarının yavrularına nasihatını okurken Elbâzül-eşheb (Allahın Ak Doğanını) bir ân gözlerden uzak tutmak mümkün mü? Bilirsin ki Doğanların yardılışı, cevheri birdir. Bir avuç kanat oldukları halde yürekleri aslandır.

Not: Elbâzül-eşheb'i (Allahın Doğanını) Allahın Aslanı ve Gavsül Âzamın ceddi pâki Hazreti Ali (K.V.) ye bağlayan böyle cinas ve kinayeli bir bedia gördünüz mü?

Mevlânâ Celâleddini Rumî Hazretlerinin mânevî tilmizi Pakistan yüce şâiri İkbâl de aynı konulara başka yönlerden temas buyurmuştur. Tasavvufun derinliklerine âşina bu Mevlânâ âşığı yüce şair Hazreti Mevlânâ'nın şu kutsal kelâmlarını kendisine düsturu hareket yapmıştır:

«Dün Şeyh elinde bir mum şehri dolaşıyor ve şöyle diyordu: Artık hayvanattan canım sıkıldı. İnsan istiyorum, insan.»

Not: Bu çok derin sözler bize Niyazi Mısrî hazretlerinin şu mısraını hatırlattı: «Sen hayvanı geçmeden insanı arzularsın.» Hüner insanı bulabilmektedir.

Büyük şâir İkbal Elbâzı telmihen bakın ne diyor:

«Aşk korkaklara pek az kıymet verir. Lâkin sülünleri avladığı için şahinlere —yâni doğana— canını bile verir.»

Not: Okurlarımız hatırlayacaktır ki «Bâz» kelimesinin kökenini incelerken bâz'ın aynı zamanda keklikleri avlayan yâni kafesine alan kuşa da denildiğine işarette bulunmuştuk. Bunu edebî bir san'at tecelliyatı ile ve hakikata da uygun olarak aşk mıknatısı ile matlâbları cezbeden mürşidi kâmile benzetmiştik.

Büyük İslâm mutasavvrf şairinden seçmelere devam edelim:

Bir fakir Tûr dağına çıkmış söyleniyordu. Senin canın kendi içindeki esrârdan bihaberdir. Git insan ara. Allah bile insanın peşinde koşup duruyor.

Not: Hemen hemen hakikî insanı yâni farktan cem'e, cem'den yine fark'a gelen kâmil insanı bu derece yücelten ve insan hakikatını bu kadar incelikle ibret nazarlarına seren bir yazıya rastlamadık. Burada «men arefe nefsehu fekad arefe rabbe» kutsal kelâmı sanki şerhedilmiş gibidir. «Git insan ara» derken mürşidi kâmilin kasdedildiğine şüphe var mı?

Tıflı canı beyzai tenden tevellüd eylemez
Nefsini akd eyleyüp bir merde mahrem olmasa

beyti gayrı ihtiyarî dudaklarımızdan dökülüverdi.

Hele hele «Allah bile insanın peşinden koşup duruyor» sözünde hakikatı Muhammediyye aynasında kendini görüp âşık olan zâtı bahtın Habibi Ekremine aşk ıile başlayıp ol Ebed Sultanının velîlerine olan aşkı da dile gelmektedir.

Nitekim Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) bu konuda Risalei Gavsiyyelerinde aynen şöyle buyubuyuruyor:

«Ey Gavs! Ben ne güzel talibim. İnsan ne güzel matlûbdur. İnsan ne güzel râkibtir. Bütün âlem ona ne güzel merkûbtur.»

Görülüyor ki, «Allah bile insanın peşinde koşar» beyti yüce Gavs'ın Hüdâi Lemyezel tarafından sırrına vaki «ben ne güzel talibim. İnsan ne güzel matlûbtur» sır ve hikmeti ile ahenktardır. Daha doğrusu bir çok ârif gönüllere nûr saçan Gavsül Âzam anlaşılıyor ki İkbal'in ârif ve âşık gönlüne de nûr ve hidayet serpmiştir. Burada bu vesile ile Yüce Gavs'ın «Hiç kimse benim himmetimden müstağnî değildir» mübârek kelâmını hatırlamamak mümkün mü?

Yine İkbal:

Ey kâle şeyhi, ihtimal sen bilmezsin. Aşk ciha-

nının da bir mahşeri vardır. O mahşerde günah, ameller defteri, mizan, terazi, gibi şeyler yoktur. O mahşerde ne müslümanlık, ne kâfirlik vardır.

Bu beyit de mutlaka Gavsül Âzamın şu meâldeki kutsal kelâmından mülhemdir:

«Ey Gavsül Âzam, benim nebi ve resûllerden başka bir takım kullarım vardır ki onların hâline ne dünya halkı, ne âhiret halkı, ne cennet ehli, ne cehennem ehlinden bir kimse, ne de bir melek muttali değildir. Onları cennet, cehennem, sevab, ikab, huriler, köşkler, gılman ve vildan için de yaratmadım. Her ne kadar tanıyıp bilmese de onların dünyada varlığına inananlara ne mutlu..»

Koca Yunus bu konuda şu ârifâne beyti söyler:

Senin âşıkların kılmaz nazar firdevsi âlâya
Ne huriden haber söyler, ne meylerler musaffaya

Nukûşu masüvallahtan geçirmiş bunları aşkın
Komuşlar cümle sevdayı dolaşmışlar bu sevdaya.

Muhiddin Arabî (K.S.) de bu mevzuda şöyle buyuruyorlar:

«Ben kıyamet gününe kadar gelecek kutbülaktâbların hepsini ismen bilirim, fakat ifşâ edemem, şol sebepten ki ifşâ edersem onları bildikleri halde itaat etmeyenler âsi olur. Halbuki bilmeden işleyecekleri kusur ve günah sebebi mağfiret olabilir.»

Kimi arıyorsun? Niye ıstırap içindesin? O bütün zuhuru ile meydanda, sen örtü altında gizlisin. Onu ararsan kendinden başkasını, kendini ararsan da ondan başkasını bulamazsın.

Etrafına bakıp kimi ararsın
Gördüğün rüyada yalnız sen varsın

Bu tehi kubbeyi kuran sendedir
Kâbeyse maksudun Rahman sendedir
Hüner bu sırrı dile getirebilmektedir.

Zâten Elbâzül-eşheb diyen diller Yüce Gavs'ın (eminim) bir ân himmet ve yardımından dûr olmamışlardır.

1 — Keklik, sülün ve sığırcık kuşu ile düşüp kalkma. Meğer ki onları avlamak isteyesin.

2 — Ceylânlar, koyunlar gibi sürü olup gezme, dedelerin gibi tek başına yaşa.

3 — Yerde dane toplamak çok yanlış bir şeydir. Allah bize geniş fezalar ihsan buyurmuş.

4 — Sen melekler gibi satvet ve azametle uçarsın. Senin damarlarında Ak Doğanların kanı dolaşır.

Ârif ve mutasavvıf şair Abdülaziz Mecdi hazretlerinin ender bulunur bazı eş'ârına yer vermeden geçemeyeceğiz.

Gavsı Âzamdan olan iblâs ile düstur Hû
Kalbi zikri Hak ile elbet eder pür nûr Hû.

Şemi bezmi evliyâ sultanı Abdülkadirin
Halkai zikrinde zâkir Hû okur mezkûr Hû.

Şûlei tevhid ile ekvânı garkı nûr iden
Çeşmi Hak binası için her zerredir pür nûr Hû.

Ey gürûhu evliyânın şehsüvarı eşhebi
Ey olan esrarı Hakta rehberi mansûru Hû

Yaş döken dervişi dilrişin bu Mecdi bendenin
Eyle kalbin mahremi sırrı süruru nûru Hû.

Abdülaziz Mecdi

O nadanlar ki dânânın mufahham olduğun bilmez
Onun bir merkezi feyyazı âzam olduğun bilmez.

Kemalât ehlinin her sırra mazhar olduğun bilmez
O ademler ki adem külli âdem olduğun bilmez.

Haberdar olmamışsa allemel esmâ rümuzundan
Beni âdemse de âdem mükerrem olduğun bilmez.

Temâşâ etmeyen didarı hakkı veçhi âdemde
Gönül namında bir beyti muazzam olduğun bilmez.

Cidali kal ile vahdet şinasım zan eden âdem
B usırrm ehli hâle feyzi mülhem olduğun bilmez

Bilir bilmez edenler güftügü sırrı hüviyyetten
Aceptir vakıfı esrarın ebkem olduğun bilmez.

Kelîmi zan edenler rüyyeti didardan mahrum
Terani, lenterani içre mudgam olduğun bilmez.

Makamatı görüp geçmiş gibi söz söyleyen vaiz
Sevabı terk edüp şekli hatayı belleyen vaiz

Kuru dava ile ukbada devlet bekleyen vaiz
Beni ebruyu yâra secdeden men eyleyen vaiz

Rükû eyler de mihrâbın neden hâm olduğun bilmez.

Abdülaziz Mecdi Efendi hazretlerinin bilhassa pek ender rastlanan şu son iki parça ebyatını şerhedelim:
Kelîmi zan edenler rüyyeti didardan mahrum
Terani, lenterani içre mudgam olduğun bilmez.

Bazı gafiller zâhirde Hazreti Mûsâya Cenabı Hak Azze ve celle «lenterani» dediği için onun Hakkın didarını göremediğini sanırlar. Halbuki bilmezler «lenterani — göremezsin»den «terani — görürsün» sırrı zâhirdir. Yâni bu hitabı izzeti şu mânâda almalıdır:

Sen sen oldukça beni göremezsin. Sen senlikten çıkarsan hepsi «Hû» olur. Nitekim evliyaullah bile tecelli berki ile didara kavuşurken Kelîmullahın didardan mahrumiyyeti anlaşılamaz. Hazreti Ali (K.V.)

«Ben görmediğim Rabbe ibâdet etmem» buyurmuşlardır.

Dünyada görmeyenler hiç görmez âhirette
Aç gözünü ana bak bu kavli Mustafadır.

Yine:

Beni ebruyu yâra secdeden men eyleyen vaiz
Rükû eyler de mihrabın neden ham olduğun bilmez.

Anlamı: Beni yâra secde ettiğim için tekfir eden vaiz, mihrabın neden ivicâc ve kıvrımlı olduğunu bilmez ve anlatamaz, demektir.

Elbâzül-eşheb'i okurlarımıza sunarken bu mübarek lâkabın tıpkı mânevî vârisi olduğu İki Cihan Serverine verilen «Ümmî» lâkabı gibi derin bir hikmeti, Hazreti Ali (K.V.) ye verilen Allahın Aslanı gibi sırrı ezelî ihtiva ettiğini gücümüz nisbetinde anlatmağa çalıştık. Ol mazhârı Hüdâ olan Hazreti Bâzül-eşheb'in Cibrilarâ kanatlarını istiaba mükevvenâtın bile yetmeyeceğine kaniiz. Hazreti Gavs'ın cenahı lutfu keremi elbet sığınacağımız sayei keremdir.

Gavsı âzamdan olan ihlâs ile destur Hû
Kalbi zikri Hak ile elbet eder pür nûr Hû

Şemi bezmi evliyâ sultanı Abdülkadirin
Halkai zikrinde zâkir Hû okur mezkûru Hû.

Bu arada Peyâmı Meşrik - Şarktan Haberler ve İkbâlden Şiirler gibi nice ünlü eserlerin yazarı olan tasavvuf âşinâlarından Ali Nihat Tarlan'dan da bahsetmeden geçemiyeceğim. Son asrın yüce ilim âbidelerinden olan merhum Ferit Kam'ın hayrül halefi bu seçkin ve müstesna ilim adamımız sayın hocamıza ciltler tahsis etsek onun kemâlâtını aksettiremeyiz. Milâdî 1898 de Hicrî 1314 de dünyaya gelen fânî varlığına

ezel sırlarının izlerini karıştıran bu gönül erinin ilmi ve fazileti önünde saygıyla duralım. İlimle irfan muhitinde öyle bir vahdet yaratmıştır ki, bir hayranın ifadesi veçhile fikirle hissi birleştiren ender mürebbilerden olmuştur. İnsaf ile soralım: Üniversitemizde onun gibi kaç ilim ehli vardır. Hz. Mevlânâ hakkında söylenen Molla Câminin yüce beytini onu gönülden seven bir hayranı aynen hocamız hakkında tekrarlıyor:

«Nis peygamber velî dâret kitab — Peygamber değildir ama kitap sahibidir.»

Bir başka yönden Niyazi Mısrî (K.S.) ârifâne mısraını onun kadar kimse dile getiremedi dersek hata etmemiş oluruz.

«Bakarsın bir gül açılsa yanında har olur peyda»

«Aynı bahçede gül de diken de yetişir. Onları kendi halleriyle kabule mecburuz. Ne gül sevilmekten gururlanmalı ne de diken hakir görülmekten utanmalıdır. Esasen derinliğine düşünürsek güle güllüğünü, dikene dikenliğini kim veriyor ki. Anın içün, biz her şeyi ve her hâli hak görmeliyiz. Kimseyi küçük görmemeliyiz.»

Türk üniversiteler tarihinde edebiyat doktorasının ilk sahibi odur. Saygı değer hocamızdan bu vesile ile şu güzel şiirini alalım:

Bizi harab eden aşkın selidir,
Başımızda esen sevda yelidir
Vahdet şerabını içmek istersen
Bizden iç şerabı meyhaneyiz biz.

Gönül vermeyiz biz fâni dünyaya
Bu fâni dünyaya bu masivâya
Ezelden âşıkız saçı leylâya
Dillerde dolaşan efsâneyiz biz.

Vahdet illerinde hava başkadır
Zemin başka orda sema başkadır
Orda kul başkadır Hüda başkadır
O illerde gezen divâneyiz biz.

Hocamız Ali Nihat Tarlan'ın bizce çok şâyânı dikkat yazısı nesir şeklindeki aşağıdaki emsalsiz bediasıdır:

Burada pek derin tasavvuf esrârı gizlidir. Üstad asıl sevilecek varlığın Hüdâ olduğunu ne güzel ifade buyurmuştur:

Her şeyin altında sevilecek bir varlık bulunduğuna fakat bu idrâkin ne kadar güç elde edilebileceğini şöyle anlatıyor:

«Asıl sevilecek: Pırıl pırıl bir cilâ görürüm altı tahta yemyeşil bir çemenzâr... Altında kara toprak... İpekler gibi bir ten, melekler gibi bir yüz... Altı ne ben söyleyeyim ne de sen işit dostum... Yakut damlası güneş... İçi alev alev cehennem... Her neye baksan böyle... Düşündüm bu tahtanın, toprağın, iskeletin, alevin, cehennemin daha içi olacak... Her görünen şey yanar erir buhar olur ya. Ben hayâl ateşinde göze, hisse takılan her şeyi yavaş yavaş eritmeğe başladım. İçe doğru yürüdüm... Bir uykudan uyanır gibi oluyor insan...

Sâdi şöyle demişti: Güzel bir insan, onu babam da sever mârifet eğri büğrü bir deveyi sevmektir.

Şimdi anlıyorum ki o deveyi sevmek de büyük mârifet değil. Asıl sevilecek şey... Evet ne bileyim ben asıl sevilecek şey?. Gözleri kör olmadan onu görebilenler, uçuruma düşmeden ona erebilenler; alev alev yanmadan onu sevebilenler ne kadar bahtiyardır.»

Sayın Ali Nihat Tarlan uzun yıllar —şerhi mütun— hocalığını şerefle yapmıştır. O kadar ki şerhi mütun hocalığı ona âlem olmuştur. Şerhi mütun'un lüzumuna işaret eden Profesör Dr. Kaya Bilgegil, bakın

bu konuda yazdığı yazı ile hem bu bilginin yüce pâyesini, hem de Hocamız sayın Ali Nihat Tarlan'ın paha biçilmez değerini ne güzel dile getiriyor:

«Şerhi mütun'u —metinler şerhini— lüzumsuz sayanlar, bir imparatorluk edebiyatının, hele hele böyle bir coğrafî zemin üzerine kurulmuş olan bir imparatorluk edebiyatının ne olacağını düşünmeyenlerdir: Müsteşrikler bizim lugatımızı anlayabilirler, fakat şiirimizi aslâ.»

Üstad Ali Nihat Tarlan elbet bu zâhirî gibi görünen bilgileri elde ederken ilm-i ledünne dayanıyordu. Zaten «elilmü indallah - İlim Allahın indindedir» imanında olanlar başka türlüsünü düşünemez. Kendileri meşhur müfessir-i kiramdan Seyyid Hüsameddin efendi hazretlerinden nasip almıştır. Üstadın «Gençlik Resmime Bakarken» şiiri janrında misline az rastlanır güzelliktedir:

Bir genç imişim ben de demek bir zaman evvel
Duymuş yaşamış belki de bir ömrü muhayyel

Bir devr idi lâkin nice buhran ile geçti
Hüsran ile, hırman ile hicran ile geçti.

Gençlik diyorum sanki o günlerde vardı
Bir gün geri dönsün mü o günler dese Mevlâ
Derdim senin olsun bu kerem istemem aslâ
Ben şimdi beyaz saçlarımın zevki içinde
Ondan daha mes'udum ilâhi daha zinde.

Ya Gavsül Âzam!

Senin «Hiç bir kul yoktur ki benim himmetimden müstağni ola» buyuran hikmetâmiz kelâmına candan inananlardanız. Burada kalem susarken şefaat niyazımı edeb ve bendelik şiarı sayarız.

---o---

EL İBTİDAR (BAŞLANGIÇ)

MEKTEBE

UMUMİ ULÛMİ KAADİRİYE MEDRESESİ

Kayıt No. 11768

BAĞDAD

İbrâhim Derûbii Bağdâdî Hazretleri tarafından hazırlanan bu eser, Gavsül Âzâm'ın hayat-ı musavviresidir.

Sene: Hicrî 1374 — Milâdî 1955

ELBÂZÜL - EŞHEB

(ALLAHIN DOĞANI)

Hazreti Geylânînin sûret ve siretini maddî ve mânevî hâl ve tavrını tasvir eden bu eser aşağıdaki bahisleri ihtivâ eder:

1. Seyyidimiz ve şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin, Gavsül Âzamın (Allah sırrını azîz ve mübârek buyursun) câmiinin tasvirine aittir.

2. Mübârek zâtın, Kâşânî tarafından Hicrî 1048 yılında inşâ edilen kabirleri ve yüksek kubbetül - zerkasına aittir.

3. Hazreti Geylânî'nin irşâd ile meşgul bulundukları ikinci medreselerinin tasvirine aittir.

4. El müsalliyüş şitâiyül kebîr ve aleyhil kubbetül beyzânın (içinde ibâdet edilen ve büyük kubbelerinden selâtü selâmın eksik olmadığı yüce beyaz kubbenin) tasviridir. Bu bina da Hicrî 941 yılında inşâ edilmiştir.

5. Doğu tarafındaki kapıya yakın minâresinin kudsiyetini anlatan bahis ki bu minâre Hicrî 904 yılında inşâ edilmiştir.

6. Batı tarafına bakan minârenin inşâsına ait bahisleri ihtivâ eder ki bu da Hicrî 1295 yılında yapılmıştır.

7. Orta yerinde büyük bir saat bulunan ve heybetli bir sûrette nazarları kamaştıran câmii şerif ki, bu câmi Hicrî 1317 yılında yıkılmıştır.

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİYM

Cenâbı Hakka hamd ile söze başladıktan sonra Efendimiz ve Kurtarıcımız Ahir Zaman Peygamberi Hazreti Muhammed (S.A.) ile cemi' âli ashâbına binlerce selâm ve selât...

Bu vecibeyi yerine getirdikten sonra sünneti seniyyenin ihyâcısı İslâmın hücceti Seyyidimiz ve Efendimiz Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin sûret ve sireti mâneviyesine geçelim. Bu konuda emin ve itimad edilen eserlerin sâhibleri sayesinde vüsk ile yâni hatâ etmeksizin Gavsül Âzamın mübârek sûret lerinden bahsedebiliriz. Bu vesileyle de bu muhterem zevâtı rahmetle anarak maksada geçeriz. Bu eserlerin tetkikinden anlaşılacağı üzere sültânül evliyâ olan Gavsül Âzam şu mümtaz vasıflarla muttasıftır bezenmişti (müzeyyen kılınmıştır).

O kadarki kendileri kitâbı sünnete uygun hareketleri ile temâyüz eden evliyâullahın ulularındandır. Daima selefi sâlihinin (Peygamber Efendimiz zamanındaki ashabdan başlıyarak gelip geçen bütün velilerin yolundan gitmek) Gavsül Âzamın takip ettiği yoldu.

Aşağıdaki beyit onun yüce şânına ne kadar uygundur:

«Ben ferah ve sevinçten maddî ve mânevî sonsuz göklerde uçan bir doğanım.»

Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin mübârek şahsiyetleri hakkında yazılmış bütün eserler, bir bakıma Seyyid Pîrimizin akide sağlamlığının da delili-

dir. O öyle seçkin ve müstesnâ bir gönül eri ve gönüller sultânıdır. Her an ilmiyle, fazîlet ve irfâniyle âmildir. Yâni ilmi ledün'ün esrârını bizatihi yaşamıştır. Cihâdı kebîr (büyük cihâd) onun hasletlerinden başta geleni idi.

İslâmiyete sokulan bid'at ve hurâfeleri fazlu keremiyle kökünden yıkmıştır. Onu her türlü mânevî cehâlet ve taassuptan kurtarmıştır. Şahsında bunu bir kere müşâhade eden gerçek sofiliğin ne demek olduğunu idrâk ederdi. Sûret ve sireti ile mâna âleminin bütün tezâhürâtını şahsında tecessüm ve tecelli ettirmiştir. Onun mübârek vücûdu zâhirisinin dolaştığı mesâd, medrese, câmi ve avlularında ilim ve irfânın ihtişamı belirirdi. İşte ben bu mübârek havayı teneffüs etmek bahtiyarlığına nâil oldum.

Tafsilâta girersem mâruzâtımı ciltler almaz.

Gavsül Âzam hakkında vüsûka varmak için takip ettiğim çetin yolda şer'î ilâmların ve garâmini sultâniyeye vusülde yâni sultânî aşka müptelâ olanlara erişmede Bağdad vüllât (valileri) ve ümerâsının bana gösterdikleri ilgi, nimet ve lütufları şükranla anarım.

Eserin hakikî sahibine yâni Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerine mâiyeti erkânı ve hıfz meleklerine ve bu yolda himmeti geçenlerin aziz ruhlarına mânevî hediyelerde bulunduktan sonra hasbel beşer (sıfâtı beşerimizin iktizâsı) nisbetinde olabilecek hatâlarımızın bağışlanmasını Cenâbı Mevlâdan niyâz ederim.

Allah veliyyüt tevfiktir.

(Allah muvaffak olmayı hâlisâne isteyenlerin yardımcısıdır.)

27 Ramazan 1374
İbrâhimi Derûbî Bağdâdî

GAVSÜL ÂZAM ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ HAZRETLERİNİN (K.S.) MÜBÂREK ŞECERELERİ ŞÖYLEDİR

Kendilerinin şecere-i şeriflerini (şerefli soy ve sopunu zikretmeden evvel (anmadan evvel) kısaca künyelerini işaret edelim. Mübârek künyelerinin özeti şöyledir: İslâmın Şeyhi, Maârif Tâcı, Din İhyâcısı Seyyid Şerif Eşşeyh Ebû Muhammedül Abdülkaadiri Geylânîdir. Yukarıya doğru mübârek şecereleri şöyledir:

1. Şeyhül İslâm Tâcül Ârifîn Muhyiddin Ebû Muhammedül Seyyid Şerif Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî. (Allah sırrını takdis etsin).
2. Sâlih Mûsâ Zengi Dost.
3. Abdullahü Ciyli.
4. Yahyaüz Zâhid
5. Mehmed ibni Dâvud
6. Mûsâ bin Abdullah
7. Mûsâül Cevnî.
8. Abdullahül Mahzî.
9. El Hasanül Müsennâ ve İmâm Hasan Radiyallahü anhâ.
10. Emîrül Mü'minin İmam Ali bin Ebû Tâlib (radıyallahü anh).

Hepsi Hâşimi Kureyşidir. Aleviyül Hanbeli olup Seyyid ve Şerifdirler.

Not: Yâni baba soyu Hazreti Hasan, anne soyu Hazreti Hüseyin'den olup Seyyid ve Şerif oluşunun sebebi şerifi bu.

VÂLİDE-İ MÜKERREMELERİ

Cenâb-ı Hakkın kendisine kerem kıldığı kutsal anaları

Ümmeti Muhammedin dünyaya gelen en hayırlı analarından olup «Abdüllahü Savmâyi» nin kızı Fâtımâ Radıyallahü anhadır.

Bu hususlar Muhammedî Ümeyninin Riyâzülbesâtin adlı eserinde mezkûrdur (anılmakta zikredilmektedir).

Riyazülbesâtini yazan zât, bu şecerenin hakikata tam uygunluğunda bütün tarihçi ve yazarların birleştiğini söyler. Dikkate değer hâdise şudur ki Gavsül Âzam Abdülkaadirül Geylânî hazretlerinin baba tarafından şeceresi Hazreti Hasan radıyallahü anha (Allah ondan razı olsun), ana tarafından Kerbelâ şehidi Hazreti Hüseyin'e dayanmaktadır. Kutsal analarının pederleri Abdullah Savmâi ile vâlideleri Fâtımâ olup her ikisi de veli ve veliyedir. Bunu tabiî görürüz. Zâten başka türlüsü de düşünülemez.

Mütercimin notu: Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin şecereleri üzerine doğu ve batıda yazılmış birçok eserde ihtilâf «uyumsuzluk ve çelişki» vardır. Batılıların eserlerinde gönüller sultânı Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin nesebleri dolayısiyle uyumsuzluk ve çelişki görülmesi tabiîdir. Zirâ umumiyetle aklı meaş dışında bir arama yolu bilmeyen batılıların böyle düşünmelerinde bir gayri tabiîlik yoktur.

Ancak İslâma ait olduğu iddia edilen eserlerde bu gibi zuhûllere düşülmesi, hattâ edebe uymayan, Gavsül Âzamın şânı ile bağdaştırmak mümkün olmayan kalem denemelerini gördüğümüzde hayret ettiğimizi sak-

lamayalım. Bu dahi zâhir ilmiyle lübbe ait hakikatlara vukûf peydâ edilemiyeceğine kat'î delildir. Bu vesile ile Niyazi Mısrî hazretlerinin aşağıdaki beytini hatırlamamak imkânsızdır:

Kande bulsun Hakkı inkâr eyleyen bu Mısrîyi
Zâhir olmuşken yüzünden nûru zâtı kibriyâ.

Yine bu hâle uygun bir beyti daha zikredelim:

Secde eyle Âdeme tâ kim Hak'a kul olasın
İden Âdemden ibâ Haktan dahi oldu cüda.

Yukarıda zikredip türkçeye tercümesini yaptığımız Bâzül-eşheb Allahın Doğanındaki şecerenin mübârek torunları Ebû Sâlih Nâsır tarafından uydurulmuş olduğuna dair saçma iddia ve iftiraların bir İslâmî eser sayılması gereken İslâm Ansiklopedisinde görülmesi esefe lâyıktır. Ş udüşünülmemektedir ki bir hadîsi kudsîde:

«Men ezâli veliyyen ve fekad azentühü bi harp —

Benim velime kim eziyet ederse, şüphesiz ben ona harp ilân etmişimdir» buyurulmaktadır.

Gavsül Âzam gibi bir veliler sultanının ve zamanın kutbu hakkında güya şânını küçültmeyi hedef alan bu satırlar kahr-ı ilâhiyi üzerine çeker mahiyettedir. (El iyazü billâh).

Gavsül Âzamın mübârek pederlerinin künyelerinin Muhyiddin ibni Mehmet bin Ebû Sâlihi Zengi Dost oluşu yâni ecnebi acemî olması bu eserciklerce hâşâ şecerenin uydurulmuş olduğuna delil gibi gösterilmek istenmiştir. Bu sûretle bu münkirler Gavsül Âzamın seyyidliğini kuşbeyinlerince inkâr ve Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin ve Hazreti Ali radıyallahü anhlara varan şecerenin sıhhatinden harkesi şüpheye düşürmek

istemişlerdir. Halbuki Riyâzülbesâtin'de zikredildiği gibi Abdülkaadir Geylânî Hazretleri neseben Hazreti Hasan, Hazreti Hüseyin ve Hazreti Ali'ye dayanmaktadır ve bu da kat'îdir.

Mütercimin notu:

NESEB-İ ŞERİFLERİ HAKKINDA EK

Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin yukarıda bir nebze şeceresi hakkında zihinleri şüpheye düşürecek eserlerden birinin İslâm Ansiklopedisi olduğuna işâret etmiştik, orada iftira mahiyetindeki yazılar şöyledir:

Abdülkadirül Ciylî yâni Geylânî, Muhyiddini Ebû Muhammed ibni Zengi Dost her ne kadar şeceresi Hazreti Hasan'a kadar götürülmek istenmişse de babasının isminin acemî yâni ecnebî olması bile bunu yalanlamaya yeter. Bu şecerenin torunu Ebû Sâlihi Nasr tarafından uydurulduğu muhakkaktır. Anası Abdullah Savmâyî kızı Fâtımâ'dır. Abdülkaadir Ceylânî'nin doğdukları yer Hazar denizi cenubunda Ciylân eyâletinde Nif kasabasıdır. Şeyh Abdulkaadirin hayatının «488 - 1095» «521 - 1127» yılları arasında geçen kısmı mazbuttur. Pîri ise Ebûl Hayri Muhammedül Dabbas'tır. Nesebi hakkında rivâyet çıkarılmasının sebebi de çocuklarının çokluğudur. Behçetül Asrar adlı kitapta bunlardan onbirinin babalarının yolunda yürüdüğü zikredilir. İsâ, Abdullah, İbrâhim, Abdulvehhab, Yahya, Muhammed, Abdülrezzak. Mûsâ, Abdülazîz, Abdurrahman ile Abdulcebbârın babasının makamına geçtiği ısrarla söylenir. Abdüsselâmı da amcası Abdülrezzakın oğlu Ebû Sâlihi Nasr istihlâf etmiştir. Halîfe Nâsır devrinde Abdülkaadir Geylânî ailesinin Bağdattan nef edildikleri iddia olunur. Bu kısa fasıladan sonra bu aile tekrar Bağdada dönmüş, Bağdat bu tarikatın merkezi olmuştur.

Doğumları: 470 - 1077 - 1078.

Vefatları: 561 - 1161.

MÜTEKADDİMUNUN (İLK MÜELLİFLERİN) ESLÂFIN GAVSÜL ÂZAM ABDULKAADİR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİ HAKKINDA YAZDIKLARI

İBNİ TAAZZİYYÜL BERDÎ: «Ennücûmu Zâhire» isimli eserinde Gavsül Âzam hakkında şöyle der: Irak muhitine nur saçan Şeyh Abdulkaadiri Ciylî ilmiyle âmil hâl ve kâl sahibi, zamanının tarikat ehlinin cümlesinin kutbu idi.

Bu konudaki imâmetine itiraza imkân yoktur. Şüphesiz bilcümle ehli tarîkin bihakkın mürşidi idi, zamanında şöhreti âfâkı sarmış bir gönüller sultânı idi. İlim ve ameli mümtaz şahsiyetinde cem eylemişti. İşittiğimiz bütün vaaz ve nasihatlarında daima sünneti şerîfeye uygundur.

Niyazi Mısrî (K.S.) hazretlerinin mevzuumuza uygun olan mısralarını aynen alıyoruz:

Hakikat gerçi sultânlıktır amma
Önünde anın livâsıdır şeriat

Şeriattan veli yâd olmaz aslâ
Velinin âşinâsıdır şeriat

Cihanda bir veli hiç gelmez aslâ
Anın elde asasıdır şeriat

Şeriatsız hakikat oldu ilhâd
Hakikat nûr ziyasıdır şeriat

Hakikat dilberi rânâ gibidir
Anın zerrin libâsıdır şeriat

Sakın soyma anı namahrem içre
Yüzün suyu hayâsıdır şeriat.

Biz bütün bunlara Gavsül Âzamın hayatları boyunca şahid olduk, ayrıca fesâhadda kelâm ve lisan sahibi idi. Ünü bütün doğuya ve batıya yayılmış bir şeyhi ahmeddi (methedilmiş şeyhdi).

El Baklanî, Câferül Sarrac, Ebû Bekri Sûsi, İbnül Kadiyül Ebûl Hüseyinden hadîs ilmini, Ebûl Zekeriyyül Tebrizîden edebiyat ilmini öğrenmişti. Yahya bin Aliyyül Debbas'tan da ilmi ledün (mânevî ilimler) dersini almıştır. Bu kıvılcım kâfi gelmiş bu mânevî sohbetler sonunda Hanbelî kademelerinin uçan büyük doğanı olmuştur.

İBNÜL CEVZİ: «Filmuntazam» adlı eserinde şöyle der:

Elmahremiyyül Kadî Ebu Sayidi mübârek İbni Alinin daimi ilim öğrettiği bir medrese vardır ki bu güzel ve lâtif medresede bilâhare Gavsül Âzam da ilmi zâhir ve bâtına susamışlara vaaz ve irşadlarda bulundu. Kendisinin zühd ü takvâda şöhretleri de yaygın bir hal almıştır. Bütün Bağdat ahalisini istiâba imkân olmayan bu medrese sonraları genişletilmişse de bu genişlik de yetmemiştir. Yine vaazların, ilme susamışlar için dışarda yapılması mecburiyeti hâsıl olmuştur. Gavsül Âzam 561 Hicrî yılında Milâdî 1161 de bu fâni âlemi terkle Ezel ve Ebed Sultanı dostuna kavuşmuştur. Vücûdu zâhirisi burada medfûndır.

ELHÂFUZUZ ZEHEBÎ ise Gavsül Âzam hakkındaki bilgilerini şöyle anlatır: Abbasî halifelerinden El Mustansıbı Billâh zamanında şeyh Abdulkaadir Geylânî Hazretleri için bir medrese yaptırılmıştı.

Vasfı cemîli (güzel huyları ve nitelikleri) hakkında Hâfız Zehebî şöyle der:

«Asrın kutbu âzamı denilecek vasıfta bir şeyhler şeyhi idi. Fakih, sâlih hulâsa zamanında din için vazgeçilemez mübârek bir vücûttu. Daima Allahı zikrederdi.»

Mütercimin notu: «Allahı daima zikrediniz felâh bulursunuz» âyeti kerimesinin müşahhas bir timsâli idi.

MUHİBİDDİNİ İBNİ NECCAR ise «Bağdat Târihi» adlı eserinde Şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında şöyle der: «Şeyh Abdulkaadir Geylânî Hazretleri müslümanların eimmesinden (ulularından) idi. İlmiyle âmil olup 488 Hicrî senesinde Bağdadı teşriflerinde emri risâlet penâhiye uyarak vaazlarına başladı. Evvelâ hadîs ilmiyle meşgul oldu. Orada Şeyh Hamâduddîni Debbas Hazretleri ile karşılaştı. Ondan Kaadiriye tarikatına ait mânevî icâzet ve ledün feyizleri aldı. İlmi ledünnî ile feyziyâb oldu. Hicrî 526».

HAFIZ ZEYYÜNİDDİNİ BİN RECEBÜL HANBELİ «Tabakat» namlı eserinde Abdulkaadir Geylânî hazretleri hakkında şöyle der: «Gavsül Âzam sâlih, zâhid bir şeyhdi asrın tek şeyhi idi. Bilcümle ârifler kendisine uyarlardı. Kemâlâtı, gözler kamaştırır bir güneşti. Varlığını herkes hattâ bütün mevcûdâta tereddütsüz kabul ettirirdi. Zamanında ehli sünnet nusret bulmuştu. Bid'at sahibleri perişan olmuştu. Mânevî feyzinden halifeler, vezirler, mülûk istifâde ve istifâzeden hâlî kalmıyordu.

İBNİ KESİR ise tarihinde Gavsül Âzam için şöyle der: «Bağdada ilk şeref verişlerinde hadîs ilmiyle uğraşmıştır. Az zamanda bu ilimde yedi tûlâ sâhibi oldu-

lar. Fıkıhda emsalsiz bir âlim oldu. Bunlardan başka ve en önemlisi ilmi ledün sahibi ve hakikat ehlinin sultânı âzamı oldu.»

BAST İBNÜL CEVZÎ «Mir'atüzzamân» adlı eserinde ceddi İbnül Cevzîden naklederek Hamadeddîni Debbas hazretleriyle Gavsül Âzamın sohbeti ledünniyelerine uzun uzun yer verir. Ondan maarifi hakaiki ilâhiyeye ait ulûmu tederrüs ettiğini söyler. Vaaz ve irşadlarında o kadar müessirdi ki onun vaazları neticesinde birçok münkir yahudi ve hıristiyan imâna gelip dini mübini kabul ettiler.

Mütercimin notu:

«Kâfire etse nazar mazharı imân olur.»

Lâedri

Kendileri minbere çıkıp hitapta bulundukları zaman hiç bir şeyden pervâ etmeden zulûm erbâbını yererdi. Hattâ tenkid ettiği kişi halife bile olsa çekinmezdi. Abbasî halifelerinden İbni Merham, (İbnül Merhemül Kadi) ve bu yerin kadısı Ebûvefâ Saâdeddini Yahya Bin Sâid haklarında çok ağır tenkidler yapmıştır. Halife zulmuyle, kadı da rüşvet alıp vermesiyle tanınırdı. Gavsül Âzamın minberde söylediği şu sözler ne kadar mânalıdır: «İslâmda zulüm yoktur. Sorarım size zulûm yapanlar yarın Hakkın divanında ne cevap vereceklerdir.»

EL TÂDÛFİ ise «El Kalâid vel Cevâhir» adlı eserinde şöyle der: Gavsül Âzam vaazlarında şöyle buyururdu: «İlim talep etmek her erkek ve her kadın müslüman için farzdır.» İctihad kapılarını bu yüce veli daima açık tutmuştur. Usul ilminin az zamanda bütün inceliklerini öğrenmiştir. Ebûl Vefâ Ali Bin Ükayrür

Hanbelî, İbnil Hattab ve Kadı Ebû Seyyidül Mübârek İbni Aliyyül Mahremî gibi allâmelerden istifade etti. Bilhassa ledün ilminde Hamâduddini Debbas ile arkadaşlığı ona yeni bir ufuk açmıştı.

İBRÂHİM İBNİ SADDÜDARİ işe şöyle der: «Şeyhimiz Albulkaadir Geylânî Hazretleri giyinirler. Bineklerine râkib olurlar, alıştıkları gibi vaaz buyuracakları yere sür'atle varırlardı.

Mütercimin notu:

Sanma menzilde karar eden olur ehli kemâl
Ey Sezâi kâmil oldur dâim ola rahda.

Sezâi Gülşenî

Onun mübârek kelâmlarını işitenler ise, huşû ile en taş kalplere tesir eder, emsalsiz sözlerini dinlerdi.

ŞÂRÂNÎ «Tabakatül Kübrâ» namlı eserinde şöyle der: «Abdulkaadiri Geylânî Hazretlerinin pederi Ebû Sâlih Zengi Dost, Sâlih İbni Mûsâ Bin Abdullah ise en yakın cedlerinden olurdu amma nesebi Hazreti Ali radıyallahü anha kadar varırdı.»

MÜTEAHHİRUN (SON MÜELLİFLER)

EŞŞEYH YÂSİNÜYYÜL HATİBÜL ÖMRÎ «Bağdâd Tarihi» adlı eserinde Gavsül Âzam Abdulkaadir Geylânî Hazretleri hakkında şöyle burur.

«Âriflerin seyyidi idi, zamanın kutbül-aktabı idi. Herşeyin lübbüne (özüne) vâkıftı. 470 tarihi hicrîsinde Geylânda doğmuştu. Bağdadı teşrifleri ve orayı kendisine vatan ve mesken ittihaz buyurduğu mâlumdur. Hicrî 561 yılına kadar yaşadı bu beldede birçok kerâmet izhar eyledi ve mânevî ilme susayan sofîlere him-

metini eksik etmedi. Doğum ve ahireti teşrifleri hakkında düşünülen şu beyit ne kadar mânalıdır:

«Câe fil aşk
Teveffâ fil kemâl»

Türkçeye çevirisi şöyledir: Aşkla geldi kemâle ererek âhirete intikal buyurdu.»

Behçetül-esrâr sahibi ise şöyle söyler: «Abdülkaadir Geylânî Hazretleri Geylân veya Ceylân lâkabı ile anılırlar, kendileri Ceylânın Nif kasabasında dünyaya gelmişlerdir.»

MURTAZİYÜL NAZMİ ise «Câmiül Envâr»ında şöyle der: «Bu kitap türkçe olup, Şeyh İsâ tarafından türk diline çevrilmiştir.» «Şeyh Abdulkaadir Geylânî veya Ciylî Hazretleri takvâyı kendilerine tabiatı seniye hâline getirmişlerdir. Bu mübârek zâta göre takvâ öyle bir nimettir ki önce insanı kulların zulmünden halâs eder, sonra âledderecât günahların büyük veya küçüklerinden kurtarır. Usûl ilmi ise civar günahlarından riyâdan, nifak, kendini beğenme, hırs ve tama'dan ve hubbucahtan (büyük makama geçme sevgisinden) korur.

ŞEMSEDDİN SÂMİ Bey ise Kamûsül Âlâm'ında aynen şöyle der: «Kendileri evliyaullahın büyüklerindendi, nesebi Peygamber Efendimizin nesebine varır. Kaadirî tarikatının ilk piridir. Fahri Kâinata Hazreti Ali (radıyallahü anh) yolu ile müntehi olur. Kendileri zamanın imâmı idiler. Önce mezhebi Hanbeliye mensub idi, sonra Kaadirî tarikatını kurdu. Vaaz ve nasihatlarından avam da havas da faydalanırdı. Orada ezelî mâşûku olan Hüdâ'ya ibâdetle zaman geçiriyordu. (Hicrî 521 tarihi). Bilâhare fetvâ tedrisatına başladı. Bu tedrisatı El-mahreminin medresesinde yapıyor usûl ve fü-

ru', fıkıh ve tasavvufa ait vaazlarda bulunuyordu. Riyâzât ve halvetinden sonra tekrar meclislere dönerek nûr saçmağa başladı.

Mütercimin notu:

«Farkı cem'e cem'i farkı sâniye irgürmeyen
Makbuliyetle olan merdûdâ olmaz âsinâ.»

Cemaleddin Uşşâkî

Vaazlarına uzak memleketlerden dahi gelen oluyordu. Melfuzâtı Geylâniyesinde takvâ ve beyândaki kudreti görülür. «Fethul Gayb» adlı eseri gibi «Gunyetüttâlibin» de ölmez âbidelerindendir. Ayrıca ilâhî hakikatları en yüce bir san'atkâr güzelliği ile «Divân-ı Gavsül Âzam» adlı şiir mecmûasında dile getirmiştir. Birçok ölmez eserleri arasında muhtelif bahislere ait kitaplar hattâ lûgatlar vardır. 561 Hicrî yılında âhirete göç ettiği zaman ezelî mâşûkuna kavuşmuştu. Türbesi ziyaretgâh olup mâmur ve müzeyyendir. Bütün dünyada bilhassa Osmanlı memleketlerinde ve Hindistanda tarikatı çok yaygındır.

FERİDİ VAHDİ «Hidâyetül Maârif» adlı eserinde Gavsül Âzam hakkında şöyle der: «Kendileri sofîyenin ulu meşâyihindendir. O gün bugün bu tarikata mensup birçok eâzım ve kümmelin vardır. (Yâni büyükler ve kemâl sahipleri vardır.) «Fethü Rabbâni» adlı eseri tevhid sahasında Hüdânın feyzini gösterdiği gibi «Fütûhul Gayb» da ondaki esrârı açıklar. Hicrî 561 tarihinde vefat eylemiştir.»

ESSEYYİD MEHMEDÜ İSÂÜ NEŞÂMİN EŞİBİ «Fil İslâmı Sâhih» adlı eserinde şöyle der: «Şeyh ve Seyyid Abdulkaadir Geylânî Hazretleri ceddi mübârekinin himmetleri ile kutbiyyet füyûzatından da pek ender zevâtâ nasib olan merâtibe erişmiştir. Edeb cihe-

tinden (Edebiyat) validei mükerremeleri yönünden mensub oldukları Hazreti Hüseyin (radıyallahu anh'a) erişir. Vaiz ve seçkin bir sofî olan Ebu Muhammed İbni Sâlihin bu güzide nesebe kâmiller ekmeli Gavsül Âzam Bahrı Hazerin (Hazar Denizinin) cenûbundaki Nifde doğmuştur. Ebû Zekeriyâ Tebrizîden edebiyât dersi almış bu zât Hicrî 556 tarihinde vefat eylemiştir. Seyrü sülûk hırkai şerifi olan Hanbelî hırkasını (Tasavvufu) Behrami medresenin bânisi erkâdı Ebû Seyyüdül Mübârehten evvel o giymiş idi. Bu medrese Bağdadın Kabül Ezeç yakınındadır. Önceleri vâzü irşâdına yeterli olan medrese halkın tehacümü ile istiâb etmez olmuş ve nihayet 525 Hicrî yılındageniş bir kervansaray inşâ edilmiştir. Bu bakımdan Gavsül Âzamın hitâbeleri İbnil Cevzinin hutbelerini andırır kendilerinin yüce vaâz ve irşadları ile birçok yahûdi ve Nasârâ dahi Hak dinini kabul etmişlerdir. Sonradan bunları müridleri arasına almış tarikat feyzinden de hidâyete eren münkirler istifâde etmişlerdir. Diğer tarikat erbabından birçok kimseler kendi eski tarikatlarını bırakarak Kaadirî tarikıyla ünsiyyet peyda etmeye ve Kaadirî olmaya başlamışlardır. Zâhir ilmine de ne kadar hâkim olduğunu da şöyle anlatalım:

«Şöhreti âfâkı (ufukları) tutan Gavsül Âzamın mesâili diniyedeki mütalea ve irşâdını dinlemek için senelik yolları kat edip gelenler çoktur. Bazı halife ve vezirlerin de müridân meyânında bulunduğu mâlumdur. Bu tarihî hakikata bir nebze işaretten sonra irşâd ve hutbelerinin tesiri ile kendinden geçenler gaşyolanlar çoktur. Kalem onu târiften âcizdir. Bu rütbelerin yazılı delillerini ararsanız «Günyetüt Tâlibîn», «Elfethül Rabbâni» gibi mev'izelere nazar atfetmek kâfidir. Onun vaazlarını dinliyenlere muhakkak cennet kapıları açılmış, cehennem kapıları da kapanmıştır. Birçok

cihetlerden Behçetül Esrârında müellif, kendilerini Hazreti Ebû Bekir (radıyallahü anh) ile Hazreti Ömer (radıyallahü anh'a) yakın bulurdu. Bu müellif Hicrî 713 senesinde vefât eylemiştir. Eserinde ayrıca Abdülkaadirül Ciylî (kuddise sırrül azîz) hazretlerinin sayısız kerâmetleri de anlatılmaktadır. Bu kerametler Zekiyüşşuhûyüddinî ve Hicrî 728 de vefât eden İbnil Teymiye tarafından da teyid olunmuştur.

Valideleri tarafından ilim öğrenmek için Bağdad'a gönderildi. Hicrî 502 yılında vefat eden Aliyyül Tebrizî'den fıkıhı Hanbeli'yi öğrendi.

Yukarıda bilvesile ar zettiğimiz gibi ledün ilminde hocası El Kâdi Ebû Sâidül Mübârekül Mahremî'den evvel sülûk hırkasını (tasavvuf hırkasını) giydi.

Mütercimin notu:

Atlasına bakmayup dehrin abâ pûş oldular.
Lâedri

İlmi zâhirî ve bâtınîdeki vaazlarına başladıklarında, gelen halkı medrese almaz oldu. Dışarıda geniş kervansaray inşâ olundu ise de bu dahi izdihamı önlemeye yetmedi. Müridleri içinde müslümanlar değil, hıristiyan ve yahûdiler de vardı. Onlar da imâna erdiler.

Şeş cihetten işiten enni hitâbın şüphesiz
Ci cihet seyretti Hakkı Kâbeden büthâneden.
Lâedri

Bütün İslâm âleminde çözülemiyen müşküller Gavsül Âzam'a arz olunur. Gavsül Âzam «lemhai basarda» (göz açıp kapayıncaya kadar geçen zamanda) bütün müşkülleri çözerdi. Kendileri fasih ve beliğ idiler. Onu dinleyenler hâtifî (göklerden gelen) bir seslenişe mazhar olduklarını sanırlar ve öylece donakalırlardı.

Mütercimin ntou:

Mürşidi kâmil kime tâlimi irfân eyledi
Her varaktan okuyup tefsiri Kur'ân eyledi.

Levhi dilden okuyup bî harfi savt ümmül kitap
Hak Teâlâ ilmi hıdrı ana ihsân eyledi.

Secdegâh etti cemâli âdemi rûzu ezel
Kendiye takrib için Hak böyle erkân eyledi.

Lîk âdemden Sezâi döndüren vechin bugün
Dergâhından halk onu merdûd ve şeytân eyledi.

Sezâi Gülşenî

Bu belagat ve fesahat kudretinin güzel misalleri pek çoktur. Bilhassa Seyyidetün Sıddıka, müslümanların anası, Peygamber Efendimizin zevcesi Hz. Aişe (R. anha) yı savunan sözleri gözleri yaşartacak rikkattadır (incelik ve güzelliktedir).

Mâlum olduğu vechile Hicretin beşinci senesinde Mustalikoğullarına karşı bir sefer açılmıştı. Efendimizin bir âdetleri vardı. Sefere çıkışlarında gücenmemeleri için kur'a ile seçtikleri mübârek eşlerinden birisini yanlarına alırlardı. Hattâ yakın ve köleleri almakta da aynı adaleti gösterirdi. Kur'a o tarihlerde zevcelerinden 15 yaşlarında olan Aişe (R. anha) ya isabet etmiş ve bu seferde İki Cihan Servesine Hazreti Aişe refakat etmişti. Savaşı müteakip Medineye dönerlerken Aişe validemiz pek mübrem bir ihtiyaçları için kecavelerinden indiklerinde gerdanlıkları düşüp dağılmıştı. Onu bulmağa uğraşırken ordu hareket etmiş Aişe validemiz yapayalnız kalmışlardı. Buna sebep de hizmetkârlar kecave (tahtıravan) örtülü olduğundan Hazreti Aişenin indiğini farketmeyip Aişe validemizi içinde sanarak yürümüşlerdi. Aişe (R. anha) nasıl olsa kendilerini

arayacaklarını bildiklerinden orada beklerken askerlerden Saffan gelip kendilerini görünce devesine bindirip Medineye getirmiştir. Bunu vesile bilen münafıklar İslâm kadınlarının seyyidesine iftiraya cür'et etmişlerdi. Aşağıdaki satırlarda Gavsül Âzam bakın ne büyük bir duyarlılıkla Aişe (R. anha) yi savunuyorlar:

Hakikat anlaşılıncaya kadar pederleri Ebû Bekir Sıddıkın yanında kalan Aişe (R. anha) bu haksız ve zalim iftiradan teessür duyuyor ve azab içinde kıvranıyorlardı. En büyük ıztırap ve azabı ise Fahri Kâinattan uzak kalması idi. Yaralı kalbi ile Cenabı Hakka şöyle yalvarıyordu:

— Yarabbi gayb senin mâlumundur. Sen insanlara şah damarından daha yakınsın. Ey darda kalmışların yardımcısı, büyük Allah. Senden nusret diliyorum. Sen hakkı izhar buyur. Mazlum ancak sana iltica eder. Sen benim ismetimin tek şahidisin.

Mütercimin notu:

«Fikreyle ne zulm eylediler Yusûfa ihvanı.»

Ahı mazlumu işiten Hüdâi Lemyezel firâşı nübüvvetin temizliği hakkında Cebrail aleyhisselâma levhi gaybı ezelden aldığı bilgiyi iletmesini irâde buyurdu. Hazreti Aişe (R. anha) nin libâsı mânevîsini daha düzgün ve eskisinden de parlak yaptı. İleride dercettiğimiz Nûr sûresindeki âyetlerinden müjdeyi alan Hazreti Aişe sevincini şöyle izhar etti:

— Ya Rabbi. Sen haksız hakarete uğrayanları izzet ve devletine lâyık görürsün. Mazluma daima insafla muamele edersin. Gamlar giderici sensin. Ya İlâhi. Sen benim ismetimi bildiğin için suçsuzluğumu izhar buyurdun. Mazlumun ye'sini uzun sürdürmezsin. Imdadına yetişirsin ve işte yetiştin. Bu suretle çok karanlık geceleri nurlu sabahlara çevirirsin.

Bu müjdeyi veren Nûr âyeti kerimesi şöyle nâzil olmuştu: Aişe (R. anha) pederleri Ebû Bekir Sıddıkın evinde iken oraya teşrif buyuran İki Cihan Serverinin hâllerinde bir tagayyür oldu. Yakınlarının her zaman şahıt oldukları veçhile Hazreti Cebrailin vahiy getirdiği belli oluyordu. Nûr sûresinin 11 ve 26 ncı âyetlerinin meâli şerifleri şöyledir:

Ayet 11: «Aişe hakkında iftirada bulunanlar içinizden bir cemaattir. İftiranın büyüklüğünü üzerine alan kişi ise büyük bir azaba uğrayacaktır. İmân eden erkek ve kadınlar kendi dindaşları hakkında hüsnü zanda bulunup niçin bu apaçık iftiradır demediler. Şahit getirmediklerine göre Allah katında yalancıdırlar. Siz o iftirayı dilden dile dolaştırıp hiç bir bilginiz olmadığı hâlde ağzınıza alıp söylüyorsunuz. Bu fiili kolay ve vebalsiz bir iş mi sanıyorsunuz? Halbuki iftira Allah nazarında büyük bir günahtır. O iftiracılardan günahın büyüğünü yüklenen Abdullah ibni Übeyy için büyük bir azab vardır.»

Ayet 26: «Kötü sözler kötü kimseler, kötü kimseler ise kötü sözler içindir. Temiz kimseler temiz söz ve işlere lâyıktır. Hazreti Aişe ile Saffan iftiracıların dediklerinden çok uzaktırlar. Onlar için mağfiret ve Cennette şerefli rızk vardır.»

Nûr sûresinin sonlarına doğru ise münafıklar başı Abdullah ibni Selüle uyan akrabası Müstah'a yardımını kesen Haz. Ebû Bekir (R.A.) ın bu hareketi doğru görülmemekte, cezasını çekenlerin bağışlanması uygun olacağına işaret buyrulmaktadır.

GAVSÜL ÂZAM'IN VASİYET VE ÖĞÜTLERİ

Bu bahiste Şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin evlâdına vasiyetleri vardır. Bu vasiyetler

özetlenirse kitap ve sünnete riâyeti tamme (tam uyuş) diye özetlenebilir.

Ey oğul!.

Size Cenâbı Hakka ibâdet ve kulluğu öğütlerim. Şeriate riâyetten kıl kadar inhiraf etmeyin (uzaklaşmayın). O hududa tecâvüz edenlerin sonu bilesin ki helâktir.

Mütercimin ntou:

Himmetin bu ola kim dâim Hak'ı anlayasın
Hakkı bilmekten yeğ olmaz iki âdemde sevab.

Niyazî Mısrî

Ey oğul!.

Bilesin ki bizim tarikimiz kitab yâni Kur'ânı Azimüşşanla sünnete uygun ve onu tebeyyün (açıklayan, ispat eden) ettiren ef'aldir (işlerdir).

Düsturun hayatımızda ayrılmadığımız şu kaideler olsun. Onlar:

Sehli südûr ve sehâ (cömertlik ve kalp genişliği),
Bezlü nedâ (cefâya karşı sabretme),
Keffül cefâ (cefâyı istemek ve elle kavramak),
Hamlül ezâ (ezâyı yüklenmek) ve
Saffu eserâtül ihvân (ihvânı gözetmek).

Bu düsturun türkçe karşılığı şöyledir:

Oğlum!. Cömertliği hiç çekinmeden dağıt, cefâyı kavra, ezâyı yüklen ve ihvânı daima gözet.

Mütercimin notu:

İki âlemde tasarruf ehlidir rûhu veli
Deme kim bu mürdedir bundan nice derman ola.
Rûhu şimşiri Hüdâdır, ten gılâf olmuş ona
Dâhi âlâ kâr eder bir tik kim üryan ola.

Lâedri

VEFATLARI

Gavsül Âzam Abdülkaadirül Ciylî Hazretlerinin dârı bekaya irtihalleri Bağdadda 561 Hicrî senesinde vâki olmuştur. Kendileri gece defnolunabilmiştir. Zirâ kalabalık o derece fazla olmuştur ki Bağdadda nâşı mübârekini hürmetle uğurlamaya gelmeyen kalmamış, tâbiri câiz ise cadde ve sokaklar adam almamıştır. Böylesine görülmemiş kalabalık sebebiyle bütün gayretlere rağmen defin işi gündüz yapılamamıştır.

Nâşı mübârekine yetişen Dâvûd ibni Abdülvahhab bu durumunu reyül ayn (bizzat gözleriyle görmüştür) müşâhede etmiştir. Defnolundukları yer zâhiren Bâbül Ezeç'deki medresedir.

GAVSÜL ÂZAM'IN MUÂSIRLARI

EŞŞEYH HAMMADUT DEBBAS:

Kümmelini evliyâullahtan olan bu zâtı âli kadir, Gavsül Âzamı sohbetiyle ilmi ledünne çeken zâttır. Vefatı 525 Hicrî senesine rastlar. Ulemâyı râsihinin (sağlam ilme sâhib ulu ve er kişilerin) önderlerindendi. Kendileri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Gavsül Âzamı irşâda memur edilmişti.

Mütercimin notu:

Bütün kümmelin (en ekmel veliler) gibi Gavsül Âzam da aşağıya dercettiğimiz beytin derin mânasını ezelden bilirdi.

«Tıflı cânı beyzâi tenden tevellüd eylemez,
Nefsini akdeyleyüp bir merde mahrem olmasa.»
Sezâi Gülşenî

Ve yine:

Hazreti İsâ inüp gökten etti zuhûr
Ger sen idrâk eylemezsen belki sendendir kusur.

Enbiyânın âsumânı hak gibidir sözleri
Evliyânın sözleri tezyin dürür etme gurur.

Niyâzi Mısrî

EL MÜBÂREK İBNİ ALİ BİN HÜSEYNİ

EBUL KAZİYYÜL MAHREMİ:

Hicrî 446 yılında doğdu. Evvelâ bir aralık Bağdad kadısı tâyin olunduysa da azlolundu. Hicrî 18 Muharrem 513 de Bâbı Harebte defnolundu. Kabri şerifleri şimdi oradadır.

EŞŞEYH ALİYYÜL HEYYİTİ:

Irak meşâyihinin büyüklerindendir. Hicrî 564 yılında âhirete intikal etmiştir. Âmâli nefril mülükte Zirân kariyesinde medfundur.

EŞŞEYH ADAYİBNİ MÜSÂFİR:

Aslen Elbikalı olup (Dımışk yakınlarında bir kariyedir). Bu kariyeye Beytifâr da denir. Hicrî 555 yılmda âhirete intikal etmiştir. Hakkâri yakınlarında defnolunmuştur.

EBUL NECİBİ ABDÜLKAADİRİ SÜHREVERDİ:

Sühreverdide dünyaya gelmiştir. Hicrî 490 yılında doğup ve Hcrî 563 yılında Bağdatta vefat etmiştir.

EBUL HASANÜL CUŞKİ:

Cuşk şehrini kendine vatan ve mesken ittihaz etmiştir. B uşehir Irak'da Dicle yakınındadır: Irak'ın çok büyük meşâyihindendir.

EŞŞEYH ABDURRAHMANÜ TAFSUNCİ:

Şeyh ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî Hazretleri ile görüşüp dostluk kuranlardandır. Tafsunc beldesi halkındandır. Ailece Gavsül Âzamla yakınlık peyda etmiştir.

EŞŞEYH EBU SAİDÜL KAYLEVİ:

Fıkıh ilminde vukûfu dolayısiyle bu sahada teferrüd (temâyüz) edenlerdendir. Bu da Hazreti Gavsın muâsırlarındandır. Hicrî 557 yılında vefat etmişlerdir. (Nehrül Mülk yanında Kayleviye kariyesinde vefat etmiştir. kabri şerîfi oradadır).

EŞŞEYH MATÂRUL BAZRAYİ:

Bazray şehrinde ilim ve kemâli ile tanınır. Bahir ilminde yedi tûlâ (derin bilgi) sahibidir.

EŞŞEYH KUDEYHUL BAN (Ban diye tanınır):

Ehlullahın yücelerindendir. Gavsül Âzama mülâzemetle (ona müridlik etmekle) ondan icâzet almıştır. Hicrî 570 yılında vefat etmiştir. «Cevheretül Beyân» isimli eserin sahibi bu mübârek zât hakkında şu mâlûmatı verir: Şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretlerini eliyle gasl etmiştir. Gavsül Âzamın kızı ile evlenmiştir. Seyyid Nâci Bey merhum bu zâtın ahfâdındandır. Herkesin hürmetini celbeden Nâci Beyin Seyyidliği binnetice (netice olarak) Hazreti Gavsa mensûbiyetindendir.

EŞŞEYH ŞEHÂBEDDİNİ ÖMERÜS SÜHREVERDİ:

Alim ve fâzıl bir zâttır. Herkesi kolay kolay methü senâya lâyık görmeyen bir çok zevâtın bu meyânda teveccühüne mazhar olmuştur. Hicrî 632 senesinde irtihâli dârı beka eylemiştir (âhirete göç eylemiştir).

EŞŞEYH YUSÛFÜL HEMEDÂNİ:

Bu zâtı âli kaadir, İslâmın erkânın (direklerinden) bir zâttır. Hemedânda bir güneş gibi doğmuştur. Bütün ömrü irşâd etmekle geçmiştir. Hemedân köylerinden Benâmini'de Hicrî 535 yılında irtihâli dârı beka eylemiştir (ölümsüzlük yerine göç etmiştir). Kabri şerifleri hâlen oradadır.

Mütercimin notu:

Rumûzu enbiyâyı vâkıfı esrâr olandan sor
Enel hak sırrını cândan geçüp berdâr olandan sor.

Yürü var ehli tecridi alâik ehline sorma
Ânı câni cihânı terkedüp deyyâr olandan sor.

Anadan doğma gözsüzler kemâhi görmek eşyâyı
Niyâzi vechi dildârı ululebsâr olandan sor.

Niyâzi Mısrî

EŞŞEYH MÂCİDÜL KÜRDİ:

Bu zât da Gavsül Âzamın methettikleri mümtâz bir ehlullahtır. Hicrî 561 senesinin cemâziyelevvelinde âhirete göç etmiştir.

EŞŞEYH ÖMER İBNİ MESÛDÜL BEZÂZİGÂN:

Gavsül Âzamın gözü gibi sevdiği bir zâttır. Cenâbı Hakka kulluk ve ihlâs ile ibâdetin canlı bir timsâlidir. Hicrî 608 yılının 14 Ramazanında vefat eylemiştir.

EŞŞEYH TÂCÜL ÂRİFİN EBÜL VEFÂ:

Irak'ın hem âyânından hem de mümtaz meşâyihindendir. Hicrî 569 yılında vefat etmiştir.

EBUL SENÂ MAHMUD İBNİ OSMAN:

Sülehâdan (sâlih ve temiz insanlardan) bir zâttır. Bilhassa zühdü (ibâdetleri) ile tanınır. Hicrî 609 yılında vefât etmiştir.

AHMED İBNÜL MÜBÂREKEL MAKARRİ:

Hem ârif hem sâlih bir şeyh'dir. Hayatı boyunca Gavsül Âzama hizmetten şeref duymuştur.

Mütercimin notu:

«Dâhi kâmilliğin bu mu nişânı
Sana derviş ola etraf ve eknâf.»

Niyâzi Mısrî

Hicrî 570 tarihinde irtihâli dârı beka eylemiştir.

BEŞER İBNİ MAHFÛZÜL EZCİ:

Şeyh Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin sohbetlerine iştirâk ederek feyz almıştır. Bütün ömrünü ibâdete vermiştir.

Mütercimin notu:

«Saâtı vâhidedir ömrü cihân
Saâtı taâte vakfeyle hemân.»

Lâedri

AHMED İBNİ EBUBEKRİL MÂRÛFU
BÂMİ NİYYEŞ ŞEYH:

Bu velinin bütün vasfı Cenâbı Hakkı dâimî zikreden huzûr erbâbından oluşudur.

Bu tarikatın kurucus esâsı pîri Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretleridir.

Bu tarikat kitap ve sünnete dayanan dini İslâmı kendinde özetleye nsaffeti aslî üzere hanefîliği nazarlara aksettiren bir yoldur.

Mütercimin notu:

Abdülkaadir Geylânî hazretleri yeri geldiği için burada zikre lüzum gördüğümüz beyitin ifâde ettiği gibi canlı cansız bütün mahlûkatın kendisine mürid olduğu eâzimi evliyâullahdandır. Aşağıdaki Niyâzi ahzretlerinin beyti bunu ne güzel gösterir.

«Dâhi kâmilliğin bu mu nişânı
Sana derviş ola etraf ve eknâf.»

Bu tarikatın özelliği, Peygamberimiz (S.A.) in İslâmiyeti getirdiği daha doğrusu tebliğ buyurduğu saffeti asliyeye uygun tatbik ve icra edip yürütmesidir. Aslâ mugaletaya yer vermez, bid'atten eser yoktur. Salâh ve zühdü kendisine rehber edinmiştir.

İşte yukarda sıraladığımız bu vasıfları sebebiyle ilâhî tevfik refik olup bütün İslâm âleminde sür'atle inkişaf etmiştir (yayılmıştır). En büyük âmil de arz ettiğimiz vasıflardır. Müelliflerden Şekib Aslan bir eserinde şöyle der: «Şeyhimiz Abdülkaadir Geylânî, gelmiş geçmiş mutasavvıfların en büyüklerindendir. Asıl ve öz olarak menşeindeki gibi İslâmiyeti temsil etmiştir. Gavsül Âzam bu vasıfların müşahhas timsalidir.»

Tarikatı İspanyaya kadar yayılmış Arap devleti burada hâkimiyetini yitirip son bulunca o zamana kadar Kaadiriliğin merkezi olan Gırnatadan Fas'a intikal

etmiştir. Bu tarikatta mevcut envârı İlâhîye sebebiyle bu tarikatın seyrü sülûkunda yukarıda işaret ettiğimiz gibi bid'ata yer yoktur. O bu tarikatta zâildir. Aslında İslâmda mevcut olan hayır kâim olmuştur. Cenûbî Afrika'da da bu tarikatın müntesibleri çoktur. Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin evlâd vezürriyeti içinde tarikat meşâyihinin bulunması inkişafta büyük âmil olmuştur. Nitekim hemen hemen bu tarikatta postnişin olan meşâyihin nâkibi eşraftan bulunmasında yukardaki sebeplere dayanır. Bu vasıfları itibarı ile bu güzide ehlullahla temas eden bâzı ehli tarikat dahi kendi eski tarikatlarını bırakarak buraya müntesip olmuşlardır. Burada çok yerinde bir teşbih mevcuttur. Bu teşbîhe göre Kaadirilik öyle bir ağaçtır ki aslî asilliği fer'i (dalları) nebilik ve zekiliği (temizliği) temsil eder, ağacın gölgesi uzun ve bu gölge gendine sığınanları uzunca müddet korur. Cenâbı Hak onun kökünü sebât ve istikametle besler ve büyütür. Yalnız şuna dikkat etmek de lâzımdır: Meşâyih tarafından müridlere bu tarikatın şeceresi verilir. Ancak bu şecereyi görüp her müridin iftihara kapılması ve kendinde benlik görmesi de doğru değildir. Çünkü benlik mânii terakkidir.

Mütercimin notu:

Esâsen muhakkik olan ehlullah öğünmez, onun dediği tecelliyât iktizası derhal yerini bulur.

İ C Â Z E T N Â M E

Kaadirî tarikatında her şeyh halifesine aşağıdaki hilâfet belgesini verir. Bu husustaki nashı ve belgeyi aynen geçiriyoruz:

Bismillâhirrahmanirrahim.

O Allah'a hamd ederim ki tetkik ve tâmik ehli için gözlerinde mânevî perde bulunan insanların nazarlarından bu hicabları kaldırıp onları binâ kılmıştır (görür kılmıştır). Onları dünya hevâü hevesinden âzâde edip nûru ilâhisi ile musaffâ kılıp mûnhicür reşâdı (geniş ve doğru yolu) kendilerine açmıştır.

Yine o Hüdâi Lemyezele hamd ederim ki doğru yoldakilerin nefislerini tezkiye etmiş (temizlemiş) dünya meylinden Resulullahın hâlü etvârı demek olan seyri sülûk zühdüne erdirmiştir. Kalplerini, sahihül itikat ile (inanış sağlamlığıyla) aşağılık dünya heveslerinden korumuştur. Onlara «Gârâyibil Ulûm» demek olan aklın idrâk edemiyeceği bilgileri vermiş kendilerine nazarı mârifeti ile bakarak irfân ehli kılmıştır. Zafer elbet onlarındır.

O Allaha hamd ederim ki ceberûd samediyet mecdükasem mülkünde dâimiyet ve hâkimiyet onun değişmez vasıflarındandır. O Hüdâi Lemyezel beka vasfında tektir. Muvahhid için arz ve semâda ne varsa onun zâtı ve ilmi kibriyâsından ibarettir. Zâkir ve meşkûr odur. Adl ve ihsânına, halka lutf u cezâsına da son yoktur. Ben yalnız ona şükrederim şehadet ederim ki o Allahtan başka Allah yoktur. Daimî nûr odur, «vahdehu lâ şerikelehu» böyle anlamak lâzımdır.

Mütercimin notu:

İş buraya gelince Niyâzi Mısrî hazretlerinin aşağıdaki beyitini almadan geçemedim.

«Anı tevhid eylemez illâki şirh ehli eder
Vahdeti hakkı duyanın dili lâldir aklı mat.»

Yine şahadet ederim ki Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem onun kulu ve gönderilmiş elçisidir. Bu elçiliği Allah'ın bütün kullarına ve mahlûkatına yapar.

Bu sözlerimden sonra şunu anla ki veledi kalbim olan sana icâzet veriyorum.

Mütercimin notu:

Veledi kalpten maksat kelime mânasıyla kalbimin oğlu demek olmayıp bir kâmile intisâb neticesi kalp, sır, hâfı, ahfâda yâni letâifte Allah zikrinin başlaması bu suretle veledi kalbin zuhûrudur. Nitekim bu bahsi en veciz ve ârifâne bir edâ ile anlatanlardan Niyâzi Mısrî Hazretleri olmuştur. Beyit aşağıdadır.

«Tıflı câni beyzâi tenden tevellüd eylemez
Nefsini akt eyleyüp bir merde mahrem olmasa.»

Halkı bu istikamette tarikatül Kaadiriye halifesi olarak irşâd et. Kitap ve sünnete itimat ve uygunluğun devam ettikçe icâzetim senin üzerindedir. Bütün kullara kalbimin veledi olan sana Kaadiriye tarikatı üzerine irşâd görevi verdim.

Bunu unutma, başta Resulullahı (S.A.) ve âli ashabı olmak üzere cemi müslümanlara duayı unutma..

Benim nakibül eşref halifem!..

(Ey benim en iyi huylu halifem... Bu öğütlerimi unutma).

İcâzetnâme sona erdi.

KAADIRI TARİKATININ COĞRAFÎ DURUM İTİBARİYLE YAYILIŞI

İlk Kaadiri hânikah (Kaadirihâne) ve tekkesi, tarihcilerin tespitlerine göre Irakdakiler hariç Fas'ül Mağribde (Batı Fas'da) kurulmuştur. Buralarda ilk

kurucunun yine bu tarihçilerin beyanlarına göre Gavsül Âzamın küçük oğlu Seyyid İbrâhim Hazretleri olduğu merkezindedir. Bu zât hicrî 592 senesinde vefat etmiştir. Sincar çevresinde yayılışı ise Şeyh Abdülaziz'in himmeti iledir. Esasen araştırma yapılırsa görülür ki Seyyid İbrâhim Hazretlerinin Sincar çevresinde hiç bir faaliyet göstermediği devrelerde dahi buralarda Kaadirihâneler kurmak Şeyh Abdülazîz'e nâsib olmuştur. Gerek Şeyh İbrâhim Hazretleri ve gerekse Şeyh Abdülazîz'in Merakeş'e hem hicret vesilesi hem de Gavsül Âzam'dan feyz almaya gittiklerinde bu Kaadirihâneler taksime uğramıştır. Esasen Sincardaki kaadirihâneler Gırnata'nın küffar eline geçmesinden önce yapılmıştı. Hicrî 897 yılında Gırnata işgal edildiği zaman Kaadirihâneler de burada mevcûdiyetlerini idame ettirememişlerdir. Orta Asyada Kaadirihânelerin merkezinin kurulması ise hatırasını hürmetle andığımız Top Han sâyesindedir ki bu zât Hicrî 1041 yılında vefat etmiştir. Sâlih İbni Mehdi ise Mekke-i Mükerremede Kaadirihâneleri Hicrî 661 yılında kurmuştur.

KAADİRİ TARİKATININ MESNEDİ (Dayanağı) OLAN PİRÂN VE SİLSİLESİ

Ebû Sâidül Mübârek feyzi ve icâzeti Şeyhi olan Ebul Hasanül Herkâri'den aldığı gibi bu zât da Ebul Ferecül Tarsûsî'den almıştır. O da silsilenin evveliyatından olan Abdülvâhidül Kemimî ve bu minvâl üzere devam ederek Ebû Bekrül Şibli'ye dayanmış bu silsile Ebul Kasımül Cüneydî'den, Cüneydi Bağdadî'ye oradan Sırrıs Sakatî'ye ve zincirleme Mârûfül Kerhî'te ve Ebül Hasanül Ali Rızâ'ya, Mûsâ Kâzım'a, Câferüs Sâdık'a, Muhammedül Bâkır'a, Zeynel Âbidine ora-

dan Hazreti Hüseyin'e (R.A.) ve İmâmı Ali (Ali İbni Ebitâlib R.A.'a) ye kadar ulaşmaktadır. Böylece menbaına kadar ulaşan silsilei şerîf Mârûfül Kerhî'ye geldiği zaman bir husûsiyet göstermiştir. Şöyle ki: Mârûfül Kerhî'ye kadar geçen eslâf (önden gelenler) hepsi sıhriyyet (akrabalık) bahis mevzuu olmaksızın bu zevâtın şeyhidirler. Halbuki Mârûfül Kerhî'den yukarısı baba oğuldur. Meselâ Câferüs Sâdık hazretleri Muhammedül Bâkır hazretleri, Zeynel Âbidin hazretleri ve Şehîdi Kerbelâ Hazreti Hüseyin (R.A.) gibi. Halbuki Mârûfül Kerhî, Sırrüs Sakatî ayrıca neseb bahse konu olmaksızın kendi şeyhlerine de bağlıdırlar. Meselâ bu zât şeyhi Dâvûd Tâî, o ise şeyhi Habîbül Acemî'ye müntesiptir. O da Hasanı Basrî'den el almıştır. Burada ya onun şeyhi kimdir diye bir sual akla gelir.

Bu zât tâbiri caiz ise Hazreti Ali (K.V.) dir.

Mütercimin notu:

Bu inceliği yâni neseb silsilesi farkı ile mânevî rabıta farkını en güzel anlatan Mevlid sahibi Süleyman Çelebi olmuştur. Mevliddeki şu beyit yukarıda arzettiğimiz farkın da izahıdır.

«İşbu devrile müselsel muttasıl,
Tâ olunca Mustafaya müntekil.»

Böylece nuru Nübüvvetin Hz. Âdemden Resuli Kibriyaya kadar intikal ettiğen şüphe bırakmamaktadır. Burada bir sual hatıra gelebilir: O nur sonradan ne oldu, kayıp mı oldu? Aslâ.. Dört halifeye ayrı ayrı intikal ederek Hz. Aliye kadar geldi. Bu bir bakıma maddî ve mânevî hilâfetin yalnız mânevî yönden gizlı olarak devamına işarettir. Bu nuru nübüvvet, bu emanet mânevi hilâfet olarak insanı kâmilden insanı kâmile intikal etti.

BAZI RİCALÜ SENEDÜT TARİKİYYE

KAADİRİYE TARİKATININ MESNET VE RÜKÜNLERİ SAYILAN RİCALİ ÂLİ KADİR

EBUL KASIMÜL CÜNEYDÜ BİN CÜNEYDİ ZÜCCÂC:

Fukahâdandır. Hicrî 297 senesinde Bağdatta vefât etmiş olup kabri şerifleri zâhir, mâmur ve mâlûmdur.

EBU NASRÜ BEŞŞİR İBNÜL HARİSÜL HÂFİ:

Aslen Mervli olup Bağdatta ikamet buyurmuştur. İlim bahrinde şânı yüce bir zâttı. Muharremin onunda Hicrî 227 ci senesinde vefât eylemiş olup Hizeran makberesinde medfûndur. Kabri şerifleri enzârı âleme manzurdur.

EBU BEKİRÜŞ ŞİBLİ:

Asıl isimleri Delf ibni Cemdir. Menşe ve mevlidi Bağdat olup Zilhicce ayında vefat etmiştir. Muazzam bir kabri şerifleri vardır.Nesli necibleri (oğulları) EŞŞEYH CÂFER, babası yanında medfûndur. Vâlidleri olan ŞİBLİ şer'en ihticâca sâlih asârı ile temayüz eylemiştir.

EŞŞEYH İBRÂHİM İBNİ DERVİŞÜL ÂZAMİ:

Aynı mahallerde bulunan kabri şerifleri pür nûr olup Cuma geceleri ve Kadir geceleri kendiliğinden merkadlerinde kandil yandığı Halebîzade Mustafa Efendi ve Mehmet Saad ve Fahreddin Mehmet Efendinin şahadetleriyle de teyid olunmuştur.

HABİBÜL ACEMİ:

Evvelce bu âlemi teşrif buyurmuş meşâyihin yegânelerindendir. — Mütekaddimini meşâyihindendir. — Merkadleri Bağdatta Camiül Kameriyyeye yakındır.

ELHASANÜL BASRİ:

Hasan Basri EbûSâd tâbiinin büyüklerinden olup Allaha kulluk edenlerin meşhurlarındandır. Hazreti Osman bin Affan ve Hazreti Abdullah İbni Abbas ve diğer ashabı kiramla ünsiyet etmiştir. Kendisi Peygamberimizden bir çok hadîsleri nakleden zâttır. Pederleri sahabeden Zeyd ibni Sâbitül Ensârinin kölesi, anneleri ise Peygamberimizin mübârek zevceleri Ümmü Selemenin câriyesi idi.

Şer'î hükümlerin tefsîrinde derin bilgisi vardı. Tarikat ehillerinin en sonu bu zâta dayanır.

Mutezileden Vâsıl ibni Atâ onun talebesi olduğu hâlde hocası ile çelişkiye düşmüş aslâ uyuşamamıştır.

21 Hicrî tarihinde doğup 110 Hicrî tarihinde 89 yaşında olduğu halde âhirete göç etmiştir. Cenâzesinde o kadar kalabalık olmuştur ki bütün cemâat orada toplandığından ikindi namazı kılmaya vakit bulunamamıştır.

EŞŞEYH EBUBEKRÜ ABDÜLAZİZ:

Fıkıh ilmini pederlerinden tederrüs eylemiştir. Hıyal'e gitmiştir (Musulda bir kariyye). Orada tavattun etmişlerdir. Bir ara Kudüsü de ziyaret etmiştir. Doğumları Hicrî 532 yılında vefatları Rebiülevvel ayında ve Hicrî 604 yılındadır. Kariyyetül Hiyal de medfûndur. Bugünkü Nukabai Bağdat onun ziynetidir.

ŞEYH İBRÂHİM:

Fıkıh ilmini pederlerinden Sâid ibnül İbâttan tederrüs eylemiştir. Vâsıt'a gitmişler, Hicrî 592 Milâdî 1196 yılında vefât etmişlerdir.

EŞŞEYH MEHMET:

Fâzıl ve fakih bir zâttır. Pederlerinden fıkıh tederrüs etmiştir (fıkıh dersi almıştır). Zamanının ferididir. Hicrî 600 senesinde Makberetül Halbede tedfin olunmuştur.

EŞŞEYH ABDÜLCEBBÂR:

Kalaidül Cevâhir sahibinin yazdıklarına göre Şeyh Abdülcebbâr da fukahadandır. Pederlerinden ahzı feyz eylediği gibi Ebil Mansûr vel Kazaz ve diğer bâzı âriflerden de tederrüs etmiştir. 575 Hicrî senesinde vefât eylemiş olup Ribat'ta Elhable'de pederinin makberesine defnolunmuştur.

(Yukarıda bir vesile şanının yüceliğine işaret ettiğimiz Eşşeyh Abdülcebbâr hazretlerinin bir kerametleri de tarafımdan türbei saadetlerini ziyaretimde reyü'l-âyn meşhûdum olmuştur. Şöyle ki: Bugün insan neslinin bilmediği ejderha denilebilecek büyük cesamette bir yılan deri ve iskeleti ile Medresetü'l-Geylânînin doğu giriş kapısının sağ tarafında bulunan Abdülcebbâr Hazretlerinin türbei saadetinin giriş kapısının karşısında asırlar geçtiği halde aynı haşmetle durmaktadır. Hüdâyı Lemyezelin irade buyurdukları takdirde ne büyük ve korkunç mahlûkat yarattığının canlı delillerinden biri olan bu olay, bu büyük velînin emsalsiz kerametinin de bir nişanıdır. Bu feyz-i akdesi ceddi Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinden aldığı ise cümle ehl-i irfânın malûmudur. — Nâşir.)

EŞŞEYH ABDURRAHMAN:

Hicrî 587, Milâdî 1191 senesinde vefât etmiştir.

EŞŞEYH ABDÜLVEHHAB:

Ulemai benâmdan Ebil Galibi İbnil Bad'tan menkul olduğuna göre bütün ulûmu vâlidlerinden (pederlerinden) ulûmu zâhire tederrüs etmiştir. Ders mahalli (feyizyâb olduğu yer) muazzam pederlerinin medreseleridir. Vefatları 25 şevvâl 593 ve Milâdî 1197 tarihlerine rastlar.

EŞŞEYH ABDULLAH:

Pederlerinden feyiz almıştır. Doğumları Hicrî 508, vefâtları ise 18 Sefer 589 Hicrî tarihindedir (Milâdî 1193). Fetvâ ilminin talimi ile iştigal buyurmuşlardır.

EŞŞEYH İSA:

Vâlidi muhteremlerinden (sayın babalarından) hadîs ilmini öğrendiği gibi hep onun rahlei tedrisinde (öğreten kürsüsünde) mevizelerle (vaazlarla) yetişmiştir. Hicrî 573 yılında, Milâdî 1178 senesinde Mısırda vefât edip oraya defnolunmuştur.

EŞŞEYH ABDÜRREZZAK:

Cevherden Gerdanlıklar adı ile türkçemize çevrilen Kalaidül Cevâhir adlı ünlü eserden öğrendiğimize göre fetvâ, hadîs, fıkıh gibi ulûmu pederlerinden öğrenmiştir. Bu husus İbni Neccâr'ın tarihinde de teyid olunmuştur. Bağdadı Sâdiste Hicrî 603, Milâdî 1207 senesinde Şevval ayında dârı bekaya rıhlet etmiş olup Bâbıhureb'de medfûndurlar.

EŞŞEYHÜL YAHYA:

Kalaidül Cevâhir bu zâtı âli kaadir hakkında da

şöyle buyurmaktadır. Bütün bildikleri bilgileri asıl menbaı pederi âlişanlarıdır. Nâs onun derin bilgisinden (mütebahhirliğinden) çok faydalanmıştır.

Mütercimin notu: Hayrün nâs men yenfaaün nâs hadîsi şerifinin sırrı bu zâtta tecelli etmişti dersek abartmamış oluruz. Hadîsi şerifin türkçe meâli «Nâsın hayırlısı nâsa hizmet edendir» demektir.

Hicrî 600, Milâdî 1204 yılında vefât etmiş olup kardeşinin yanına defnolunmuşlardır.

(Yâni kardeşleri Abdülvehhab'ın Ribat'ta ve pederlerinin Halbe tesmiye olunan Harretül Geylânîyesinde zâhirî vücutları medfundur).

EŞŞEYH MÛSÂ:

Kalaidül Cevâhir'in beyanına göre pederlerinden bir çok ulûm ve bilhassa ulûmu nakliyye öğrenmişlerdir. Dımışkta hassaten hadîs konusunda verdiği vaazlar ile şöhret bulmuştur. Şam şehrinde Akabe mahallesinde vefât edip tarihi vefâtları ise Hicrî 618, Milâdî 1221 tarihlerine müsadiftir. Yüce şahsiyetlerindeki Zühd ü takvâ hassası evlâdına, oradan da evlâdının evlâdına intikal etmiştir.

EŞŞEYH SÜLEYMAN:

İbnişşeyh Abdülvehhab bir çok malûmata mesnet olduğu gibi Kalaidül Cevâhirden de öğrendiğimize göre sâlih bir recüldur. Doğumu Hicrî 553, vefâtı Hicrî 611 yılı cemâziyülâhiridir.

EŞŞEYH DÂVÛD:

İbnişşeyh Süleyman zühd ü takvâsı ile meşhurdur. Kur'ânı Kerîm hakkında bin adet tefsiri vardır. «Ve Lehu Kitabi Fi Fıkhil İmâmı Ahmed İbni Hanbel»

de ünlü asârındandır. Hicrî 647 nin Rebiülevvelinde beka âlemine göç etmişlerdir. Elhable'de medfûndur.

EŞŞEYH ABDÜSSELÂM İBNİ
ŞEYH ABDÜLVEHHAB:

İbni Sâî'nin beyanlarına göre devrinin velâyet ve ilmi zâhirdeki imad (direklerinden) biri olan bir zâtı âli kadirdir. Fıkhı pederlerinden öğrenmiştir. Hicrî 618 de vefât eylemiştir.

EŞŞEYH NASRÜBNİ ABDÜRREZZAK:

Ukubat kısmında kadıyül kuzat olacak ilmî seviyede idi. Bu bahislerde himmet ve gayreti pek yücedir. 633 yılında vefât etmiştir.

EŞŞEYH MEHMET İBNİ EŞŞEYHÜN NÂSIR:

Kalaidül Cevâhir (Cevherden Gerdanlıklar) da zikredildiğine göre ve İbni Recebin tabakatında yazıldığına nazaran velî zâhid bir zât olup. Bağdat kadılığında da bulunmuştur. Bir ara mazulînden olmuştur. 18 şevvâl Hicrî 656 da vefât etmiştir.

EŞŞEYH ZAHREDDİNİ AHMET İBNİ
EŞŞEYH ABDÜLKAADİR:

Havadisül Câmiada yazıldığına göre ve ayrıca Cevherden Gerdanlıklarda teyid olunduğuna nazaran devrinin fâdıl imâmlarındandı. Rebiülâhir ayının 27 sinde 681 yılında vefât etmiştir.

EŞŞEYH MEHMEDİ SERMEŞİK
İBNİ ŞEYH ABDÜLAZÎZ:

Kalaidül Cevâhirde beyan edildiğine nazaran Ahmed ibnül Hanbelin fıkhından tefakkuh eylemiş olup, buna ek olarak hadîs ilmi ile de uğraşmıştır. 651 Hicrî

yılında Cuma günü doğmuştur. Hıyal kariyesinde 739 da vefât ve defnolunmuştur.

EŞŞEYH OSMAN BİN ABDÜLAZÎZ:

İyi ahlâkın timsali olup, tahallaku bi ahlâkillah sırrı kendinde tecelli ve bu yüce düstura imtisâl eylemiştir. Cevherden Gerdanlıklar diye türkçeye çevrilen Kalaidül Cevâhirde mezkûr ve menkûl olduğuna göre 623 yılında vefât eylemiş olup Kariyetül Hiyal'de medfûndur.

EŞŞEYH ABDÜRREZZAK MİN
ZÜRRİYETÜŞ-ŞEYH ABDÜLAZÎZ:

Kalaidül Cevâhirde mezkûrdur ki hâfızı Kur'ândır.

EŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ Fİ
ZÜRRİYETÜŞ-ŞEYH ABDÜLAZÎZ:

Kalaidül Cevâhirde musarrah olduğuna göre nakibül eşrâftandır. Hicrî 794 de Mısırda vefât eylemiştir.

EŞŞEYH ALÂEDDİN İBNİ MEHMET İBNİ
EŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ CİYLÎ:

Ravzai Zâhirde beyan edildiğine göre zamanının Kaadirî eâzımındandı. Taûn illetinden vefât etmiştir. Vefât tarihleri Hicrî 853 tür. Bâbül Karafe'de vefât ve oraya defnolunmuştur.

EŞŞEYH ŞEMSEDDİN İBNİ MEHMEDÜL
HÜTTAK İBNİ EŞŞEYH ABDÜLAZÎZ:

Hicrî 903 te Hıns Bostanını zürriyetine vakf buyurmuştur. 913 de vefât edip Hazretül Geylânîyede defnolunmuştur.

EŞŞEYH MEHMED ŞERAFEDDİN:

Mütteki, fâzıl bir zâttı. Hicrî 950 yılında irtihâli dârı beka buyurmuşlardır.

ŞEYH ABDÜLAZÎZ'İN ZÜRRİYETİNDEN GELEN NAKİBLER

ŞEYH MEHMED ŞEREFEDDİN
MAHDUMLARI ŞEYH ZEYNEDDİN:

Nakiblerin ilkidir. Hicrî 978 senesi recep ayında bütün emlâkini Kaadirî tesislerine vakfetmiş bilhassa ceddi muhteşemi Haz. Geylânîyenin medresesinin onarılması daimî masraflarının görülmesi için hiç bir fedakârlıktan çekinmemiştir. Hicrî 981 yılında vefât eylemiştir. Hâlen kabri mübârekleri Hazreti Geylâniyededir.

ŞEYH ZEYNEDDİN OĞLU EŞŞEYH VELİYEDDİN:

Alim ve fâzıl bir zâttır. Hicrî 1027 yılında Bağdatta vefât etti. Hz. Geylâniyeye defnolundu.

ŞEYH VELİYEDDİN MAHDUMU
EŞŞEYH NÛREDDİN:

Zâhid bir zâttı. Ceddi Gavsül Âzamın câmiinde imâmet yapardı. Hicrî 1075.

ŞEYH NÛREDDİN OĞLU HÜSÂMEDDİN:

İsmetin canlı timsâli idi. Hayatını ibâdetle geçirdi. Hicrî 1163 yılında vefât eyledi.

ŞEYH HÜSÂMEDDİN OĞLU MEHMED DERVIŞ:

Siyretin (iyi ahlâkın) timsâli denmeye lâyıktı. Hicrî 1175 de vefât eyledi.

EŞŞEYH ZEYNEDDİNİ SÂGİR:

Muhaddis ve fâkih bir zât idi. Hicrî 1192 yılında vefât etti.

EŞŞEYH ZEYNEDDİN OĞLU MUSTAFA:

Dünyaya hayır için gelmiş bir zât denilebilir. Hicrî 1201 yılında vefât etmiştir.

SEYYİD SÜLEYMÂN OĞLU MUSTAFA:

Hem nakibül eşrâf, hem de evkafı Kaadirîye mütevellisidir. Hicrî 1234 de vefât etmiştir.

SEYYİD OSMAN OĞLU ESSEYYİD MURAD:

Aynı durumda ve vasıftadır. Vefâtı Hicrî 1268 dir.

SELMÂNI ÂLİYYÜN NAKİB OĞLU SEYYİD ALİ:

Nakib ve evkafı Kaadirîye mütevellisidir. Hicrî 1289 da vefât etmiştir. Tarihçilerin tesbitine göre sultandan Kaadirî vakıflarının dokunulmazlığı hakkında bir ferman da elde etmiştir. Hicrî 1261 yılında.

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİB OĞLU
SEYYİD SELMÂN:

Kaadirî vakıflarının mütevellisi ve nakibül eşrâftandır. Hicrî 1315 yılının zilhicce ayında vefât etmişlerdir.

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİB OĞLU
SEYYİD ABDURRAHMAN MAHLAZİ:

Nakibül eşrâf ve evkafı Kaadirîye mütevellisidir. Irak devletinde Reisül Vüzerâlık (Başvekillik) yapmıştır. Hicrî 1345 yılının zilhiccesinde vefât etmiştir.

Kaadirî vakıflart mütevellisi ve nakibül eşrâftır.
ABDURRAHMAN NAKİB OĞLU

MAHMUD HÜSAMEDDİN:
Hicrî 936 Hicrî yılında vefât etmiştir.

ESSEYYİD ABDURRAHMAN OĞLU
AHMED ÂSIM:

Aynı vasıflara hâiz olmakla beraber zühd ü takvâda hayatının şiârı olmuştur. Hicrî 1371 tarihinde vefât etmiştir.

MUSTAFA SEYYİDİN OĞLU
SEYFEDDİNİ GEYLÂNÎ:

Nakibül eşrâf ve evkaf mütevellisidir.

EN NAKBÂU MİN ZÜRRİYYETÜŞ-ŞEYHÜ ABDÜRREZZAK

ŞEYH ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN OĞULLARI ABDÜRREZZAK HAZRETLERİNİN EVLÂDLARININ AHLÂK YÜCELİKLERİ HAKKINDA

Mütercimin notu:

Bu eserin içinde Kaadirî tarikatına mensup olup en çok menkıbelerine kıymet verilmesi lâzım geleni şüphesiz Hazreti Pîrin oğullarıdır. Sırasiyle bu zâtlar şunlardır:

İsâ, Abdullah, İbrâhim, Abdülvahhab, Yahyâ, Muhammed, Abdürrezzak, Mûsâ, Abdülazîz, Abdülcebbâr, Abdurrahman hazretleridir. Bilhassa Abdülvahhab'ın babasının makamına geçtiği bazı şark ve garb eserlerinde ısrarla söylenir.

1. SEYYİD ABDURRAHMAN FEYZULLAH:

Çok mârûf eşrâfın ulularından ve seçkinlerindendir. Gavsı Âzamın soyundan olan bu şahsı âli kaadirin vefâtı Hicrî 1212 dir.

2. ESSEYYİD ALİYYÜL KEBİR:

Seyyide Âtike Hâtunun babasıdır. Vefâtı Hicrî 1281 dir.

3. ESSEYYİD ABDÜLAZÎZ BİN ESSEYİD ABDÜL KATUYNI:

Gavsül Âzamın soyundan olan bu velî tâundan Hicrî 1246 yılında Hüdânın rahmetine kavuşmuştur.

4. ESSEYYİD MAHMUD İBNİ SEYYİD ZEKERİYYÂ:

Kaadirî vakfının mütevellilerindendir. Hicrî 1258 de vefât etmiştir.

E L B Â Z Ü L - E Ş H E B

Mütercimin notu:

Elbâzül-eşheb hakkında daha doğrusu bâz kelimesi ve bu kelimenin Gavsül Âzama elkab olması sebebinde birçok menakıb vardır. Bu menkıbelere girmeden evvel bâz kelimesi üzerinde duralım. Elbâz aslında fârisî asıllı bir kelimeden gelmektedir. Doğan kuşu mânasına ve bir de keklikleri avlamak için avcıların kafeste götürdüğü kekliğe derler. Yâni bu kuş vazifeli bir kuştur. Burada ince bir tasavvufî nükte vardır. Mürşidi kâmil ledün ilmi âşıklarını Hakka dâvet için bu avlayan kuş gibidir. Yâni vazifelidir. Bu yüzden bâz kelimesini bu mânaya yoranlar da vardır. Bizim tercümesini yaptı-

ğımız kitapta ise bâz doğan mânasında kullanılmıştır. Elbâzül - eşheb, Allahın Doğanı - Allahın kuşu demektir. Buraya gelmişken bir menkıbeyi zikretmeden geçemiyeceğiz. Bir mürid, evliyaullahdan bir zâta daima mürid olacak bir arkadaşını getirirmiş bir gün şeyh hiddetlenerek kendisine şöyle demiş bunları bana ne getirip durursun elinde tuttuğu mıknatısla iğneleri celbederek ben istesem bunları mıknatısın demir parçalarını çektiği gibi çeker getiririm demiş. Bâzı yazarlar mürşidi kâmil, Debbâsın Bâzül - eşheb lâkabını Abdülkaadir Geylânî Hazretlerine verdiğini söylerler. Bâzıları şöyle bir kıssa da naklederler Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin vâlideleri yolda giderken bir haydut çetesinin kuşatmasıyla karşılaşır o sırada bir doğan peyda olur haydutları kaçırır vâlideyi mükerremelerinin başından başörtüsünü alır kaçar yıllar sonra bir gün Debbâsın huzurunda Gavsül Âzam otururken odaya bir şahin girer başörtüyü Debbâsın önüne bırakır. Debbâs da işte vâlidenin başörtüsü diye verir. Bu menkıbenin doğanla daha doğrusu Elbâzül - eşheble alâkası âşikârdır.

Tercümesini yaptığımız Elbâzül-eşhebdeki izah tarzına gelince: Allahın doğanı lâkabının Gavsül Âzama verilişinin izahını Eldemiî, eserinde şöyle zikreder: «Elbâzül-eşhebin hakikî mânasını hicrî 1270 yılında Bağdatta vefât eden ve o tarihlerde Bağdat müftüsü olan Allâme Ebüssenâü Şehâbeddin Essyyid Mahmûl Efendi, «Fi kitâbü tîrâzül mezheb» namlı eserinin Elbâzül - eşheb kasîdesinde anlattığı gibi anlamak lâzımdır. Bâzül-eşheb vasfı Gavsül Âzama çok uygundur. Mütemekkin yâni müterevvin olmayan (mânevî hâlinde değişiklik göstermeyip istikrar bulan) öyle bir sofîdir ki: zâhiri halkla, bâtını ve esrârı Hakla birdir.

Mütercimin notu:

Çâkeden varlık kıbâsın aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.

Kaydu unsurda kalanlar âlemi esfeldedir
Kim halâs olduysa andan âsümân pervâz olur.

Ve yine:

Kande bulsun hakkı inkâr eyleyen bu Mısrîyi
Zâhir olmuşken yüzünden nûru zâtı kibriyâ.

Rumûzu enbiyâyı vakıfı esrâr olandan sor
Enel Hak sırrını candan geçüp berdâr olanlar sor

Yürü var ehli tecridi alâyık ehline sorma
Ânı cânı cihânı terkedip deyyâr olandan sor.

Anadan doğma gözsüzler kehâhî görmez eşyâyı
Niyâzi vechi dildârı ulûl ebsâr olandan sor.

Niyâzi Mısrî

Böyle bir sofînin hâlinde temekkün olup televvünden âzâde bulunduğu gibi görüşü haşmetli ve yüksek, himmeti de yücedir. Elbâzül - eşheb lâkabının Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretlerine verilmesini haklı çıkaran bir menkıbe daha vardır. Dördüncü Murad yâni Osmanlıların kudretli hükümdârı Bağdadı zapta geldiği zaman kaleye hücum emri vermek için herkes tereddüttedir. Bir ara keşif ehli bir zâta beynel nevmi vel yakaza (uyku ile uyanıklık arasında) bir hâl ârız olur. O sıra mânasında hücum edilecek tarafta doğan şeklinde Abdülkaadir Geylânî hazretlerini görür yeri de göstererek hücum emri verir. Ve bu rüyâyı

Dördüncü Murada anlatırlar dedikleri gibi aynı yerden hücum edilir ve kale zaptedilir.

Mütercimin notu:

Elbâzül-eşheb tasavvufî mânadı izahı Ebüssenâi Şehâbeddin Esseyyid Mahmûd Efendinin izâhı gibidir. Buna delil olmak üzere Ebussenâi Şehabeddin Esseyyid Mahmûd Efendinin Elbâzül-eşheb kasîdesinin bir beytini aşağıya dercediyorum:

Meâli âlisi: «Ben öyle bir gönüllere ferahlık veren bülbülüm ki, daima yücelerde doğan gibi pervâz ederim.»

T E S Â N İ F İ H İ

GAVSÜL ÂZAM ŞEYH ABDÜLKAADİR GEYLÂNİ HAZRETLERİNİN TAB EDİLMİŞ VEYA EL YAZMASI ESERLERİ YÂNİ MÜSANNİFÂTI

Gavsül Âzama Elbâzül-eşheb isminin verilmesindeki hikmeti açıklayan kitabın başlangıç kısmını okuyonlara bilvesile şunu hatırlatırız: Elbâzül-eşheb yâni Allahın Beyaz Doğanı ismi sadece kıssalara dayanılarak kendisine izâfe edilmiş değildir. Bunun âmilleri başlangıçta enine boyuna incelenmiş nâçizâne kanımıza göre izah edilmiştir. Hemen burada da tahattura vesile olması için konuya bir nebze ilişelim. Gavsül Âzam denilen Allahın lâhûti doğanı Sezâi Gülşenî (K. S.) ünün varlık kıbâsını yırttığını beyan buyurduğu semâvî mürg (kuş) tür.

Çâk eden varlık kıbâsın aşk ile serbâz olur,
Dehr içinde böyle kâmil er aransa az olur.

Diye tavsif buyurulan Kutbül Aktab Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî hazretleridir. Kanımızca Kutbül irşâdlık, Gavsiyet ve Kutbiyyet her üçü birden tek insanı kâmil olan Gavsül Âzamda toplanmıştır. Bâzen ayrı ayrı üç veliye ihsan buyurulan bu makamların her devirde tek bir zâtta toplandığı görülür ki devrinde bu üç ilâhî pâyenin birden Gavsül Âzama verildiği şüphesizdir.

Hakikatta eser olarak Elbâzül-eşheb kronolojik nitelik arzeden, tarihî vâsıf ve kıymeti haiz bir eserdir. Ancak hemen ilâve edelim ki şimdiye kadar Gavsül Âzam hakkında yazılan hiç bir eser bu kadar canlı teferruatı sinesine almamıştır. Bu husus aşağıdaki satırlarda tafsilâtı ile mündemiçtir. Meselâ derin müdekkik İbrâhim Derûbî Hazretleri Gavsül Âzamın evvelâ musannifâtını, sonra sair müelliflerin kendisi hakkında yazılanları, sonra eserlerinden başka dillere yapılmış çevirileri almıştır ki, bundaki isabet âşikârdır. Yazılmış hiç bir te'lif bugüne kadar bu seçkin nitelikleri kendinde toplayamamıştır.

Mütercimin notu:

Elbâzül-eşhebte bu eserler üç kısımda tetkik ve mütaleâ edilmiştir. Birisi Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî hazretlerinin müsannifâtıdır. Diğer Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında yazılmış eserlerdir. Üçüncüsü de gerek şeyhin terâcümü ahvâline ve gerekse muhtelif lisanlara tercüme edilmiş âsâra (eserlere) taallûk etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki İbrâhim Derûbî ilmî bir etüd ve taharri yapmak için böyle bir usûlü lüzumlu görmüştür. Filhakika Türkiyede mevcut bugüne kadar yazılmış hiç bir eserde Gavsül Âzam hakkında hattâ Kaadirî tarikatına mesned eslâf hakkında bu kadar inceden inceye malûmat veren

kitaba rastlanmamıştır. Meselâ Gavsül Âzam hakkında mütekaddimûnun, müteahhirûnun isimleri ayrı ayrı zikredilmek sûretiyle Gavsül Âzam için söyledikleri nakledilmiş, bununla da yetinilmeyerek Kaadirî tarikatına mesned ulu zevâtın terâcümü ahvâlleri kısaca özetlenerek doğum ve irtihâl (ölüm) tarihlerine kadar işlenmiştir. Müellif İbrâhim Derûbî'nin türkçeye çevirdiğimiz bu ünlü eserinde edebî kültür o kadar rol almıştır ki sâdece arapça bilmek dahi müellifin neden dolayı Gavs'ın tasnifâtı ile diğer müelliflerin Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretleri hakkında yazdıklarını hele bundan da başka terâcümü ahvalle diğer lisanlara tercüme edilen kısmı ayrı paragraflarda toplamış olması keyfiyeti esere derin bir vukuf ile bakmayanlar için izah edilemez gibi görünmektedir. Tasnifâtında Gavsın matbû ve el yazması eserlerine yer verilmiştir. Diğer yazarların müellif hakkında müellifin muhtelif eserleri hakkındaki fikirleri yer almaktadır. Terâcüm kısmında hem Gavs'ın hayat hikâyesi, menâkıbı yer almakta, hem de Gavsül Âzamın arapça âsârı muhtelif dillere çeviriliş sebepleri ile birlikte anlatılmaktadır. Şimdi birinci paragraf olan «Tenânifühü» bahsine geçiyorum.

GUNYETÜT TÂLİBİN

1288 Hicrî tarihinde tasnif edilmiş (yâni bize göre yayınlanma kastedilmiştir). Mısrı Bulak da yayınlanmıştır.

(Bulak: Kahirenin iki kilometre kuzey batısında ve bu şehrin iskelesi mesâbesinde bir kasabadır.)

EL FETHÜR RABBÂNÎ:

Bu ârifâne eserde yine Mısrı Bulak da 1281 Hicrî senesinde yayınlanmıştır.

FETHÜL GAYB:

Bu da esrâra ait bir çok hikmetleri ihtiva edip tab'ı Mısır'da yapılmıştır.

HİZBÜ BEŞATRÜL HAYRAT:

Bu eser ise Mısır'da tab edilmiş, tab'i ve neşir yeri İskenderiye'dir.

ELMEVHİBÜR RAHMANİYYETÜL FÜTÜHATÜR RABBÂNİYYE:

Bu da İskenderiye'de tab ve neşrolunmuştur.

SIRRÜL ESRÂR VE CİLÂYÜL HÂTIR:

Bu eserler hakkında El Haccul Halifenin «Keşfüzzünun» daki malûmat ve müteâsına zarûreti hasıl olmuştur. Zâten münekillerin ve tarihçelerin Gavsül Âzamın eserleri hakkındaki malûmatı «Keşfüzzünun» da toplanmıştır. Her iki eser el yazması olup hâlen Mektebetül Kaadirye'dedir. (Bağdatta). Tab'ı ve neşirleri de aynı yerde yapılmıştır.

REDDÜL RAFİZİYE:

Ele geçen bu nüsha el yazmasıdır. Aynı yerde tab ve neşrolunmuştur.

TEFSÎRÜL KUR'ÂN-I KERÎM

Cüzleri el yazmasıdır. Mektebetü Şeyh Reşid kirâmühü fartı emlesi de basılmıştır.

Mütercimin notu:

Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin bu Kur'ân-ı Kerîm tefsîrinin diğer zâhir ulemâsının tefsîrinden çok farklı olduğuna şüphe yoktur. Buraya gelmişken mısraı okumadan geçemiyeceğim.

«Biz kitâbullahı nâtıktan okuduk ebcedi.»

Lâedri

Ve yine:

«Şunlar ki görüp yüzünü bu dârâ gelirler,
Ol ahde vefâ eyleyip ikrara gelirler.

Anlar ki ezel gözleri saçında kalıpdur
Bunda seni hiç bilmeyip inkâra gelirler.

Zülfün teline anda kimin gönlü dolaştı
Mansûr gibi meydâna gelip dârâ gelirler.

Niyâzi Mısrî

ELKUTÜBÜL MÜELLİF FÎ SEYYÜDÜŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.)

GAVSÜL ÂZAM SEYYİD ŞEYH ABDÜLKAADİR GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN ESERLERİ HAKKINDA YAZILANLAR

Mütercimin notu:

Daha önce yazdığımız bahis Gavsül Âzamın tasnifâtı yâni matbû ve el yazması eserleri hakkında idi. Burada kütübü müelliften gâye ise Gavsül Âzamın her bir eseri hakkında diğer müelliflerin yazdığı âsâra (eserlere) aittir.

BEHÇETÜL ESRÂR:

Lilşantufinin «Behçetül Esrâr» denemesidir. Müellif burada Behçetül Esrâr'ı tahli edip anlatmaktadır. 1704 Milâdî yılında Mısır'da tab olunmuştur.

LİLTÂDÛFİNİN, KALÂİDÜL CEVÂHİR:

Bunda da Gavsül Âzamın hikmet incileri, göremeyen gözlere bütün haşmetiyle gösterilmektedir. Mısırda Dârül Ketebetül Arabîye de basılmıvtır. Tab'ının târihi Hicrî 1331 dir.

ESSEYFÜ RABBÂNÎ:

Li İbni Guruz'un eseridir. Hicrî 1313 tarihinde basılmıştır.

TEFRİHÜL HÂTIR:

Şeyh Abdurrahman İbni Yusuf'un eseridir. Hemen hemen Gavsül Âzamın menâkıbı hakkında en güzel yazılmış eserlerden biridir. Bu menâkıb pek sıhhatli bir şekilde anlatılmaktadır. Müellif Milâdî 1306 yılında vefât etmiştir. Esasen Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri hakkında en doğru bilgiyi âriflere bizzat kendilerine Divânı Gavsül Âzamda, Esmâül Hüsnâ şiiri bedîasında anlatmıştır. Esasen müellif de evliyâullahtan bir zâttır.

KİTÂBİ FÎ MENÂKIBİŞ ŞEYHİ
ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.):

Kutbeddini Mûsâ Bin Muhammedül Hanbelinin eseridir.

DÜRRERÜL CEVÂHİR:

Ebûzzeç İbnil Cevzînin bu eseri Gavsül Âzam'ın menâkıbına ait bir eserdir. Eserin husûsiyeti: Bu me-

nâkıb tek menbâdan derlenmeyip muhtelif menbâlardan toplanmış tâbiri câiz ise cem olunmuştur.

RİYÂZÜL BESÂTİNİ FİŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ LİŞŞEYH MUHİDDÎNİ GEYLÂNÎ:

Matbûdur, Tunus'ta basılmıştır, hâşiyelidir daha doğrusu Behçetül Esrâr hâmişlidir.

RAVZATÜL ZÂHİR, SEYH AHMED İBNİ MUHAMMEDÜL KASTALÂNÎ:

Bu zâtı âli kadir seyri sülûk erlerinden bir velîdir. Vefât tarihi Hicrî 923 dür.

MENÂBÜŞ ŞEYH ABDÜLKAADİR LİŞŞEYH ABDURRAHMÂN TALEBÂNÎ:

Vefâtları Hicrî 1275 dir.

NÜZHETÜL HÂTIRI FÎ TERCÜMETÜŞŞEYH ABDÜLKAADİR:

Lişşeyh Aliyyül Kari'nin eseridir.

GAVSÜL ÂZAM ESSEYYİD EŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.) NİN TERÂCÜMÜ HAKKINDA YAZILMIŞ ÂSÂR (ESERLER)

Mütercimin notu:

Bu kısım üçüncü bölümdür. Burada hem Gavsül Âzamın terâcümül ahvâli yâni hayat hikâyesi, hem de eserlerinin muhtelif dillere tercümeleri bahse konu olmaktadır.

EL MUNTAZAM:

Çok ünlü bir eserdir. Bir çok müelliflerin bir çok hususta mehâz ve mesnet olarak gösterdikleri eserdir.

Hicrî 1359 yılında Haydarâbatta basılmıştır. Eserin müellifi İbnil Cevzî'dir.

TARİH İBNİ NECCÂR:

Matbûuna rastlanmamıştır, ancak el yazması vardır.

TARİH İBNİ KESİR:

Mısır'da yayınlanmıştır.

TABAKATÜL HANÂYİL:

Dımışk'ta Hicrî 1350 de yayınlanmıştır.

EN NÜCÜNE ZÂHİRE:

Ünlü eserlerden biridir. Dînî ve felsefî mevzûlarda araştırma yapacaklar için hüccet teşkil eden bir eserdir. Dımışk'ta basılmıştır.

MİR'ATÜZ ZAMÂN:

İbnil Cevzî'nin meşhur eseridir. Haydarâbat'ta yayınlanmıştır.

RİYÂZÜL BESÂTİNÎ:

Lişşeyh Muhammedi Eminül Geylânî'nin eseridir. Tunus'ta basılmıştır.

EL HÂFİZÜZ ZEHEBÎ:

El yazması bir eserdir.

TARİHİ MUHAMMED:

İbni Râfiüsselâm'ın eseridir. Bağdatta yayınlanmıştır.

TABAKATÜŞ ŞÜERÂ:

Mısır'da yayınlanmıştır. Basıldığı yer Matbaâtüş Şarkıyyedir. Hicrî 1299 tarihinde basılmıştır.

KAMUSÜL ÂLÂM:

Şemseddin Sâmi'nin eseridir. İstanbulda neşredilmiştir.

EL MÜNŞİİ BAĞDADÎ:

Üstadül Garâvî'nin eseridir. Bağdatta neşredilmiştir.

TARİHÜL GAZÂLÎ:

El yazmasıdır. Dâirei Maârifte basılmıştır.

CÂMİÜL ENVÂRÜL MURTAZİYYÜL NAZMİ:

Türkçeye tercüme edilmiştir. Yalnız matbu nüshası yoktur. Şeyh İsâ tarafından tercümesi yapılmıştır, el yazmasıdır.

SÂCİDÜL BAĞDADİL ÂLÛSİ:

Bağdat'ta yayınlanmıştır.

EL MÜNHİCÜR AHMEDÎ Fİ RİCÂRİL İMÂM:

Ahmedi Liluaybi'nin eseridir. Matbuu yoktur, el yazması mevcuttur.

BU KİTAPTA SERLEVHA (Başlık) OLARAK GEÇEN MAKBERENİN (Yâni Gavsül Âzamın Merkadinin) MEVKİİ İLE DURUMU

Gavsül Âzamın makberesi Bâbı Tılsıma (Tılsım Kapısına) bitişik olup geniş ve ferahtır. Burası (inşâ

olarak) Abbâsî halifelerinden Nâsuriddîn tarafından Hicrî 618 yılında yeniden yaptırılmıvtır. Burayı gezen İbni Ceyir, doğu tarafında dört kapısı olduğunu yazar. Bu kapılar aşağıda gösterilmiştir:

1. Şâd-ı Bâb: Bunun bir ismi de Sultan Kapısıdır. (Şâd: Lûgat mânası ırmak kenarına açılan kapı demektir. Bu ırmak ise Dicledir.)
2. Orta Kapı: Bunun bir ismi de Bâb-ı Zaferiyyedîr.
3. Bâb-ı Bâsaliyye.
   (Bâsal: Nergis gözü veya soğan demektir.)
4. Bâb-ı Tılsım.

Şimdi bu kapıların hepsi surlarla çepçevre çevrilmiştir. Sanki orada bir yarım dâire resmedilmiş gibidir. Bâb-ı tılsım Osmanlılar Irak'ı terkederken Hicrî 1335 yılında yanmış yıkılmıştır.

Bâb-ı Tılsım yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Bağdat suruna bitişiktir. Bu kapının bulunduğu yerden Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri halka emsalsiz vaazlarını yapardı. Orada ibâdet ederdi. Mâşûku ezelîsine kavuşurdu. Bu kapının arkasında bir medrese görünür. Bilâhare bu medresenin ismi Makamı Gavsiyyet oldu. Gönüller Sultânı Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri bu medresede âlemi irşâd ederdi. Zikirle meşgul olduğu zaman âlemleri coşturan bu emsalsiz velî burayı kendine makam yapmıştır. Bağdat tapu kayıtlarında evkaf sicilinde burası Şeyh Abdülkaadir evkafı diye kayıtlıdır. Yine aym vakıf kayıtlarında bir de kapıdan bahsedilir.

Mütercimin notu:

Söz buraya gelmişken bu ârifâne beyiti hâle uygun olarak yazmadan geçemiyeceğim.

Göz, kulak, dil kapıların
Bağla muhkem bir zaman

Olakim Haktan yana
Gönlünden ola fetih bâb.

Niyâzi Mısrî

Bu kapının ismi Bâbül Ezec'dir. Bu husustaki mâlumatı Mısır'da münteşir Ceridei Hürriyetin 13 ramazan Hicrî 1374 Milâdî 1955 tarihli ve 275 sayılı nüshasından almış bulunuyoruz.

Bâbül Ezec denilen kapı Bağdatın doğu kısmının mahallei kebîresine (en büyük mahallesine) açılır. Bu Dicle tarafındaki mahalledir. Haddi zâtında mahallei kebîr birçok mahalleleri içine alan büyük bir mahalledir. Bugün bu mahallelere Sadriye ve Bâsaliye mahalleleri de derler. Burada bir de büyük meydan vardır. Bu durumu tasvir eden eserler arasında İbni Neccâr «Fî Müntahâbel Fâs» isimli muhtasar eseriyle ilk adımı atmıştır. Bâbül Ezec'de yukarıda zikrettiğimiz Dicle'ye nâzır medrese yapıldıktan sonra bu medrese evkaf kayıtlarıyle Hanbelî fukahasına vakfolundu. Hicrî 570 tarihinde neşredilen havadisinde bu hususu İbnil Cevzî uzun uzun anlatır.

Tamamlayıcı mâlûmat ise sırasiyle İbnül Neccâr'ın tarihi, İbni Sâinin «Havadis» adlı eseri (Hicrî 605), keza İbnil Esîr'in Tarihinde uzun uzun sıralanır. Dünya çapında ünlü bir eser olan «El Muntazam»ında ise İbnül Cevzî bunları doğrular. İbnül Âbirî ise (ölümü Hicrî 549) Bâbül Ezec medresesindeki tedrisatı över. Kendisi de o medresenin talebesi olmuştur.

Yusûfu Dımışkî, İbnül Mübârek, Bağdat Kadısı olan Sâidül Mahremî de bu medresenin yetiştirdiği seçkin kişilerdendir. Bu itibarla Bâbül Ezec medresesi bihakkın (hakkiyle) ilim adamı yetiştirdi demekle isâbet

edilmiş olur. Herşeyden sarfınazar bu medrese Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerini de sinesinden çıkarmış daha doğrusu lutfu ilâhî ile Gavsı Âzam bu medreseye şeref vermiştir. Bir tek kelime ile bu medrese çatısında birleşen bütün okutucu ve okuyucular görevlerini yerine getirmişler ve muzaffer olmuşlardır.

GAVSÜL ÂZAM ESSEYYİDÜŞ-ŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K.S.) HAZRETLERİNİN MEDRESELERİ HAKKINDA

Zeki İbni Taâzzi «Nücûmu Zâhire» isimli eserinde Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin şânı gavsiyeti hakkında şöyle yazar: Gavsül Âzam, Hicrî 470 yılında dünyaya gelmiş uzun zaman muammer olmuş (yaşamış) Abbâsî halîfesi Müstahziri Billâh'ın zamanı hilâfetinde âlemlere rahmet olan ömrünün mühim bir kısmını geçirmiştir. Şecerei şerifi tetkik edilirse nesebi bütün dallariyle İmâmı Hasan (R.A.) a ve ondan da Hazreti Ali Efendimize ulaşır. Zamanında kendileri sadece Şeyhi Irak değil Kutbüzzamandı. Kâmillere dahi ders ve vaaz verecek kudrette idi, ünü şark ve garba yayılmıştı. Hicrî (513) yılında âlemden göçen Şeyhül Mübârekin medresesinde ders verir vaaz ederdi. Bâbül Ezec ki Mübârekül Mahremînin feyz aldığı yerdir. Buranın da hakikî sahibi Gavsül Âzam'dır. Hitâbet kürsüsüne çıktığı zaman dinleyenler gaşyolur (kendinden geçer), âlem irşâd olurdu. Bu medrese halka dar gelir sur kapıları ekseriyâ halka açılır, oralar bile dar geliyordu dense mübalâğa edilmemiş olurdu. Huzûru Gavsı Âzamda sadece müslümanlar değil mûsevî ve hıristiyanlar tevbe edip imâna gelirdi. Bu sûretle Hak dinini kabul ederlerdi.

Mütercimin notu:

«Kâfire kılsa nazar mazhârı imân olur» sırrı tecelli etmişti.

Hicrî 561 yılında bu âlemi fenâdan âlemi bekaya intikal buyurunca Medresetül Bâbül Ezec'e vücûdu zâhirisi defnolundu. Bu durum Baklânî, Câferüs Sarac, İbni SÜsî tarafından da tesbit edildiği gibi İbni Ukeyl, Kadıyyül Ebül Hasan tarafından da teyid edilmiştir.

Mütercimin notu:

Bunlar mübârek zâtı et kulaklarıyla da dinlemek şerefine ermişlerdir.

Zeki İbni Taâzzinin Nücûmu Zâhirisindeki bu mâlûmat ayrıca İbnül Cevzî'nin «El-Muntazam» isimli, El Hâfızı Zehebî'nin «Kebîr»inde, İbnü Recebi Hanbelînin «Tabakat»ında, İbni Kesîrin «Tarih»inde, Bast İbnül Cevzî'nin «Mir'atüz Zaman»ında, Muhibbüddini ve İbnün Neccâr'ın «Bağdat Tarihlerinde» ve Abdülvahhabı Şârânî'nin (İmâmı Şârânî) «Tabakatül Kübrâ»sında ve Sem'âninin «Fil İhsâni»sinde ve Şantûfî'nin «Fil Behçetül Esrâr»ında, Ettâdüfî'nin «Kalâsul Âlam»ında ve Elbistânî'nin «Dâiretül Maârif»inde ve aynı zâtın «Mevsûâtül İslâmiye»sinde ve yine «Lügatül Efrensiye»sinde ayrı ayrı teyid edilmiştir. Gavsül Âzamın ilmü ilk dalışı Şeyh Hamâdeddini Debbâs Hazretleriyle zâhirî sohbetlere başlayısiyle başlar gibi görünür. Hakikatte Takdiri Ezel (Ezel tensibinin) gereğidir.

Şeyh Debbâs Hazretleri ki (Hicrî 525 yılında âlemi bekaya göç etmiştir) Gavsül Âzama âyine olmuştur.

Mütercimin notu:

Kâmil doğarmış ehli Hak
Doğmazdan evvel ânesi.

Azîz Mahmûd Hüdâi

Mâlûmdur ki velîler sırrı Hakkın tecellisi için birbirinin âyinesi olurlar. Söz buraya gelmişken şu ârifâne beyti de kaydedelim:

Âyinedir bu âlem herşey Hak ile kaim
Mir'atı Muhammedden Allah görünür dâim.

Bilvesile okurlarımıza anlattığımız gibi Kaadirî yolu seyri sülûkta yol almış evliyâullah ve muhakkikînin yoludur. «Mevsüâtül İslâmiyetü billâhil Efrensiye» isimli eserde bu vasıf uzun uzun anlatılır.

Müsteşrik «Reyni» der ki: «Tarikatı Kaadirîye seçkin kişiler yoludur. Vaz ettiği hedef ve nizâm itidâl üzere olup, finiş fikirli bir dünya ve din görüşüdür.»

Mütercimin notu:

Bu müsteşrik'in bu hakikatı itirâfına rağmen küfrü inâdisinde ısrarı ne garibtir. Allah hidâyet vermezse böyle olur.

Sûreti insan içi hayvan olursa kişinin
Taşlar ile dövünüp insanı bulmazsa neg üç.
Niyâzi Mısrî

Reyni şöyle devam ederek: «Ayrıca Abdülkaadir Geylânî'nin âlim ve fâzıl mümtaz şahsiyeti onun tarihî kişiliği hakkında fazla bir şey söylemeye ve delil serdine lüzum göstermez,» diyor.

Şeyh Mübârekül Mahremî'nin, hattâ Gavsül Âzamın medresesi olan mübârek mahallin başında yâni girişinde Bâbül Ezec vardır. Burasının sınırı belli mâlûm bir medrese olup her türlü mal ve mülk endişesinden âzâde olan Gavsül Âzam burayı zürriyetine ulûm (ilimler) tahsili için ilâma müsteniden intikal ettirmiştir. Burada bu zevât vaaz ve irşâd vazifesi ile görevlidir.

Mübârek soyundan oğulları Abdülazîz, Hicrî 602 senesinde vefat etmiştir. Şeyh Abdülvahhab ise Hicrî 593 de, Abdürrezzak Hicrî 603 de, Abdülcebbâr Hicrî 575 de, Şeyh İbrâhim Hicrî 590 yılında âhirete intikal etmişlerdir. Medresenin bitişiğinde bir de câmii vardır. Bu mâbet muhlisâne ibâdet edeceklere daima açıktır.

Mütercimin notu:

İhlâs bâbına gelince muhlis kulların nasıl olacağını Niyâzi Misrî Hazretlerinin şu mısraları ne güzel ifâde eder.

Müşkili çoktur Niyâzi'nin bir de budur
Zâhid anlasa hakkı zühdünden olur kesât.

Nâdânı terketmeden yârânı arzularsın
Hayvanı sen geçmeden insânı arzularsın

Geçtim ben ad u sandan çıktım ben o dükkândan
Hep ırz ile zekarım yağmadır alan alsın.

«Tezkeretül Mevsûâtül İslâmiye»de bildirildiğine göre Halîfe Nâsuriddinin zamanından sonra Gavsül Âzamın ailei şerifesi Bağdattan nefyedilmiş (sürülmüş) ancak takdiri Hülâ elbet bu velîler velîsinin soyunu himâye ederek nefy müddeti uzun sürmemiş kısa bir süre sonra Gavsül Âzamın sülâlesi tekrar Bağdat'a dönmüştür. Ve uzun müddet burası bir nevi Kaadirî payitahtı olmuş, Kaadirî merkezi burada hüküm sürmüş ve sürmektedir de.

ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ CÂMİİ ŞERİFİ

Allâme Seyyid Mahmûdu Şükrüyyül Âlûsî «Mesâcidül Bağdat — Bağdat Mescidleri» namlı eserinde sözü şöyle özetler: Gavsın kapısına açılan ve ismini taşıyan bu bâbdan (kapıdan) girilen câmii şerifi mescidlerin en büyüklerindendir.

Mütercimin notu:

Şeş cihetten gûş eden enni hitâbın şüphesiz
Bi cihet seyretti Hakkı, Kâbeden büthâneden.

Niyâzi Mısrî

San'at âbidelerinin en mühimlerinden biri olan bu câmi, musalliler için gönül huzûru ile ibâdet edilen en büyük mabedlerdendir.

Câmiin yüksekliği dikkati çeker mahiyettedir. Ferahlığını temin eden de galiba budur. (Hakikî ferahlığın mânevî unsurundan geldiği muhakkaktır). Bu câmi Kanunî Sultan Süleymânın emriyle Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. (Hicrî 941 yılında)

Câminin güney yönü makberelerle dolu olup Gavsül Âzam Eşşeyh ve Seyyid Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin de makberesinin burada bulunduğu mâlûmdur. Hendesî usûle ve usûlü tenâzûre çok uygun olarak yapılmıştır. Hem san'at hem de tenâzûr bakımından diğer câmilerden üstündür.

BU KİTAPTA BAŞLIK OLARAK YER ALAN GAVSÜL ÂZAMIN MAKBERESİNİN MEVKİİ VE DURUMU

Kabri şerifin muhiti makbereler çevrili güney tarafında, «Kubbei şâfihâ» denilen Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin makberesi, üstü ve penceresi gü-

müş kaplı ziynetlerle süslüdür. Batısında ise bir sakaf (örtü) vardır. Kuzeyinde bir ağaç mevcut olup çok yapraklıdır.

Burada dünyanın muhtelif yerlerinden gelen kimsesiz garip dervişler güneşten korunurlar. Câmiin iki medresesi vardır. Birincisi şeyhe mahsus olup, diğeri Seyyid Ali Nakibin kızı Âtike Hâtuna aittir ki, bu ermiş kadın Abdülrezzak ahfadından olup Hicrî 1239 tarihinde Şam'da vefat eylemiştir. Bu medreseler hâlen de talebei ulûmun istifâdesindedir. Elbet bu durum kendi kendine olmamıştır.

Bugün dahi ilme susayanlar bu medreselerden istifade ediyorlarsa, bu evvelâ Kaadirî vakfı mütevellilerinin sonra da nâkibül eşrâfın (iyi ahlâklı ileri gelen temsilci ve idarecilerin) sâyesinde mümkün olmuştur. (Hepsinin üzerinde ise Gavsül Âzam Şeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin mânevî himmetleri müessir olmuştur.

Üstad fâzıl, Abbâsül Garâvî'nin özetlediğine göre câmi Hicrî 941 yılında Kanunî Sultan Süleymân zamanında ve bir de 4 üncü Murad zamanında Hicrî 1048 de tâmirat görmüştür ve şimdiki kubbe 4 üncü Murad tarafından yaptırılmıştır.

Evliyâ Çelebinin anlattığına göre Kanunî tarafından büyük bir meblâğ tâmir için sarfedildiği gibi bu tâmiratın hedefini şöyle anlamak lâzımdır: Tâmir, câmı kadar Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin mânevî kişiliğine hürmeten türbe için de, ihtiyar olunmuştur. Süleymân-nâmede zikredildiğine göre, Sultân Süleymân Han hazretleri Gavsül Âzamın türbesinin, Acem ihtilâli sırasında tahrip edildiğini; âdetâ enkaz hâline geldiğini görünce, tâmir emrini verdi. Kubbetül âliyeyi (yüce kubbeyi) daha yükseltti. Bu hayırlı ve şerefli işin onuruna, yetim ve fukaraya ziyâfetler verdi.

Evliyâ Çelebi açıklamasına devamla: Kanunî, Hicrî 941 yılında Bağdadın fethinde, tekke de dahil hepsini yeniden tâmir etti. Âdetâ orası gülşeni hulefâ (Halifelerin gül bahçesi) oldu. Hicrî 984 yılında ise, câmi kısmı Sultân 3 üncü Murad tarafından tâmir ettirildi. Bu tâmire de Mimar Sinan memur edildi.

İş bu câmii şerife mühim ve ünlü hattatların yazdıkları en güzel levhalar yerleştirildi. Meselâ zamanının ünlü hattatlarından Mehmed Rızâ'nın Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin türbei mübârekesinin (mübârek türbelerinin) mermerlerinin cidârlarına (kenarlarına) tâlik edilmiş (asılmış) levhalardan bâzı örnekler alalım:

«Allahü Teâlâ ve Tekaddes Hazretlerinin emirleri ile bu imâretin şerefiyesi sultâni selâtin (sultanlar sultânı) el Gâzi Süleymân Hân tarafından inşâ edilmiştir.»

Mütercimin notu:

Gavsül Âzamın türbelerine asılan levhalar bahse konu olunca bunların arasında bulunan şu mısraı hatırlamamak mümkün olmuyor:

Kıf âlâ bâbına inde dikûl min hac

Yâni: Sıkıldığın zaman kapıma gel.. mânasınadır.

Bu mısra, âlemlerin kendisinden istiâne ettiği yardım dilediği) Gavsül Âzamın şânına ne kadar uygundur. Bu vesile ile bir hadîsi kudsîyi de buraya dercedelim:

«İzâ tahâyyeretüm fi küllil umûr. Festâinü min ehli kubur.»

Meâli: «Bir şeyde müşküle uğrarsanız ehli kubura mürâcaat ediniz» buyurulmaktadır. Ehli şeriat, zâhirde bunu velîlerin kabrini ziyâret ediniz mânasına alır-

sa da. hakikatte tasavvufî anlamı şudur. Kabir vücûttur. yâni cisimdir. Bu takdirde hadîsi şerifin meâli şöyle oluyor.

«Bir müşkülünüz olduğu zaman hakikatte, kabirlere değil hayatta olan insânı kâmil ve onun etbâı bulunan (ona tâbi olan) velîlere baş vurunuz» demektir. Her ikisi de, hadîsi şerifin mânâsına uygun olup doğrudur. Bu sırada aynı mahiyette, Mevlânâ Celâleddini Rûmî Hazretlerinin Farsça şu şiirini hatırlayalım. Türkçe meâli şudur.

«Bana yaklaşma, çünkü ben belâların belâsıyımdır. Benim adım aşktır. Ben Mûsâya hitâb eden nûrum. O itibarla da, ben Allahım.»

Beytin farsçası şöyledir:

Men an nûrem ki bâ Mûsâ sühan güft
Hüdâyem ben hüdâyem ben hüdâyem.

Sâniyen «Sultânül Gâzi Ahmed Hân oğlu Mehmed Hân Hazretleri tarafından da türbe Hicrî 1123 tarihinde tekrar yenilenerek tâmir edilmiştir.»

Sultânül asr (asrın sultânı) Abdülazîz Hân hazretleri ise Esseyyid Ali Nâkibül Eşrâf Esseyyid Selmânı Nakîbin postnişinliğinde Hicrî 1281 tarihinde tekrar câmi ve türbe birlikte tâmir edilmiştir. Merkadin içindeki mermere şu satırlar yazılmıştır.

«Emirül mü'minin gölgesi, dünyaya rahmet olarak gönderilen efendiler efendisinin halifesi, deniz ve karaların sultânı ve din hâdimi Abdülmecid bin Abdülhamid'i sâni Hân Hazretleri tarafından tekrar camii şerif tâmir ettirilmiştir. Yüce Hâkan bu lutfu Gavsül Âzamın zürriyetinden Abdurrahmânül Mâhzî zamanında yapılmıştır. Hicrî 1318 tarihinde.»

Ayrıca kabri şerife Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin makberesine hattat Mehmed Rızâ'ya şu güzel beyti yazdırmıştır

«Bu kabir künyei şerîfeleri aşağıya derc olunan Mehmed Muhiddini Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin kabri şerîfleridir. Künyei mübârekeleri şöyledir: Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) İbni Ebî Sâlih, İbni Muhammed, İbni Dâvûd, İbni Mûsâ bin Abdullah, İbni Mûsâül Cevzî, İbni Abdül Mahzi, İbnül Hasanül Müsennâ, İbni İmâmı Hasan (R.A.) İbni Emîrül Mü'minîn Ali Bin Ebû Tâlib (R.A) Allah cümlesinden râzı olsun.»

Bu nisbeti şerîfe eskiden Hicrî 1281 târihinde eski mermer levhâda yazılmış olup sonradan yenisine nakledilmiştir. Yâni yeni mermer taş levhâya daha mükemmel şekilde yazdırılmış, nesebi şerîf daha açık bir şekilde okunur olmuştur.

Kubbetül Hadrâya (Yeşil kubbe) kenarları gümüşle parlatılmış, hâlis altın tozuyla yazılmış güzel bir levhâ daha konmuştur ki meâli şudur:

«Bu binâ Bağdat ve Basrâ vâlisi Süleymân paşa tarafından Hicrî 1171 senesinde itmâm şe ikmâl edilmiştir. (Tamamlanmıştır.)

Musalliyüz şitâyı kebirin (kışın namâz kılınacak kısmın) üzerine de bunlardan başka bir levhâ konulmuştur. Bu levhâ ise, yine ünlü hattatlardan Sâlihî Mevlevî'ye nakşettirilmiştir. Bu levhâda meâlen:

«Bu mâbedin kıyâmete kadar her türlü cevri âfattan, Cenâbı Hak tarafından korunması için duâ eder, burada selâtü selâvatın hiç eksik olmamasını, ezân sesleriyle, tekbîr sedâlarının ve Kur'ânı Kerîm tilâvetinin kıyâmete kadar devâmını dilerken zındıkların büyük tenkid edicisi mücâhidi âzam ulu Hakan Muhammed Hânın ömrü şerîfinin müzdât olmasını (uzamasını) Cenâbı Kibriyâ'dan tazârru ve niyâz ederim. O öyle bir hâkândır ki hâdimül hâremeyndir. Rûyi zeminin-

de (yeryüzünde) Allahın halîfesidir. Kâfirlere vâzettiği (koyduğu) küfür kavâidini (kâideleri) yıkan odur. Bu bedbahları zîrü zeber eden (perûşân eden) yine odur.

Yârabbî vasfını yukarıda zikrettiğimiz sultânül Gâzi Ahmed hânoğlu Mehmed hân'ın devâmı devleti, bütün teb'asının sana hâlisâne niyâzıdır. Güneş devrini sürdürdükçe semâda şaşaâ pâş oldukça (ışıklarını saçtıkca) sende onun nusret devıini payidâr kıl Âmin.»

Buna ilâveten müellif İbrâhim Derûbî'de şu duâda bulunur. «Yarâbbi bu duâmızı sebebi hılkatı âlem olan habîbî ekreminin ve onun himmet ve kerem sâhibi âl ve eshâbının yüzleri suyu hürmetine kabul buyur.

Hicrî 1048 yılında sultân 4 cü Murâd Hân hazretleri (R.A.) Bağdad'a girişlerinde şâfi mescidi yanına ve ona bitişik olarak târihen meşhûr mescidi kebîrini yaptırmıştır. Câmiin giriş kısmına tâlik edilen şu levhâ dikkati çekmektedir.

«Mücâhidinden Sultânül Gâzı Murad Hân hazretlerinin himmetleriyle iş bu mescidi şerif yaptırılmıştır.»

Mütercimin notu:

4 üncü Murad hân hazretleri Kanûnî Sultân Süleymân'dan sonra başlayan Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devrinde başa geçen pâdişahların en kudretlilerindendir. İbrâhimi Derûbî hazretlerinin sık sık Kânûnî Sultân Süleymân hân ile 4 üncü Mûrâd hândan bahsetmesi sebepsiz değildir. Hele Hicrî 1048 yılında Bağdat fethi sırasında Şâfî mescidinin yanına Hanefî mezhebi üzerine ibâdet mahalli olan câmii kebîrini (büyük mescidini) inşâ ettirmiş olmasına işâret olunması elbet tesâdüfî değildir. Kendilerini Kânûnî Sultân Süleymân hân ile ve bilhassa Yavuz Sultân Selim hân ile mukâyese edenler şâfilere karşı olan tutu-

mundandır. Söz buraya gelmişken koca Bâkî'nin aşağıdaki şiiri ile sözü bağlayacağız.

Ey pâyi bendi dâmı gehi kaydı nâmı nenk
Tâ keyhavâi meşgâlei dehri bi direnk

An ol gülü ki âhir olup nevbahârı ömr
Belki hâzâna dönse gerek rûyi lâle renk.

Hurşîde baksa gözleri halkı dola gelir
Zîrâki akla ol zamân mehlıka gelir.

Ayrıca ikinci derecede önemli bir levha daha vardır ki, onda da şu sözler göze çarpar.

«Bu levhânın yapılmasında gözleri nûrlandıran bu satırların yazılmasında âmil olan Osmanlı sultânatının vezîri makbûlininden silâhtar Mustafa Paşadır ki Hicrî 1049 da bu levhâyı tâlik ettirmiştir. Hattatı ise Hicrî 1034 yılında vefât eden Hanefî İmâmı bir bakıma Gavsül Âzamın türbedârı İmâm Abdülkaadir'dir.»

Türbenin hâricî duvarlarından bir yerde ise şu satırlar yazılıdır.

«Misbâhların misbâhı (nûr kandillerinin kandili) yine müşkâtta parlayan arz ve semavâtın nûru gibi nasıl besmelei şerîf kelâmlar içinde bir kevkebi dürri (inciden bir yıldız) ise, dünyâda mevcut bütün neseplere kıyâsen Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nesebpleri de böyledir. Tek ve eşsiz Allahü Teâlâ hazretleri üzerine yemin ve hamd ederim ki besmeleden sonra hamd vecîbesini ifâyı müteakip ilk yapılacak şey sebebi kâinât fahri âleme selavâtla söze başlamaktadır. Dünyanın mezreâtül âhire yâni âhire-

tin ekim yeri olduğunu unutmayarak şunu da ilâve etmiş olalım:

Nasıl insân-ı kâmil her türlü fazîletin kendisinde belegân mâbelâğ (fazlasıyle) müzdât olduğu bir vücûdu akdes (en kutsal vücûd) ise, amellerin en fazîletlisi de hâlisâne yapılan ameldir. Meselâ Kaadiri merkezi olan bu binânın inşâsı öyle sevâb bir ameldir. Hâlis amel işte budur.

Mütercimin notu:

Ey Niyâzi fârigi âzâde ol var çekme gâm
Kahrı lutfu bir bilirsen gâm olur sana nişân.

Niyâzi Mısrî

Her güzel iş onda gizlidir.

Yârabbî nasıl kitâbı mübinin kıyâmete kadar bâkî ise içinde Kur'ânı Kerîm okunan bu mesâcidinde (mescitlerin) her türlü âfattan korunmasını senden niyâz ederim.

Türbenin esâsen yüksek yapılmış olan sakaflarının (çatısının) daha da yüceltilmesi ve bu işin plânlanması İstanbul'da derpiş olunmuştur (hazırlanmıştır).

Kümmelinin (kâmillerin) ve mübtedilerin (tarîkata yeni girmişlerin), ekâbir ve esâgirin (büyüklerin ve küçüklerin) aynı zamanda mürşidi durumunda olan Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nûrlu yolu, onun soyundan Essey yid Aliyyül Kâri'nin takvâsına aşağıdaki gönül erleri sürdüregelmişlerdir. Bunların ekseriyeti âzimesi (büyük çoğunluğu) yine Gavsül Âzamın soyundan gelen kimselerdir. Esâsen bunlar her kâmil gibi sırrı ezelde vâlideleri dünyâyâ gelmeden doğan ehlullahtır.

Mütercimin notu:

Kâmil doğarmış ehli hak
Doğmazdan evvel ânesi.

Aziz Mahmud Hüdâi

Mâlûmdur ki doğuş üç mertebe üzeredir. Seyrü sülûkte bu sıra şöyle gösterilir. İnsânın ana rahminden doğuşu, ve insânı kâmilin kalbine ve âlemi bekaya doğuşudur.

İbni Seyyidül Kaadiri, İbni Seyyidü Mustafâ Kaadiri, İbni Seyyidi Zeyneddinül Kaadiri, İbni Seyyidül Mehemmedül Dervişî, İbni Seyyidi Hüsameddin İbnil Kaadiri, İbnüs Seyyidi Nureddini Kaadiri, İbni Seyyid Veliyeddini Kaadiri. İbni Seyyid Zeyneddini Bekir ve diğerleri ile Abdülazîz İbni Seyyidi Şeyh Abülkaadiri Geylânî hazretleri ile devam ettirmişlerdir.

Dışarıdan görünen manzarası dahi gönüllere ve gözlere rûhâniyet arz eden mescidin Sultan Abdülazîz hân zamanında da tâmiri yapılmıştır. Hilîfetül zıllüllah hâkânı berreyni bahreyn (deniz ve karaların sultânı) bu hükümdârı zîşânın Allahü Teâlâ mülkünü tûlu müddet pâyidar kılsın (uzun müddet pâyidar kılsın.)

Selât ve seâmların en efdâlini, en münezzeh ve temizini tahiyyatların en muhlisini yağmur damlaları kadar mebzul (çok) denizler kadar geniş ağaç yaprakları kadar sayısız olarak sebebi hilkat, fahri kâinât Resûlullah (S.A.) in âlü eshabının tâyyib ve tâhir (hoş ve temiz) ruhlarına hediye ediyoruz, ayrıca bu kitâbın müellifi fakîri nâçiz de Gavsül Âzamın türbei mübârekelerinin hâlen hanefî imâmı olan zâtın da rûhuna hediye ediyoruz. Mevlâ kabul eyleye. Mâbedin doğu tarafındaki kapısında ise meşhûr hattat Hicrî 1320 târihinde vefât eden Esseyyid Abdülmecid İbni

Abdülmâlik'in hattı küfî ile yazılmış enfes bir «Mâşâallah» levhâsı vardır. Esâsen seyyid lâkabından da anlaşılacağı veçhile hattat Abdülmâlik soyca da Gavsül Âzama erişmektedir.

Bağdat ulu eşrâfı ve Kaadiri şeyhleri neseb silsilesi ile ataları Abdülazîz İbni Seyyid Abdülkaadir Geylânîye yaklaşıyor ve bağlanıyordu. Bu neseb sıhhat itibâriyle halk arasında dahi kabul edilmiş hakîkatleri dile getirmektedir.

Ayrıca halk arasında yaygın olan bu fikir tedvîn olunan kitaplarda yer aldığı gibi terâcüm ve târih eserlerinde de hattâ resmiyette de geçerli idi.

Ayrıca tarîkatül Kaadirîye meşâyihinin hülefâsına verdiği icâzetnâmelerde de yer almıştır.

Ayrıca hicrî 1130 târihinde vefât eden Abdurrahmân Süveydî'nin «Sıdikâtüz Züverâ ve Tâlihül Vüzerâ» isimli eserinde bundan bahsedilmektedir. Ve Bağdat vâlisi olan Ahmed Paşa bir Kaadirî muhibbi idi (seveni idi). Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin câmiini Hicrî 1139 da tâmir ettirmiştir.

Merkadi mübâreklerine yerleştirilen gümüş tabakalar üstüne şu beyit yazılmıştır.

Meâli: «Her ne zaman sıkıntıya düşersen kapıma gel. Sana kurtuluş veren namâzla ve onun yüce kadri yüzü suyu hürmetine sende yücelme imkânı bulursun.»

1236 Hicrî târihinde de hattat Osman'a (Hicrî 1320 târihinde vefât etmiştir.) Câmiinin batı kesimine konulan Arap ebyâtı meşhûresinden (Arapların meşhûr şiirlerinden) şu beyit konulmuştur:

Meâli: «Ben öyle bir insânım ki benimle celis (oturanlar) ve hem sohbet olanlar ne zamândan şübhe ederler, ne de korkarlar.»

Kubbei zerkânın ortasında ise âyetel kürsi konulmuş ayrıca bir de târih atılmıştır. (Hicrî 1249 senesi).

Ömerüs Seyyidi Mahmûdu Nâkib İbni Seyyid Zekeriyyâ. (Bu zât zeyh Abdürrezzak Efendi hazretleri evlâdından, zürriyetindendir.)

Esseyyid Abdülfettâhül Vâiz Âllâme Abdülfettah ise şu beyti ile binâ kâsidesinde târih düşürmüştür:

Meâli: «Esseyyid şerif Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin bir kölesi olarak noksânımı ikmâl ve ona târih düşürdüm.» (Ebced hesâbı ile bu târih onun yaptırttığı tâmir târihidir.)

Hicrî 1282 târihinde ise Esseyyidül Aliyyün Nâkib (ki, bu zâöt Hicrî 1298 de vefât etmiştir.) Câmiye tâmiratiyle berâber bâzı küçük ilâveler de yapmıştır.

Esseyyid Abdülgâffarül Ahrâzi ise «Beytüt târih» adlı şiirinde ceddi Gavsül Âzam'a târih düşürür. Bu târih Hicrî 1297 târihidir.

Hicrî 1298 yılında vefât eden Ömeri Eeyyidi Selmânı Nâkib ise câmiin batı tarafındaki kapının minâresine güzel yazılarla ayrıca târih düşürmüştür.

Ömerüs Seyyidi Abdurrahmân Nâkib ise (Hicrî 1345) târihinde vefât etmiştir.) Târihî bir eserinde namâz vakitleri hakkında bâzı güzel hatlarla yazılmış neşriyatta bulundu.

Abdülcebbâr Alhânzâde ise, ki bu zât Bağdat Evkaf müdüriyeti Reisül küttâbı olup Hicrî 1334 yılında vefât etmiştir. Gavsül Âzamın çardak şeklindeki merkadinin giriş mahalline çok güzel yazılmış ve dâire şeklinde bir âyetel kürsi yazdı. Alt tarafına ise Abdülcebbâr Hazretlerinin resmini koydu. Hicrî 1318 yılında sülüs yazı ile hattat Yâkut'un yazısına benzer güzellikte Kubbetül beyzâ'nın merkezine şu âyeti yazdı. Merkezin tam ortasına ise Abdülcebbâr Hazretlerinin resmini koydu.

Namâ kılınan mihrâbın duvarına yine sülüs bir yazı ile şu âyeti celîleyi yazdı.

Meâli: «Sana vahyolunduğu gibi kitâbımızdaki bildirdiğimiz şekilde namâza devâm et. Çünkü namâz insânı kötülükten alıkor. Allahü Teâlânın ismini zikir ise insânı münkerden (menedilenden) kaçındırır.»

Hicrî 1318 yılında vefât eden Alayemini (Alay mutemedi) Abdülhamîd Hamdi ha retleri kendi hattı destiyle (san'atkârâne el yazısı ile) güzel levhalar yazdıktan başka Abdülcebbâr hazretlerinin resmini de koydu. Câminin kapısına ise; şu meşhûr beyiti koydu.

Meâli: «Her ne zaman sıkıntıya düşersen kapıma gel, sana kurtuluş veren namâzla ve onun yüce kadri yüzü suyu hürmetine sende yücelme imkânı bulursun.»

BU RİSÂLEDE YER ALAN OSMANLI PÂDİŞAHLARININ EN ZEKİ VE EN MUKTEDİRLERİ YÀNİ KUDRETLİLERİ

1. YAVUZ SULTÂN SELİM HÂN:

Bunların târihen en kudretlilerinden biri şüphesiz Yavuz Sultân Celim'dir. Yavuz Sultân Selim Hân, hem seyh (kılıç), hem kalem sâhibi bir hükümdardı.

Mütercimin notu:

Yavuz'un bu hassası Osmanlı şâirlerine sermâyeyi bahsı makâl (söz sermâyesi) olmuş ve aşağıdaki beyiti kendisi hakkında bi hakkın (haklı olarak) söyletmiştir:

«Hayf Sultân Selim'e hayfudirig
Hem kalem ağlasın ona hem tığ.»

Lâedri

Bu beyit vefâtı üzerine yazılan bir mersiyeden

alınmıştır. 9 Şevvâl Hicrî 926 da vefât etmiştir. (Milâdî 1520).

Üstad Şekib Aslan, İbni Haldûn mukaddemesinde Yavuz Sultân Selim hân'ın, Hamâ şehri ziyâretini uzun uzun tasvir eder. Bu ziyâret sırasında kudretli hükümdar Geylânî âilesi rüesâsını (reislerini) toplayıp onlara Türkçe şöyle hitap eder: «Ey Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) hazretlerinin nesli necibleri, (asîl soyu sopu) nasılsınız? Ben Gavsül Âzamı mânâmda semânın yedinci tabakasında gördüm. Bermûtad yanındakilerle sohbet ediyor, onları lezîz sözlerinden zevkiyâb kılıyordu. Asasına dayanmış sanki kudreti hilkati temâşâ eder gibiydi.»

Mütercimin notu:

Şu anlattığımız kıssa dahi Yavuz Sultân Selim Hân'ın ledün ilmine de vukûfunu gösterir. Nitekim, vefâtı hengâmesinde nedîmi Hasan Can pâdişâha; Efendim şimdi Allah ile olacak kazandır, dediği vakit, Ya Hasan ya sen bizi şimdiye kadar kimle sanırsın? cevâbını verir ki, bu sözlerin tasavvuf esrârı ile ilgisi aşikârdır.

2. KANÛNÎ SULTÂN SÜLEYMÂN HÂN:

Kânûnî Sultân Süleymân Hân, pederleri Yavuz Sultân Selim Hân'ın 9 şevvâl 926 da vefâtlariyle Osmanlı tahtına geçen Osmanlı saltanatının kudret ve ihtişâmının zirvesindeki pâdişahtır. Vefâtları 22 sefer Hicrî 974 tür.

Mütercimin notu:

Kânûnî'nin hayranlarından Türk şiirinin dehâsı Bâkî, onun hakkında söylediği şu mısrâ ile nâmüdâr hükümdârı en güzel bir şekilde tasvir etmiştir:

Ceylân deminde arsai âlem gelirdi tenk.

Bâkî

Yine onun kaybına hep berâber şu beyit ile ağlayalım:

Hurşide baksa gözleri halkın dola gelir
Zîrâ ki akla ol zaman ol mehlika gelir.

Bâkî

3. SULTÂN DÖRDÜNCÜ MURAD HÂN:

Bağdat fâtihi olan bu kudretli hükümdar Milâdî 1566 târihinde dünyaya geldi. Sultân Ahmet Hân'ın oğludur. Hicrî 1032 de tahta culûs eyledi (saltanata oturdu). Bu târih, Milâdî 1623 tür. Vefâtları ise 16 Şevvâl Hicrî 1094 tür. Milâdî ise 1640 tarihidir.

ESSEYYİD EŞŞEYH ABDÜLKAADİRİ GEYLÂNÎ (K. S.) HAZRETLERİNİN MÜBAREK SANDUKALARINA KONULAN ÖRTÜ

Fehâmetün Gulam Muhammed: (Bu zât Pakistanın hâkımidir.) Ulemâyı toplayarak onların arasından bir heyet teşkil eder. Bu heyetin başına da Abdülhamîdül Bedâyûfîyi geçirerek kendilerine şu vazîfeyi verir. Bu vazîfe Gavsül Âzamın şânına lâyık bir merkad ve sanduka örtüsü bulmaktır. Bu maksatla heyet Mısır'a gider. Dönüşlerinde merkad üzerine konulacak sıtardı ile (örtüyle) berâber gelirler. Milâdî 7 Nisan 1955 de yapılan büyük bir merâsimle Gavsül Âzamın mânevî huzûrunda bütün heyet divânda durur. Cum'a namâzının edâsını müteakip gelen örtü merkadi mübârekin üzerine konulur. İhtifâl (merasim) çok büyük olmuş-

tur. O devrin basın organları dahi bu görülmemiş merâsimi anlata anlata bitiremezler. Hattâ o tarihte çıkan Şuâb cerîdesinin (gazetesinin) 3192 ci sayısında merâsim uzun uzun tasvîr edilir. (20 şâban Hicrî 1374) (13 Nisan 1955).

Not: Bu örtünün üzerinde ayrıca küçük bir örtü var ve üzerinde haşmetle işlenmiş beşli bir yıldız var. Bu yıldızın baş köşesinde şu ismi şerîfler aynen var. 1968, 1969, 1970 senelerinde bizzât müşâhede ettim. (Fâtımâ - Hasan - Hüseyin - Ali - Allah). Yıldızın ortâsında Muhammed, yıldızın altında aynen şu isim var: Seyyidinâ Muhiddini İbnül Arabî.

Burada Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî Hazretlerinin bâzı seçkin vasıflarından bahsedelim.

Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin isminin ikinci harfi olan (B) kebîrül ülemâ (ülemânın en büyüğü) olduğuna delâlet eder. Kendileri ülemâyı âmilinden yâni ilmiyle âmil olan ender bulunan ülemâdan olduğu gibi her hususta hâl ehli, müşkülâtların çözücüsü kabul olunurdu. Hadîs ve fıkıh üzerinde de bir çok âsârı mevcûttur. Bu emsalsiz velînin hareketleri dâimâ kitâba ve sünnete uygundu. Gerek havvâs ve gerekse avam nezdinde sayılan sevilen bir zâtı âli kaadirdi. Hicrî 561 târihinde dünyadan bakâ âlemine göç eyledi. Bâbül Ezec'e defnolundu. Vefâtında gözler kamaştıran örtü cidden yüce şânına yakışan bir sıtardı. Hâlen yattıkları yer kubbe-i şâfihâ'nın altına tesâdüf etmektedir. Örtüyü bizzât sandukanın üstüne Abbâsî Halîfesi El Müstecüzübillâh koymuştur. Bu örtü ipekten mâmûl olup altın ve gümüş işlemeli idi.

Bağdad'ın mümtaz tâcirlerinden olan Ammar ibni Selâmetül Hanbeli, Hicrî 603 senesinde yine çok güzel bir örtü getirmiş bu örtüyü Şeyh İmâdeddini Kâsımül Abdullah İbnil Dâmigânî Şeyh Nasr İbni Abdüyrrezzak İbni Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî huzûrunda Gavsül Âzamın sandukası üzerine koymuştur. Ortadoğuyu bir âfet hâlinde kasıp kavuran Hülâgu Hân'ın tahribâtı sırasında Hazreti Gavs'ın merkadi şerîfi de tahribâta uğramıştır. Hicrî 695 yılında ise binâ tekrar tâmir ve ihyâ edildi. Örtüsü sandukası üzerine o zaman Bağdat kadısı olan Şeyh İdâdeddin İbni Eşşeyh Cemâleddinü Abdülcebbârül Basrî tarafından konuldu.

Mütercimin notu:

Hulâgu Hân ile Şah İsmâili Safevî'nin ehlullah makberelerini dahi hiçe sayarak tahribten çekinmeyip mânevî silleye lâyık olmalarına mukabil Osmanlı Sultânları Tavuz Sultân Selîm Hân, Kanûnî Sultân Süleymân Hân, Dördüncü Murad Hân'ın Gavsül Âzamın merkadi mübârekelerine gösterdikleri ilgi ve hürmet dikkate şayândır. Velîlerin ölmeyip hayyü lâ yemut olduklarını anlamayan bedbahtlara yazıklara olsun. Bunlar şu Kitâb-ı Mübîndeki âyeti ve aşağıdaki mânîdâr kıt'ayı idrâkten âciz kimselerdir.

(Ve lâ tekûlü limen yüktel fi sebilillâhi emvâtün bel ahyâün ve lâkin lâ teş'urûn.)

Meàli: «Allah yolunda nefsini kurban edenlere ölü demeyiniz. Onlar hayattadırlar. Fakat anlamıyorsunuz.»

Kıt'a ise şudur:

İki âlemde tasarruf ehlidir rûhu velî
Dimekim bu mürdedir bundan nice dermân ola.

Rûhu şimşiri hüdâdır ten gılaf olmuş ana,
Daih âlâ kâr eder bir tikkim üryân ola.

Hicrî 914 yılında da Gavsül Âzamın türbesi böyle bir tahrîbe daha mârûz kalmıştır. Bu tahrîbât Kanûnî Sultân Süleymân Hân tarafından acemlerden (İranlılardan) istirdât edildiğinde (geri alındığında) tekrar tâmir ettirilmiş mübârek merkadin üzerine temin edilen çok gü zel bir örtü daha bizzât Kanûiî Sultân Süleymân Hân'ın elleriyle serilmiştir. (Hicrî 1033)

Böyle bir nikbet (felâket) daha (Hicrî 1048) de Şah Abbâs tarfından meydana getirilmiş ancak türbe, 4 üncü Murad Hân tarafından çok güzel bir şekilde ona-

rılmış Gavsül Âzamın şânına yakışır bir duruma getirilmiştir. Bu arada Âtike Binti Seyyid Ali Nakib tarafından yapılan ince nakışlı bir örtü bizzat sultân tarafından tekrar sandukaya vâzedilmiştir (konulmuştur). Âtika Binti Seyyid Ali Nakib'in ölümü Hicrî 1239 dur. Sultân Mahmûd Hân Hazretleri tarafından Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin kabri şerîflerindeki bir beyit merkadi Geylâniyeye konulmak üzere bir adet daha hazırlanarak gönderilmiştir. Ki bu beyit Abdülbâkıyül Ömerînin târihî kasîdesinin matlâını (kasîdenin ilk beyitini) teşkil eder.

Meâli:

«Hakikatte bu mezâr değil, celâlin tecessüm etmiş şeklidir.

Oradaki yücelik havası özet ve ayrıntılı olarak gözlere serilir.»

Güzellikte yukarıdaki beyiti andıran mısrâları ihtivâ eden, «Ettırâzül Mezheb fî Şerhi Kasîdetül Bâzül Eşheb» isimli kasîdeyi büyük allâme Ebüssenâi Şehâbeddini Esseyyid Mahmûd Âlûsî Hazretleri şerhetmiştir.

Hicrî 1302 târihinde bâzı âlim ve tüccârlar Hindistana gönderilip değiştirilmesi îcâb eden yeni bir sanduka örtüsü bulmak üzere görevlendirilmişlerdir. Orada yeşil ipekten dokunmuş Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ile menkûş sıkâtr merhûm Esseyyid Süleymân Nakib zamânında merkadi mübârekin üzerine örtülmüştür. Bu örtünün merkadin üzerine serilmesi vesîlesiyle büyük bir ihtifâl yapılmıştır. Fâzıl üstad Eşşeyh Abdülkaadirfel Bedâyûfî her sene bu örtü yenilenmesi vesilesiyle Bağdat'a gelirler tâzimle örtüyü kabri şerîfe sererler. Haydarâbâd Nizâmı da bu vasıfta bir örtü gönderir.

MEKTEBETÜL KAADİRÎYE
(KAADİRÎ MEKTEBİ)

Aşağıdaki hazirûnla berâber açılışı yapılan Mektebi Kaadirîyenin tanzim ve bu teşebbüsün sonuca ulaşmasında merhum Seyyid Abdurrahmân Efendinin büyük himmetleri olmuştur. Bu işin sonuçlanması Hicrî 1374 yılının Şevvâl ayına rastlar. Merâsimde aşağıdaki seçkin zevât hazır bulunmuştur.

Nakîbül Eşrâf Seyfeddini Geylânî, Mâârif Vezîri mââlisi Abdülhâdîdi Kâzım, Ziraat Vezîri mââlisi Abdülmecîdi Abbâs, Geylânî sülâlesinin seçkin şahsiyeti, kudumiyle toplantıya şeref getiren Hâriciye Vezîri Esseyyid Yûsufi Geylânî (Hâlen berhayât, Allah uzun ömürler versin) ve Bağdâd Sulh Hâkimi Burhâneddini Geylânî bu meyandadır. (Vefât etti. Allah menzîlini mübârek etsin). Bu arada Burhâneddini Geylânî Hazretleri şu vecîz hitâbede bulunmuşlardır.

«Bağdâd Kadısı Seyyid Ebû Sâid ve onun şimdi karşımızda yatan mübârek tilmizi (talebesi) Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretleri, Hazreti Ali İbni Ebû Tâlibin zürriyetindendir.

Not: Mektep ve Mektebe Arabcada hakîkatte asıl mânâsı ile mekteb ve medrese demek olmayıp, yazıhâne, kütübhâne mânâlarını ihtivâ eder. Başlıca yazı yazmak öğrenildiği için bu isim sübyân mekteplerine; ana ve ilkokullara verilmiştir. Araplar mektebe yâni diğer mekteplere; orta, lise v.s. ye mektep demeyip medrese derler. Lisânımızda yanlışlıkla mektep ve medresenin mânâsıyla kullanılma yerleri de değiştirilmiştir.

Gavsül Âzam Bağdâda Hicrî 484 yılında şeref vermişlerdir. Şu gördüğünüz medresede bütün ulûmu akliyye ve nakliyyeyi tederrüs buyurdu (okudu öğrendi). Kendileri bu zâhirî ilimlerin öğrenilmesi neticesi Ebû Sâidül Mahremî'den icâzet almıştır. Kendilerindeki bu büyük istidat ve kabiliyeti gören üstâdı, Ebû Sâidül Mahremî ona müderris olarak ders verme imkânını bahşeyledi. Fetvâ ve içtihadda kısa zamânda bütün kudretini gösteren Gavsül Âzam benâmı ulemâdan (lemânı nen şöhretlilerinden) oldu. Vâazleri ve tedrîsi ününü etrâfa o kadar yaydı ki, herkes onu dinlemeye koştu. Medrese dar gelmeye başladı. Bağdâd sûrunun bitişiğinde bir ribâd (kervansaray) kuruldu. Ki şimdi burası gördüğünüz makamı Şeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) denilen yerdir. Ayrıca bildiğiniz gibi bu mektep de tesis edildi. Buranın özelliği ayrıca burada bir geniş kütüphâne gibi bir çok müellefât (telîf edilmiş eserler) sayısız kitâpların bulunmasıdır. Kütüphânenin ilk tesîsi Hicrî (521) senesidir. Bundan başka burada yâni mektebede (mektepte) o gün için yeni olan sosyal faaliyetler de geliştirildi. Mürid ve talebe için yemekhânelerle aşevleri gibi yerler yapıldı. (Hâlen dahi burada bu güzel teşebbüsün izlerine rastlanır.)

Orada havas ve avam bu sosyal yardımlardan hissemend oldular (payını aldılar). Şeyhi âli kaadirin tarîkine girenlerin asâ ve seyf ile değil muhabbet silâhiyle kalplerini fethetti. Kitap ve sünnet onun, Bağdâd halkını tek ümmet yapmak için kullandığı yegâne târikti (yoldu). Düşmanlar mâni olmadıkça hattâ buna rağmen Bağdâd'da Gavsül Âzamı ziyâret ateşiyle yanan bir çok müridânı Hindden, Pakistân, Efgan, garb bilâdı (beldeleri), Tüskistan, Mâverâünnehir, Irak, Hicaz, Türkiye vesâir yerlerden birçok müridân gelip Kaadirî tarîkatine girmişlerdir. Ayrı ayrı lisan

kullanan ve birbirlerinden binlerce kilometre uzakta bulunan bu kadar akvâmın (kavimlerin - milletlerin) ancak onun muhabbetinde birleşmeleri uluvvü şânına delîli vâzıhtır (şânının yüceliğine en büyük bir delîldir). Kalpleri nûru ile ısıtan bu hidâyet güneşi Hicrî 561 yılında fenâ âleminden bekâ âlemine hicret eyledi. Aynı medreseye defnolundu. Bu güneşin zâhiri gurûbundan sonra tedrîs ile ve bilhassa bunlar arasında meşâyihten olan ve âlemce tanınan evlâdı Abdülazîz, Abdürrezzak, Abdülvahhab ve Abdülcebbâr hazerâtına intikal etti. Bunların tıpkı mübârek cedleri misüllü herkesi kitap ve sünnet üzere takvâya dâvet eylediği mâlûmdur. Bu medresenin bitişiğindeki câmide ise beş vakit namâzın edâsı, bayram ve cum'a namâzları edâsı, icrâ kılınan dinî vecîbeler meyânında idi. Bâzı târihçilerin bildirdiğine göre bu câmiin kubbelerinde yedi mezheb temsil olunur.

(Not: Türbenin sağında câmii şerîfin içinde Kaadirîler zikrederler. Cum'a günleri semâvi zikrederler cum'a namâzından sonra. Sol tarafında sabahları Nakşîler hatmi hacegânı zikrederler.)

MEDRESENİN GEÇİRDİĞİ NİKEBAT

(FELÂKET VE ÂFETLER)

Târihen sâbit olan felâketler şunlardır:

1. Bağdâd'ın sükûtu ve halîfei Abbâsîyeden Muntâsımı Billâh'ın bu âfetleri defettikten sonra medresenin tâmirine geçiliş. Sükûtu Bağdâd Hicrî 656 yılında sâki olmuştur. Bu esnâda bütün tesisler ve mektebe harap olmuştur.

2. Şâh İsmâil Safavînin âlemi İslâma getirdiği fâcia Bağdad'ın ikinci sükûtu. Hicrî 941 de Kanûnî

Sultân Süleymân Hân'ın acemlerden (İranlılardan) istirdâdı (Bağdâd'ı geri alışı) bunu takiben türbe ve medresenin tâmir ve ihyâsı.

3. Şâh Abbâs zamânına tekaddüm eder (onun zamânına rastlar). Bu defeyleyen Sultân 4 üncü Murâd Hândır. Acemlerden Bağdâdı tekrar istirdâd târihi Hicrî 1048 dir.

Bağdâdın şerefli kişilerinden ve Gavsül Âzamın nesebinden Esseyyid Şeyhi Celîl ise gerek mektep ve gerek medreseyi sonsuz gayretleri ile Hicrî 1246 yılında eski haşmet ve darâtına (saltanatına) kavuşturmuştur.

4. Dördüncü felâket diyebileceğimiz tûfân (su baskını) ve tâun (vebâ) âfetleri Dâvûd Paşanın Vâliliği sırasında bu vilâyete ârız (musallat) oldu. Bu su baskınında mektebe tamâmen su altında kalmıştır.

MEKTEBEDEKI (KÜTÜPHÂNEDEKİ) ESERLERİN ÖZELLİKLERİ

Bu mektepte muhâfaza edilen eserlerin ekserisi çok nâdir eserlerdendir. Kıymetlerine paha biçilemez dense mübalâğa edilmiş olmaz. Bunlar meşhur hattatlardan İbnil Ecel, İbnüssaka, İbnül Müeddeb, Kaasım İbni Ahmed İbnül Multi, İbnül Hâki, Eşşeyh Sâlihül Basarî gibi zâtların eserleridir. (Cem'ân 22.000 eser, 1600 el yazması nâdide eserler var.) Bu meyânda Allâme Sâlihül Basarî ve Seyyid Mahmûdül Âlûsiye ayrı bir yer vererek isimlerini hürmetle zikretmek lâzımdır. İlmi zâhir ve hattatlık kudreti yanında ilmi ledünne de vâkıf Hazretül Geylânîye vâizi müderris Şeyh Abdüsselâmı müderrisül Hadretül Kaadirîye Şeyh Abdülkaa-

dir Ethemiyi Hazreti Geylâniyenin Hanefî imâmı Abdülmecîdi Melûkîyi ve Şeyh Muhammedül Kussâiyi de zikretmeliyiz.Bilhassa sonuncunun lisandaki edebî mucizliği, kelimeleri kullanış kudreti her türlü takdirin fevkindedir.

(Not: Hadretül Geylânîye hatîbi Haşimî Âzami emsâlsiz hatîb 1 saat kutbede kılıc kabzasına yaslanıp gözleri âdeta yumuk hutbe okuduğunu defalarca gördüm. Aylarca defaatla gördüm. - Nâşir)

ESSEYYİD ALİYYÜN NAKİBÜL EŞRÂFIN KERİMELERİ ÂTİKE HÂTUN MEDRESESİ VE MEKTEBİ

Esseyyid Aliyyül Nakibül Eşrâfın kerimeleri (kızı) olup Hicrî 1239 yılında Şamda vefât etmiştir. Pederlerinin vefât târihi ise Hicrî 1288 dir. Âtike Hâtun neseben Şeyh İmâdeddin Nasr'a kadar uzanır bu zât Bağdâd Kadısı olup Hicrî 603 de vefât eden Esseyyid Eşşeyh Abdürrezzakı Nûfî'nin oğludur. Bu zât ise Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin nesli necîbidir (evlâdıdır).

Âtike Hâtun Hicrî 1171 yılında Bağdâdda doğmuştur. Bir çok hayra âit âsârın (eserlerin) sâhibesidir. Âbide ve zâhîde bir kadındır. Medresetül Hâtuniye (Hâtun medresesi) diye adlandırılan medrese onun hayırlı eserlerinden biridir. Bu medrese içinde ilim menbâı fışkıran dârül harânı ve divânı ihtivâ eden yüce bir ilim merkezidir. Bu durum târihî bir hakikat olarak şu zevâtı âliyenin eserlerinin şehâdeti ile tescil olunmuştur. Yüce fukahâdan El-Hac Abdullah Efendi fahrel ulemâyül kirâmdan el mezûnû bil ahni, fazîletli Halil efendi, El-Hac Mahmûd efendi oğlu İsmâil Efendi, Şâfiî Müftüsü ve Seyyid Abdülkaadir İbni Seyyidi Câfe-

ıül Âzam, İbrâhim Çelebi İbni Süleymân, Vel Hac'ül Ümeyni İbnil Hac Halîl Efendilerdir.

ÂTİKE HÂTUN MEDRESESİNİN BULUNDUĞU MAHÂL

Medrese Şeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) mahallesinde olup, Gavsül Âzamın ismi ile yâdedilen câmiin tam karşısına düşer. Kıble cihetinde âllâme Eşşeyh Aliyyü Alâaddini Musûlî'nin medresesi görülür. (Bu zât Yûsuful Hıyat'ın oğlu olup Hicrî 1240 senesinde vefât eylemiştir.)

Medresei Hâtuniyede aklî ve naklî bütün ilimlerin araştırması yapılır. Âtike Hâtun bizce ilmi ledünne de vâkıf Gavsül Âzamın feyzini taşıyan seyyide bir hâtundur.

Mütercimin notu:

Âtike Hâtun kanaatımızsa Râbiatül Adeviyye ve emsâli Hüsniye gibi yüce dinî ve ilmî pâyesi olan bir hâtundur. Kadından velîyye olabileceğini ispatlayan Hazreti Hatîce, Hazreti Fâtımâ, Hazreti Meryem, Hazreti Âsîye ve emsâlinin hizbindendir (tâifesindendir.) Esâsen velâyet bahse konu olduğu zaman erkek ve kadınlık yâni cinsiyyet mevzuu bahis olamıyacağı tasavvufun derin hakikatlarındandır. Seyrü sülûkten nâsîb alamıyanların kaba sofuluk tesiriyle bu hakikati kabul etmemeleri hiç bir şeyi değiştirmez. Mertebe itibariyle Hasanül Basri Hazretleriyle mânâda bile olsa bir çok mübâhaseye (ilmî ve dinî tartışmaya) giren Rabîatül Adeviyye'nin yüce pâyesi dahi söylediklerimizin delîlidir. Allah cümlesinden râzı olsun.

Medresetüd Hâtuniye o kadar yüce bir ilim merke-

zi idi ki bir zamânlar Mısır, Sûriye ve Anadoluya bile buradan kıymetli kitaplar gönderilir. erbâbı ilmin (ilim erbâbının) müşkülleri hallolunurdu. Ayrıca el yazması kitapların en nadîdeleri her yerden satın alınarak derhal Bağdâd'a gönderilirdi. Bunlar vakit kaybedilmeksizin medrese vakfının siciline geçirilir, her kitâbın arkasına da Âtike Hâtun medresesi yazılırdı. Bu medresenin ilmî vazifesini tamâmen lâyıkiyle görebilmesi bittâbi geniş vakıf ve gelire ihtiyaç gösterdiğinden buna medar olmak üzere âllâmei zamân Bağdâd mahkemei şer'iyye kadısı İbrâhim Bin Osmân'ın riyâsetinde toplanan bir meclisi şer'î (şerîât meclisi) tarafından aşağıdaki irâdlar vakıfa maledilmesi temin edildi. Bunlar Şûrice, Huddâcin sokağındaki dükkânlar Araplar medresesi yanında içinde çok suyu bulunan bir bostan, bir bahçedir. Vakıf meşrûtâsına ayrıca müderris, muîdî müderrisîne (müderris muavinlerine) verilecek maaşlar tâyin edildiği gibi her müderrisin azamî okutacağı talebe tâyin edilmişti. Bu takdit meselâ 10 talebeye kadar şeklinde sınırlanmıştı.

Bağdâd'ın Hanefî Müftüsü ise şerâiti vakfiyeyi, meselâ para sarfında uygun hareket edilip edilmediğini kontrol edecekti.

ÂTİKE HÂTUN VAKFININ MEZİYETLERİ HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

Evvelâ sâhibesi sâlihâtı nisvândandı. Seyyid Aliyyül Nakîbin kerîmesi idi. Kanaat ehli amellerinde dâimâ hayr işlemeyi gâye edinmişti. Zâten bu vasıflarının tezâhürüdür ki kendilerini böyle bir medreseyi bir hayır eserini vücuda getirmeye sevk etmiştir.

Ben İbrâhimi fakir İbni Osmân Efendi yüce selef-

lerimizin (geçmişteki büyüklerimizin) Âtike Hâtun vakfının şartlarına ne kadar riâyetkâr olduklarını gördüm.

Ebussenâi Şehâbeddin Esseyyidi Mahmûdül Âlûsî Hazretleri «Fi Garaibül Arap fiz Zehap vel Eyâb — Garibelerden dünyada zuhûr eden hâdiseler» isimli eserinde şöyle anlatır. «Ömrünün bana gösterdiği en büyük lütuf olan şeyhim Aliyyül Alâaddinden bu medresede şimdiki Hazretül Kaadirîye olan yerde hırka giyip icâzet aldığımda hücrede «çilehânede) gördüğüm ve duyduğum zevki hiç bir şeyde duymadım.

Cennetten gelme bir koku beni sermest etmişti. Bunu başka hiç bir şeyde duymak mümkün değildi. Öyle yemekler yedim ki tadı hiç bir yerde bulunmaz yine oradaki ülemâdan öyle sözler işittim ki bu şifâlı kelâmlar semâdaki bedir (ayın tam dolunay hâli) gibidir. Bu ülemâdan Abdürrezzak Efendi Hazretlerinin zürriyetinden Esseyyid Mahmûd Efendiyi şükrânla zikretmeden geçemeyeceğim.

Mütercimin notu:

Âtike Hâtun 1237 Hicrî târihinde Hac farizâsının edâsı için Şam yolu ile Mekke-i Mükerremeye gitmişlerdi. Dönüşte Şama geldiklerinde orada dahi keremi iktizası Şam mescidi için bir çok şey satın almıştı. Ne yazık ki deniz yoluyla Bağdâda dönüşünde Cebeli Şam ve Cebeli Lübnanı geçerken dolu olan hudçu ters yüz olarak düştü, muvazenesini kaybederek dağın altına kadar yuvarlandı. Vefâtları bu sûretle olup naaşı mübârekleri Şama nakledildi. Câmiin bitişiğine defnolundu. Bu câmiin bulunduğu yer Âtike Hâtun medresesi diye anılmaktadır. Halbuki kendilerinin bu zâhirî kabirleri yanında hayy olan mânevî varlığının unutulmasına hiç imkân var mı? Yaptırdığı medrese bugün da-

hi etrafa nûr saçmaktadır. Şimdi bile tullâb titizlikle korunan vakıf meşrûtasından faydalanmaktadır. Cenab-ı Hak bu medresenin bütün müderris ve talebesinden razı olsun.

NAKÎBÜL EŞRÂFLIK MANSIBININ (RÜTBESİNİN) TEVCİHİNE DÂİRDİR

Kanûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri Bağdâd şehrini İranlılardan geri aldığından Esseyyid Eşşeyh Zeyneddini Kebîr'i nakîb nasbetmiştir (yapmıştır). (Kendisinde bâtınen mahfuz olan nkîbül eşrâflığı zâhire ircâ etmiştir). Bu rütbe kendisine tevcîh edilen Zeyneddini Kebîr, Şeyh Şerefüddin İbni Seyyir Eşşeyh Şemseddin Hazretlerinin oğludur. Abdülazîz İbni Seyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin torunlarındandır. Hicrî 891 yılında Bağdâdda doğmuştur. Doğduğu yer Bâbül Ezec mahallesi olup asrın bir çok benâm (şöhretli, ünlü) ülemâ ve fukahası buradan çıkmıştır. Bunlar aynı zamanda Kaadirî vakfının da mütevellilerindendir. Bu asrın en önemli olaylarından biri muhâsarayı başarıya eriştirip Osmanlıların Bağdâd kalesini ele geçirmeleridir. İranlılar bu sûretle Bağdâddan def ü ref edilmişlerdir (kovulmuşlardır). Şeyh Zeyneddini Kebîr Hazretleri bütün varlığı ile, malıyla canıyla bu mücadelede Osmanlı askerinin yanında yer almış harbin muzafferiyete ermesine fethin tamamlanmasına âmil olmuştur. Hicrî 941 de.

(Not: Nakîb: Kökü nakba'dan gelir. Halkın iyisi yâni hiyârül kavim, kethüdâ, kefîl, müfettiş, temsilci, idareci, dernek reisi gibi mânâlara gelir.)

Mütercimin notu:

Bu yardım yalnız maddî mânâda mı sanırsınız, hiç sanmam? Kendileri Abdürrezzak Hazretlerinin torunlarındandır. Hem seyyidlikle müşerreftir.

Hem velîdir. Unutmamak gerekir ki:

«Arzı vâsî ister isen kâmilin gir kabzına
Arşı kürsiden geniştir bir velînin âyesi.»

beyiti tam hakikati ifâde etmektedir.

Fethi müteakip Kanûiî Sultân Süleyman Hân Hazretleri orduyi şâhâne müftüsünün de katıldığı bir cemmi gâfir (çok büyük kalabalık) önünde Zeyneddini Kebîre şöyle teşekkür etmiştir:

«Sâğdaddân (seyyidlerden) Zeyneddini Kebîr Hazretlerinin huzûrdan memnûn ve kendilerine müteşekkirim. Bu mümtâz cemâatınızdan fahri gurûr duymaktayım» demiş ve müteâkıben bir fermân ile Zeyneddini Kebîr'i nakîb seçmiştir. Türkçe yazılan bu fermân hemen üstad vâiz İbrâhim Efendi tarafından Arapçaya çevrilerek okunmuştur. Fermânın son satırlarında, Kanûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri Zeyneddini Kebîr Hazretlerine nakîblik pâyesini hediye ettiğini de ilâve etmiştir. Bu târihten sonra uzunca bir müddet Bağdâd memâliki mahsûseyi şâhânenin (Osmânlı saltânatının) mahmi (himâyesi altına alınmış) bir vilâyeti olmuştur. Hicrî 941 de 20 Ramazan.

KANÛNÎ SULTÂN SÜLEYMAN HÂN HAZRETLERİ

Bundan sonra gelen nakîbler bermûtad (âdet olduğu vechile) yine Geylânî sülâlesinden gelmiş hulefâ arasından seçilirdi. Bu zevâtı âliye bir müddet sonra

Bağdâdda bulunan nakîblik merkezinin Dârül Hilâfe olan İstanbul'a nakliyle zaman zaman orada da vazîfe aldılar. Dâimî bir nakîblik kaymakamlık ihdâsiyle bu cihetle nakîb olanlar kaimi makam oldular. Mâlûm olduğu üzre her hangi bir sûretle nakîblik boşaldıkta tâyin dâimâ bir fermânı şâhâne ile yapılırdı. Meselâ İstanbulda Nakîbül Eşrâf bulunan semahatlu Esseyyid Osman Efendi Bağdâd nakîbliğine yazdığı tevcihnâme (tâyin emri) 7 Ramazan Hicrî 941 târihini taşır ki bu belge elimizdedir. Ve Zeyneddini Kebîr'i bu tasarrufu ile Kanûnî Sultân Süleymân Hân nakîbliğe tâyinle İstanbula dâvet ediyordu. Bu şehre kölesini gönderen Seyyid Şeyh Zeyneddini Kebîr orada ceddine âit câmii tâmir ettirip, inşaatın bitiminden sonra Hicrî 944 yılında İstanbula geliyordu. Bu husûsa tafsilâtı ile kitabın Arapça aslının 56 cı sayfasında anlatıldığı gibi «Kalâidül Cevâhir» isimli eserde mezkûrdur. Sonra ceddi âlileri Gavsül Âzam'ın büyük rûhânî himmetleriyle Hicrî 946 yılında Bağdâd'a dönerek ceddinin Beytül Geylâniyesinde ikamet etti. Hicrî 981 yılında ise fenâ âleminden âlemi bekayı teşrif ederek ceddi pâki âlinin civarına zâhirî vücûdu defnolundu. (Aslının aynıdır.)

IRAKTAKİ KAADİRÎ TEKKELERİ BAĞDÂDDAKİ VE TÂLİBÂNİYAN KAADİRÎ TEKKELERİ

RIZÂYI TÂLİBÂN TEKKESİ:

1. Hicrî 1292 yılında meydan mahallesinde Murâdiye câmiinin yanında bir tekke vardı ki bu Şeyh Rızâyı Tâlibân Tekkesi idi. Tekke binası daha ziyade câmiül Murâdiyenin batısına yakındır. Burada her cum'a namâzından sonra Eşşeyh li İbni Şeyh Abdullahül Tâlibân müridânı ile Kaadirî zikri yaparlardı.

TEKKEYÜS-SEYYİDİ ALİYYÜL BİTNİCİ:

2. Gavsül Âzamın ismi şeriflerine yapılmış câmiin doğusundadır. Mütevelli üstadı fazıl Sefaaddinül Bitnici mâmûr hâle getirdiği mescidi Kaadirî zikri ile coşan ve etrafa nûr saçan bir tekke hâline getirmişti.

EŞŞEYH MAHMÛD İBNİ EŞŞEYH SÂİDİ EBÛŞ ŞEYHİ MEHMED KÂKEHÜ AHMEDÜŞ-ŞEYHİ MÂRÛFİN NÛDÎ:

3. Bu zâtın Kaadirî tekkesi Süleymâniye semtinde olup burada beş vakit namâzla beraber Kaadirî zikri icrâ olunur. Bu zât; fazlı, takvâsı, fıkaraya bakıp onları doyurması ile ün yapmıştır.

EŞŞEYH MUHAMMED CEMÎL İBNİ EŞŞEYH MUHAMMED ALİYYÜL TÂLİBÂNÎ:

4. Bu zâtın tekkei Kaadiriyesi Kerkük şehrinde olup burada beş vakit namâz edâsından sonra Kaadirî zikri yapılır. Kendileri, ülemânın efdâlindendir. Tekke-

leri ise vâridîn ve âbidinin duâ yeri, müridlerin ve fakirlerin doyurulduğu yerdir.

Mütercimin notu:

Şüphe etmiyoruz ki buradaki fakirden maksat hiç olmazsa tamamen fakru ifâka yâni yokluk değildir.

Nefsini bilen erermiş bir tükenmez devlete
Fakrı fahridir Niyazi bil o devletten garaz.
Niyâzi Mısrî

İşte fakri umûmiyetle bu mânâda anlamak lâzımdır. Hiç olmazsa hem o hem bu mânâda almalıdır. Nitekim Gavsül Âzam da fakri şöyle anlıyor. Cenâbı Hak Gavsül Âzama hitâbında:

«Ey Gavsül Âzam fakirlik ateşiyle yanan ve şiddetli yoksulluktan kıvranan münkesir (kırık) kalpli birini gördüğünde hemen ona yaklaş. Çünkü benimle onun arasında hiç bîr perde kalmamıştır.» Yine Hak Teâlâ buyurdu: «Benim yanımda fakîr hiç bir şeyi olmayan değil, her dediği olandır.» (Yâni kün emri kendinde olandır.)

EŞŞEYH HÜSÂMEDDİN İBNİ ŞEYH BAHÂEDDİN

Tekkesi Kerkükte Şaterlo mahallesindedir. Burada muhtaçlara aş ihsân eder, tekke idâresiyle, Kaadirî zikirleri ile meşgul olurdu. Bu tekke salâh ve fazîletin bulunduğu yerdir.

EŞŞEYH ABDÜLKERÎM DÂRETÜL HURÛMÂ:

Bu zâtın Kaadirî tekkesi Erbil'dedir. (Musulda bir sancağın kasabasıdır.) Erbil'in hânikâh mahallesindedir. Kapısı müridân ve musâlli kimselere dâimâ açık bir hidâyet kapısıdır.

EŞŞEYH ABDURRAHMÂN İBNİ ŞEYH MEHEMMEDÜL ETRÛSÎ:

Tarîkatı Kaadiriyenin fazîletli şeyhlerindendir. Etrûş tekkesinde postnişindir. Ceddi Şeyh Abdülhamîd Hazretlerinin hareketlerine kendine rehber edinmiştir. Abdülhamîd Hazretleri ise Nûreddini Berifkânî'nin halîfelerindendir. Taati ile mârûf ve ün yapmış bir kişidir.

Mütercimin notu:

Elbet taâte mağrûr değildir. Zirâ mâlûm ya:

Unutup bildiğini ârif isen nâdan ol
Bezmi vahdette ne ilim ne âlim isterler.

Niyâzi Misrî

EŞŞEYH MUHİDDİN İBNİ ŞEYH SÂLİHÜL BERZEMMÎ:

Bu zâtı âli kaadir dâimâ zükdü takvâ üzerine idi. Bu zâtın Kaadiriye tekkesi Erbil'dedir. Orada şerîata uygun ef'al ile vakit geçirir, ezkârı Kaadiriye ile meşgul olurdu. Müridânını aşevlerinde doyururdu.

EŞŞEYH ŞERÎF İBNÜL HAC MUSTAFA:

Sâlihliği ile ün yapmış bir zâttır. Kaadirî tekkesi Erbil'dedir.

EŞŞEYH KÂKE MUSTAFA BİN KÂKE ABDULLAH:

İlmi takvâ evinin sâkinlerindendir. Kaadiriye tekkesi Eheyrân köyündedir. Hayâtı boyunca zühdü takvâyı şiâr edinmiştir.

ABDÜLKERÎMİ TAL'AFRÎ:

Tekkeleri vardır. Erbil ve Tal'afta'dır. Değişmez şiârı takvâ ve salâhtır, ilmi ile âmil ülemâdandır.

EŞŞEYH HÜSÂMEDDİN İBNİ ŞEYH İZZETÜL TÂLİBÂNÎ:

Kendi taraftarları, müridleri Sancak köyündedir.

EŞŞEYH ENVERİ MUHAMMED İBNİ ŞEYH ABDULLAHÜL BERİF KÂNİ:

Haramdan kaçınıp dâimâ takvâ ile meşgul olurdu. Bilhassa aşevlerinde fıkarayı doyurması meşhûrdur.

Mütercimin notu:

Kaadirî hânikâhlarının bilhassa fukarayı doyurma ve onlara sosyal yardım işindeki hizmetleri pek büyüktür. Her hâdise ve olay zamânına göre ölçülür. O gün bütün tekkeler birer sosyal yardım müessesesi idi de. Bu hakikatı inkâra imkân yoktur. İslâmın en büyük velîleri hemen hemen hepsi bu hânikâhlardan yetişmiştir. Sonradan bâzı hânikâhlar bozulmuş, onlar kendi kendilerini de kapamışlardır. Aşağıdaki beyit ehil olmayan ve seyrü sülûk görmeyen sahte şeyhler hakkında ne güzel bir beyândır. Bu arada ehlullah ve muhakkikler nasıl istisnâ edilmiş yüce kıymetleri tâzîm ile anılmıştır.

«Taklîd ile setroldu tahkîk olan âşıklar,
Herbirisi bir şeyhtir nûrânî alâmet yok.»

Lâedri

EŞŞEYH EBDÜLKERÎMİ KAADİRÜL KEREM:

Bu ulu şeyhin tekkesi Kerkük'tedir. Tekkei âmiresi bir çok memleketlerden gelen mürîdânla dolar taşardı. Hepsinin maddî ve mânevî idâresini üstüne almıştı.

EŞŞEYH MEHMED İBNÎ ŞEYH ABDÜLKAHHAR:

Tekkesi maman köyündedir. Bugünkü Dûziki nâhiyesindedir. Nâs'ın (halkın) efdâlindendir. Dâimâ Kaadirî zikirleriyle vakitlerini geçirirdi.

EŞŞEYH CELÂLEDDİNİ BERİFKÂNÎ:

İttika merkezi idi. Merkezi Berifkân köyündedir. Nûreddini Berifkânî Hazretlerinin hareketlerini kendisine düsturul hareke ittihaz edinmişti. Dâimâ selâvati şerîfe ile de Kaadirî zikri ile meşguldü.

EŞŞEYH MEHMED TÂHİR
İBNİ TÂHÜRÜL SAVIL:

Bu zâtın Kaadirî tekkesi Savıl köyündedir. Burada beş vakit namâzla ve zikirle meşgul olup fazlı keremiyle ün yapmıştır.

EL MERÂKIDÜL MEVCÛDEHÜ FİL HAZRETÜL GEYLÂNİYE

GAVSÜL ÂZAM HAZRETİ GEYLÂNİ'NİN MERKADİ CİVARINDAKİ DİĞER KABİRLER

ABDÜLCEBBÂR HAZRETLERİNİN KABİRLERİ:

Bu zâtı şerîfin kabirleri ceddi Gavsül Âzam Heykel-i Semâdânî Hazretlerinin türbesine girerken doğu giriş kapısının sağ tarafına isâbet eder. Şeyhin câmiinin doğusu namâz kılanlar için yazlık kısmın bulunduğu kubbei kebîredir. Kubbei kebîre ise eski minâre diye anılan minâreye bitişiktir. Sandukai şerifleri demir ve saç içinde mahfazalı tahta bir sandukadır.

ALİYYÜL NAKÎBÜL EŞRÂFIN KABRİ:

Hicrî 1289 da vefât eylemiş olup, Nakîbül Eşrâf Selmân Efendinin oğludur. Câmiin kışlık kısmındaki duvara bitişik çardağa muttasıldır. Orada sık bir ağaçlık vardır. Naaşı mübareki tahta sandukada olup, yeşil bir örtü ile kaplıdır. Çıkış kapısında ise şu levhâ yazılıdır. «Resûlullah (S.A.) Efendimize dâimâ bağlı kalmış, âhiret gününün korkusu ile Cenâbı Hakkı fasılasız düşünmekle geçen ömrünü dâimâ büyük ceddi Gavsül Âzamın eserlerini pâyidâr kılmağa harcamıştır.« Bağdâdül Mahmiyede Selmânül Kaadirî'nin oğlu Aliyyül Kârî burada medfûndur.»

NAKÎBÜL EŞRÂF İBNİ SEYYİD ALİ EFENDİ

OĞLU SELMÂN EFENDİ HAZRETLERİ:

Gavsül Âzamın câmii şerîfine nazaran merkadi mübâreklerinin durumu şöyledir:

Câmii şerîfin doğudaki çıkış kapısının batısına tesâdüf etmektedir. Tahta bir sanduka içindedir. Üstünde yeşil ve süslü bir örtü vardır. Hattat Kaasım Ali, kitâbesine şu satırları yazmıştır.

«Merhûm Rumeli kazaskerliği rütbesini dahi ihrâz eden (kazanan) murassâ Osmanlı mecîdiye nişânına sahip ömrünü din ve devlete hizmetle geçiren Selmân Efendi Hazretleri burada medfûndur. Cenâbı Hak, Resûlullah Efendimize komşu eylesin ve Allah her sûretle gufrânına erdirsin.»

Kendileri Hicrî 1315 senesinin zilhiccetül harâmında vefât eylemiştir. Kabirleri pederleri Seyyid Şeyh Mustafânın yanındadır.

İBNİSSEYYİD ALİ EFENDİ OĞLU ABDURRAHMÂNÜL MAHLÂSÜL KAADİRÎ:

Merkadi mübârekleri câmiin sağından girildiğinde sık ağaçlık bir çardağın siperliğinde bulunur. Bu kadar bitişik olmasına rağmen büyük bir çardakla sakıflar (örtüler) ayrılmıştır. Naaşı mübârekleri saç kaplı tahta bir sanduka içindedir. Üstünde yeşil ipekten bir örtü vardır. Hicrî 1345 yılının zilhiccetül harâmında vefât etmiştir.

ESSEYYİD MAHMÛD HÜSÂMEDDİNİ GEYLÂNÎ:

Nakîbül Eşrâf İbnisseyyid Abdurrahmân Nakîb Hazretlerinin oğludur. Süleymânı Nakîbin sakafına bitişik câmii şerîfin doğu kapısına bakar. Kapıdan girilince şv levhâ ile karşılaşılır.

«Hüve mağfûr — Allahın merhametine kavuşmuş» Hüsâmeddin Nakîbül Eşrâf Seyyid Abdurrahmânın oğlu olup, Hicrî 1355 yılında vefât etmiştir.

SEYYİD ALİYYÜL NAKİBÜL EŞRÂFIN OĞLU SEYYİD ABDULLAH EFENDİ:

Bu zâtın kabri câmiin çardak kapısının batı tarafından girildiğinde merkadi mübârekleri görülür...

Bâbül Fürfe yâni çıkış kapısında daha büyükçe «Mağfûrün lehü — Allah onu affetsin» yazısı vardır. Altında şu yazılar bulunur. «Merhûmun mâzisî dâimâ mecd ile şâni şeref ile geçmiştir. Devlete sadıkâne hizmet eden merhûm Âyân Reisliği de yapmıştır. Hicrî 1275 yılında doğmuş, Hicrî 1349 senesinin Muharrem ayında vefât etmiştir.

Sandukası tahtadan olup üstünde sıtârı ahzar (yeşil örtü) vardır.

SEYYİD NAKÎBÜL EŞRÂF ABDURRAHMÂN OĞLU AHMED ÂSİMÜL GEYLÂNÎ:

Merkadleri merhûm Seyyir Abdullah Efendiyyül Geylânî'nin kabrine bitişiktir. Her ikisi de ebedî mânevî uykularını huzûr içinde geniş gölgelikte sürdürmektedir. Ayrıca kapısındaki levhada: «Burası Nak'bül Eş râf Ahmet Âsımül Geylânî (K.S.) nin kabri şerifidir.»

SEYYİD MEHMED HAMÎDÜL GEYLÂNÎ:

Hânikâhı Kaadiriyenin sâdık dervişlerinin yanına tesâdüf eder. Saç kaplı tahtadan bir sanduka içindedir. Osmanlılar zamânında istinâf mahkemesi âzâlığı yapmıştır. Vefâtı Hicrî 1339 dur.

MÛSÂÜ ŞEREFÜDDİNİ GEYLÂNÎ:

Kabri şerîfleri Gavsül Âzam Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin gurfesinin (sık ağaçlığının) yanındadır. (Rahmetün aleyh). Nâsın (halkın) en fazîletlilerindendi. Ayrıca fukaraya yardımları ile de ün yapmışlardı.

İBNÜSSEYYİDİ DÂVÛDU GEYLÂNÎNİN OĞLU SEYYİD AHMED CEMÂL:

Gavsül Âzamın câmiine girildiğinde merkadi mübârekleri sağ tarafa müteveccihtir. Naaşı mübârekleri sa; kaplı tahta bir sanduka içindedir. Meclisi Emânet âzâlığı yapmıştır. Iffet ve doğrulukla ün yapmıştır. Vefâtları Hicrî 1371 dir.

GAVSÜL ÂZAMIN KUBBESİNDE MERKADİ BULUNAN ZÂTLAR:

Ömer Velîyeddini Geylânî,
Seyyid Ali Haydar,
Seyyid Abdülhamîdi Geylânî,
Allâme Ahmedi Yâsinî,
Seyyid Abdüsselâm,
Sefâaddin,

Hâmîsi Geylânî'nin merkadleri Gavsül Âzamın kubbesi altındadır.

Seyyid Selmânı Kebîrin oğlu, El İbni Kebîr'in defnolduğu yer ise Gavsül Âzamın merkadine yakındır.

HAZRETİ GEYLÂNİYENİN İLMİYE SINIFINA MENSÛB MÜDERRİS VE VÂİZLER

EŞŞEYH ABDULLAHÜS SÜVEYDÎ:

Hicrî 1104 de doğmuş 1170 de vefât eylemiştir. Âlim ve fâzıl bir zât idi. Hasan Paşazâde Ahmed Paşadan önce Bağdâd'a vâli olmuştu. Acem ülemâsı ile münâzarası Nâdir Şâhın talebi üzerine Hicrî 1150 - 1155 târihleri arasında olmuştur.

EBÎ SÂLİHİ MUHİDDİNİ
ABDÜLKAADİRİ CİLÎ HAZRETLERİ:

Kutbul ârifîndi. Bir ara Âsitâneye de müderris olmuştu.

ŞEYH ALİYYÜ ALÂADDİNÜL MUSÛLUYYU
İBNİ YÛSUFUL HIYÂT:

Doğum târihi Hicrî 1170 dir.

EŞŞEYH HÜSEYNİ MÜDERRİSÜL HADRÂ:

Doğumları Hicrî 1190, ölüm târihi ise 1246 dır. Bu zâtı muhterem tâundan vefât etmiştir.

ESSEYYİD İBRÂHİMÜL BERZENCİ:

Hicrî 1263 te vefât etmiştir.

ESSEYYİD ABDÜLFETTÂHÜL VÂİZ

Vefâtları Hicrî 1241 yılına rastlar.

EBUSSENÂYİ ŞEHÂBEDDİNİ ESSEYYİD
MAHMÛDÜL ÂLÛSÎ:

Bağdâd Müftülüğü yapmıştır. El yazması «Hadikatü'l - Vürûd» isimli eseri meşhûrdur.

ESSEYYİDÜ MEHMEDÜ ÜMEYNÎ:

Bu zât vâizdir. Hicrî 1273 te vefât etmiştir. Yûsufü Sânî lâkabı ile anılır.

ESSEYYİD ABDÜLFETTÂHÜL MÜDERRİS:

Seyyid Abdülhamîdin oğludur. Hicrî 1295 te vefât etmiştir.

EŞŞEYH ABDÜLLÂTİFÜR RÂVİSÎ:

Şeyh Mehmed İbni Hüseyinin oğludur. Hicrî 1292 de vefât etmiştir.

EŞŞEYH ABDÜLHAKKÜL HİNDÎ:

Hicrî 1279 târihinde vefât etmiştir.

EŞŞEYH ABDÜSSELÂMÜ MEŞHÛRÜ

BİŞŞEVVÂF:

Bu zât Hicrî 1318 de vefât etmiştir.

ŞEYH EBUL ÂTÂ:

Bağdâd Müftüsüdür. Esseyyid Mehmed Necîbin oğludur. Hicrî 1371 de vefât eylemiştir. Hem müderris hem de hatib ve vâizdir.

EŞŞEYH ABDÜLMELÎKİ ŞEVVÂF:

Tahâyi Şevvâf'ın oğlu olup Hicrî 1372 târihinde vefât eylemiştir.

EŞŞEYH KAASIMÜL KAYSÎ:

Bağdâd Müftüsü olup Hazreti Geylâniyede hem müderris, hem de hâtibti, Hicrî sene 1362.

ŞAHÂBEDDİNİ ESSEYYİDİ MAHMÛDÜL ÂLÛSÎ:

Hicrî 1270 de vefât eylemiş olup hem müderris, hem de hatibtir. «Kitâbü'l - Misk» isimli eserin 11 inci sayfasında kendisinden bahsedilmiştir. Eser Bağdâd baskılıdır.

EŞŞEYH HALÎL EFENDİ:

Müderris olduğu gibi vâizdir de, Hicrî 1114 târihinde doğup 1136 târihinde de vefât etmiştir.

EŞŞEYH AHMED EFENDİ:

Hâtib ve vâizdir. Aynı zamanda Müftülük makamını da ihrâz etmiştir. Hicrî 1235 de vefât etmiştir.

ŞEYH ABDÜLKAADİR İBNİ
YAHYÂÜL BASARİYYÜL ŞÂFİÎ:

Hazreti Geylânîye hâtibidir.

ESSEYYİDİ SÂİDİ DÜRERÎ:

Hicrî 1341 târihinde vefât etmiştir. Hazreti Geylânîyenin Hanefî ve Şâfiî imâmı idi.

Esseyyid Abdüevahhâb Hanefî imâmı idi, Hicrî 1242 târihinde doğan Esfseyyid İbrâhimül Berzâncî Şâfiî imâmı idi. Hicrî 1258 de doğan Elhac Hasanül Hüdâ Hanefî imâmı idi. Hicrî 1281 ile 1304 arasında yaşamış Esseyyid Mehmed Râuf Hanefî imâmı idi. Hicrî 1304 de doğan Esseyyidül Mustafâül Ketidâr Hanefî imâmı idi. Hicrî 1319 da doğan Seyyid Ahmed Şerefeddinül Ketidâr Hanefî imâmı idi. Esseyyidi İsmâilül Vâiz hem vâiz hem de Hanefî imâmı idi.

HAREM MEŞÂYİHİ

ESSEYYİD AHMED BİN ABDÜLFETTÂH:

Müderris olduğu gibi İmâmdı da. Ayrıca harem meşâyihindendi.

ESSEYYİD İBRÂHİM SEYYİD ALI VE YAHYÂ:

Müştereken aynı zamânda hârem meşâyihliği yaptılar. Bu müşterek çalışmalarına rağmen ücretlerini ayrı ayrı alırlardı. Târihçilerin verdiği bilgiye göre Esseyyid Ömer aynı yerde vazife gördükleri hâlde babası ile ücreti yarı yarıya paylaşırlardı.

Esseyyid Ferecüllah, müverrihlerin beyânlarına nazaran Abdülazîz İbni Seyyid Abdülkaadir ile nakîblik ücretini paylaşırlardı.

Esseyyid İsmâili Hanefî: Vâiz ve imâmdı, hem de şeyhen lil hâremdi (hârem şeydi idi).

Sâidül Cavûşî İbni Seyyid Abdülvahhâb, Ahmed Paşanın Bağdâd Vâliliği zamânında şeyhliği beraberce yürütürlerdi.

KİLİTDÂRLAR

Bu vazîfeyi Seyyid Ömer ve Seyyid Osmân ortak yürütürlerdi. Bunlar merkadi mübârekin kilitdârıdırlar. Seddânelik cihetiyle görevi beraber yürütürlerken Hicrî 1150 de Seyyid Ömer vefât edince kilitdârlığın yarı işi de babası Esseyyid Ferecûllah'a kaldı.

Abdülazîb İbni Seyyid Abdülkaadir Nakîbül Eşrâf Hicrî 1232 ile 1246 yılları arasında yaşadı. Tâundan vefât edince Hazretül Geylâniyeye gömüldü. Kilitdârlık görevi ile Mustafayül Kilitdâr meşgûl oldu. Vefâtında ise görev oğlu Sâlim Kilitdâr'a geçti. Hâlen görevli odur.

———o———

HATİME

Bu risâle Şeyhül İslâm Ebû Mehmed'in «Fil Hayâtül İmâmül Hâfız» hakkındaki mufassal kitâbından derlenmiştir. Burada Gavsül Âzâmın hayat târihinden, medrese ve câmiinden, ribat, mektebesinden, zürriyet ve bu zürriyetin devirlerinden uzun uzadıya bahsedilmektedir. Hâlen eser basılmamış olup, basıldığında umûmî efkâra takdim edilecektir.

Bu münâsebetle üstâd Seyyid Nâsürül Geylânî'nin risâlenin neşrinde gösterdiği himmetten dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Allahü velîyyüd Tevfik (Tevfik Allahtandır).

İ Ç İ N D E K İ L E R

Gavsül Âzamın hâk-i pâyine 5

Takriz 9

Kubbe-i Hadrâ 12

Önsöz 17

Tab'ı ve nâşir olarak Elbâzül - Eşhebin asıl rabça metninden istinsâh ile tab'ı ve neşrine kadar geçen safahat 23

Velâyetin, Kur'ân-ı Kerim ve ahadis-i şerifedeki mesnetleri 33

Giriş 49

El ibtidar (başlangıç) - Mektebe Umumî Ulûmi Kaadiriye Medresesi 97

Elbâzül - Eşheb (Allahın Doğanı) 98

Gavsül Âzam Rbdülkaadir Geylânî Hazretlerinin (K.S.) mübârek şecereleri 101

Vâlide-i Mükerremeleri 102

Neseb-i şerifleri hakkında ek 104

Mütekaddimûnun (ilk müelliflerin) eslâfın

Gavsül Âzam Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretleri hakkında yazdıkları 105
Müteahhirûn (Son müellifler) 109
Gavsül Âzâmı'ın vâsiyet ve öğütleri 116
Vefatları 118
Gavsül Âzâm'ın muâsırları 118
Kaadiriyye Tarikatı 123
İcâzetnâme 124
Kaadirî tarikatının coğrafî durum itibariyle yayılışı 126
Kaadirî tarikatının mesnedi (dayanağı) olan pirân ve silsilesi 127
Bazı ricâlü senedüt tarikiyye (Kaadiriye tarikatının mesnet ve rükünleri sayılan rical ... 129
Şeyh Abdülazîz'in zürriyetinden gelen nakibler 136
Şeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin oğulları Abdürrezzak Hazretlerinin evlâdlarının ahlâk yücelikleri hakkında 138
Gavsül Âzam Şeyh Abdülkaadir Geylânî Hazretlerinin tab edilmiş veya el yazması eserleri yâni müsannifâtı 142
Gunyetüt Tâlibin 144
Tefsîrül Kur'ân-ı Kerîm 145
Gavsül Âzam Seyyid Şeyh Abdülkaadir Geylânî (K.S.) Hazretlerinin eserleri hakkında yazılanlar 146

Gavsül Âzam Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) nin terâcümü hakkında yazılmış âsâr (eserler) 148

Bu kitapta serlevha olarak geçen makberenin (yâni Gavsül Âzâm'ın merkadinin) mevkii ile durumu 150

Gavsül Âzam Esseyyidüş - Şeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin medreseleri . 153

Abdülkaadiri Geylânî Câmii şerifi 157

Bu kitapta başlık olarak yer alan Gavsül Âzâmın makberesinin mevkii ve durumu 157

Bu risâlede yer alan Osmanlı Pâdişahlarının en zeki ve en muktedirleri 168

Esseyyid Eşşeyh Abdülkaadiri Geylânî (K.S.) Hazretlerinin mübârek sandukalarına konulan örtü 170

Mektebetül Kaadiriye (Kaadiri mektebi) 175

Medresenin geçirdiği felâket ve âfetler 177

Kütüphânedeki eserlerin özellikleri 178

Esseyyid Aliyyün Nakibül Eşrâfın kerimeleri Âtike Hâtun medresesi ve mektebi 179

Âtike Hâtun medresesinin bulunduğu mahâl . 180

Âtike Hâtun vakfının meziyetleri hakkında ... 181

Nakîbül eşrâflık mansıbının tevcîhine dair 183

Kanûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri 184

Iraktaki Kaadirî tekkeleri Bağdaddaki ve Tâlibâniyan Kaadirî tekkeleri 186

Gavsül Âzâm Hazreti Geylânî'nin merkadi civarındaki diğer kabirler 191

Hazreti Geylânîyenin ilmiye sınıfına mensûb müderris ve vâizler 195

Harem meşâyihi 198

Kilitdârlar 199

Hatime 200

İçindekiler 201

ULUÇINAR YAYINLARI

BASILMIŞ ESERLER:

1 — Er Risâletül Gavsiyye,

2 — İnsan-ı Kâmil (1 inci cilt)

3 — Güneşler Güneşi

4 — Atiyye-i Sübhaniye

5 — ElBâzül Eşheb.

ÇIKACAK OLAN ESERLER:

1 — İlmü ledünne ait neşredilmemiş azîm bir eser. (İsmi mahfuz)

2 — İnsan-ı Kâmil (2 nci cilt ile 1 ci cilde ek fasikül)

4 — El kehfü ve'r-rakîmü fî şerhi Bismillâhirrahmanirrahim.

5 — Kutbü'l - Acâib ve Felekü'l - Garâib.

Geylani Ticaret
Ulucanlar Yayınları

BEN madde ve mânâ âlemlerinin sonsuz semalarında cevelan eden bir doğanım.

Hiç bir kimse yoktur ki benim himmetime muhtaç olmasın.

Aşkı ilâhinin canlı timsali olan ***Gavsül*** *Azam ebediyete kadar beşeriyete şöyle hitab buyurmaktadır: « Ben ulemai ümmeti keenbiyaı beni israil hadisi şerifi ile müeyyet olarak Hz.'i Musa'nın sırrına eren Resulullahın masharından görünen kemmullahım. Bana bakan nazarlar Hüda'nın tecellisini bende bulurlar.»*

Fiyatı: 60 Lira